

NIMETTÖMÄT NÄKYVILLÄ

Naisten alushousut ja katsomisen kulttuuriset säännöt

Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Folkloristiikka
Taina Myöhänen
Toukokuu 2004

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4
Tutkimuksia nimettömistä.....	6
NAISTEN ALUSHOUSUJEN MENNEISYYS.....	9
Roomalaiset bikinit	10
Caterina de' Medicin tarina	12
Ranskalaisten tanssijattarien housut.....	13
Lasten housut	14
Naisten alushousujen käyttööntulo Suomessa	15
Krinoliini ja alushousut siveellisyyden suojana.....	15
Uusi, urheilullinen nainen	17
Naisten alushousujen vakiintuminen käyttöön	18
Mallit ja materiaalit.....	19
Sotien vaikutukset naisten alusvaatteisiin.....	21
Nuorisovallankumous	22
Alushousut 2000-luvun vaihteessa.....	23
Alushousujen tulevaisuusskenaarioita	25
NÄKYMINEN - KATSE.....	26
Jean-Paul Sartre ja Toisen katse.....	27
Michel Foucault ja Panopticon.....	28
Laura Mulvey'n visuaalinen mielihyvä.....	29
Janne Seppänen ja ajatus visuaalisesta järjestyksestä	31
AINEISTO JA ANALYYSITAPA.....	33
Lähdemateriaalin valinta.....	34
Heikinmäen kysely 1964.....	36
Oma kyselyni 1997	39
Lisämateriaalit.....	42
Ajallisen paikantamisen ongelma	43
Miten näkyminen näkyy kirjoituksissa?.....	44
Aineiston käsittely.....	45
Sääntöjen tarkastelu	46
Käsiteltävien aiheiden valinta	48
Sääntöjen laajempi tarkastelu.....	48
Näkymisen hetkien tulkintaa.....	49
Viimeistely	50
MIKSI NAISTEN HOUSUT PITI KUIVATA SALASSA?	51
Salaiset alushousut	52
Käsityksiä seksuaalisuudesta ja siveellisyydestä	54
Siveellisyyden monet muodot.....	57
Huorien housut?	58
Alushousujen seksuaalisuus 1900-luvun vaihteessa	60
Miehinen vaate.....	62
Turhaa ylellisyyttä.....	64
MIKSI PITSIEN PITI NÄKYÄ?	67
Pitsit varakkuuden ilmentäjänä	68
Yhteiskunnallinen muutos.....	69

Alushousut sivistyksen mittarina	71
Nuorten naisten pitsihousut	72
Pikkutyttöjen pitsihousut	74
MIKSI ONNETTOMUUDESSA PITÄÄ OLLA SIISTIT ALUSHOUSUT PÄÄLLÄ? ...	75
Väärät alushousut jalassa!	76
Poseerauksia ja paljastumia	79
Uudet yhteiskuntamallit	80
Tilanteeseen sopivat housut	82
Onko peloissa perää?	89
MITÄ NOLOA ON KADULLE TIPPUVISSA ALUSHOUSUISSA?	92
Likaa visuaalisessa järjestyksessä	94
Alushousujen lika	97
Katsaus suomalaiseen likakäsitykseen	98
Kielletyn hedelmän viettelys	101
Likaiset alushousut	105
Tietoista väärin tekemistä	106
PÄÄTELMIÄ	109
Jatkumoit	109
Muutoksia	111
Identiteettipeliä	112
Asennekysymys	113
AINEISTO	116
LÄHTEET	116

KIITOKSET

kaikille niille, jotka ovat käyneet kanssani syvällisiä keskusteluja naisten alushousujen merkityksestä maailmankaikkeudelle.

JOHDANTO

”eihän alushousut näy...” kommentoi eräs naisvastaajista vuonna 1997 kyselyyni. Mitä sitten kun näkyvät?

Tässä työssä alushousujen näkyminen on huomion keskipisteenä. Tarkastelen kahden suomalaisen, eri aikakautta kuvaavan tekstiaineiston kautta niitä tilanteita, joissa naisten alushousut ovat tulleet katseiden kohteiksi. Vanhemmassa aineistossa kirjoittajat muistelevat 1900-luvun vaihdetta: kyseessä on Maija-Liisa Heikinmäen Museovirastolle keräämä, alushousujen käyttöön tuloa 1900-luvun vaihteessa kartoittava kyselyaineisto (MV:K11, 38-41 1964). Toisena lähteenä käytän edellä mainittua, vuonna 1997 keräämäni kyselyä, jossa kirjoittajat kuvaavat naisten alushousujen käyttöä sekä niihin liitettyjä käsityksiä ja merkityksiä 2000-luvun vaihteessa Suomessa (SKS JpaS 1-289 1997).

Tarkoitukseni on aineiston avulla kuvata, millaisia merkityksiä naisten alushousujen näkymiseen on 1900-luvun ja 2000-luvun vaihteessa liitetty ja miten kulunut vuosisata on muokannut asenteita naisten alushousujen näkymistä kohtaan. Työni lähtökohtana on, että naisten alushousut kuuluvat pääsääntöisesti näkymättömän piiriin tullen vain hetkittäin osaksi näkyvää. Tähän viittaa myös työn nimi: naisten alushousuja kutsuttiin 1900-luvun vaihteessa naisten puheessa ”nimettömiksi”, sillä niitä ei tahdottu edes puhuessa mainita nimeltä. Peittelyn ja piilottelun lisäksi aineistosta löytyi kuitenkin paljon alushousujen tietoista näyttämistä ja esittelyä, johon mielenkiintoni erityisesti kohdistui.

Aineiston kirjoitukset alkavat katseesta, joko todellisesta tai kuvitellusta. Katseen kohteena ovat naisten, kertojan tai kertomuksen kohteen, henkilökohtaiset alushousut: kaupan tangoilla roikkuvat tai mainoksissa esitellyt alushousut olen jättänyt tämän työn ulkopuolelle, samoin miesten kalsarit ja muut alusvaatteet. Kirjoitukset koostuvat henkilökohtaisista muistoista, toisten tarinoista, noloista kommelluksista ja käyttötilanteiden kuvauksista, joihin on ladattu runsaasti kirjoittamattomia sääntöjä, uskomuksia, pelkoja, toiveita ja tunteita.

Käytän teoreettisena lähtökohtana Jean Paul Sartren ja Michel Foucaultin kirjoituksia katseesta, joiden avulla kuvaan katseen toimintaa ja sen vaikutuksia katsottavaan.

Analyysissa hyödynnän Janne Seppäsen visuaalisen järjestyksen käsitettä, jolla hän viittaa sekä visuaalisten objektien järjestykseen ympäristössämme että niiden sisältämiin merkityksiin. Laura Mulveyn esittelemä käsitys katseen maskuliinisuudesta on mukana aineiston luennassa, mutta analyysissä kapinoin maskuliinista painotusta vastaan: analyysissäni ovat korostuneesti läsnä katsotun tavat hallita katsetta sekä ohjailia sitä.

Tulkinnassani suhteutan havaitsemiani käytäntöjä aikakauden yhteiskunnallista ja kulttuurista taustaa vasten. Lähtökohtana on yksilö, joka toimii yhteisönsä rajoissa. Mielestäni ennen mielen ymmärtämistä on tärkeää ymmärtää ympäristö, jossa mieli toimii – vasta tämän jälkeen on mahdollista tarkastella yksilön vaikuttimia ja syitä. Tavoitteeni ei ole luoda kokonaiskuvaa, vaan avata muutamia kurkistusluokkuja piilossa oleviin kulttuuriin käytäntöihin. Käyttämäni aineisto on rajallinen ja esittelemäni tulkinnat eivät kata kaikkia naisten alushousuihin liittyviä käsityksiä tai merkityksiä edes edustamiltaan ajanjaksoilta. Vaikka käsitykset eivät ole yleistettävissä kokonaiskansallisiksi kokemuksiksi, niiden voi sanoa kuvaavaan osittain hyväksytyjä, joskin toisinaan ristiriitaisia näkökulmia naisten alushousuihin.¹

Esittelen seuraavaksi tässä työssä käyttämiäni ja työtäni inspiroineita tutkimuksia, jotka liittyvät tai viittaavat naisten alushousuihin. Toiseen lukuun olen koonnut naisten alushousujen historiaa, tarkoituksena tarjota lyhyt perehdytys katseen kohteena olevaan vaatteeseen. Kolmannessa luvussa selvennän työssä käyttämiäni katseen teorioita ja neljännessä esittelen lähdemateriaalit sekä materiaalin käsittelytapani. Viidennestä luvusta eteenpäin on tulkintojen vuoro: olen poiminut kummastakin aineistosta kaksi erilaista käytäntöä ja pohtinut niitä aikakauden yhteiskunnallista ja kulttuurista ilmapiiriä vasten. Päätelmissä hahmottelen jatkumoa ja muutoksia, joita suhtautumisessa naisten alushousuihin on tapahtunut 1900-luvun aikana.

---

¹ vrt. Rossi 2002: 18.

Tutkimuksia nimettömistä

Maija-Liisa Heikinmäen tutkimus *Mitä hameiden alla* (1967) kartoittaa naisten alushousujen yleistymistä suomalaisnaisten käyttöön 1800 - 1900 -luvulla. Tutkimus perustuu pääosin Kansallismuseon Seurasäätiön kyselyyn numero 11 vuodelta 1964, joka on toiminut myös tämän työn toisena lähdemateriaalina. Lisäksi Heikinmäki on poiminut aineistoaan vankila- ja perunkirjoista sekä Sanakirjasäätiön, Kansallismuseon kansantieteellisen osaston ja Suomalaisen kirjallisuuden seuran kansanrunousarkistosta.² Heikinmäen tutkimusote on etnografinen: hän kuvaa alushousujen mallin ja materiaalin muutoksia sekä leviämisteitä Suomessa. Oma kappale on omistettu alushousujen käyttööntuloon liittyneille vaikeuksille, johon olen useammassa kohden verrannut omia havaintojani materiaalista.

Kansainvälisestä alusvaatekirjallisuudesta tieteellishenkisin on vaatehistorioitsijoiden Cecil Willett ja Phillis Cunningtonien vuonna 1951 julkaisema tutkimus *The History of Underclothes*, joka tarkastelee englantilaisia alusvaatteita keskiajalta 1900-luvulle. Kirjasta on otettu uusintapainos vuonna 1992. Tutkimus perustuu museomateriaaliin ja kirjallisiin lähteisiin. Kirjoitushetken tieteellinen tyyli työntyy esiin sekä tekstissä että teoriassa ja satoja vuosia on niputettu samaan käsittelyyn, mutta kokonaisuutena kirja tarjoaa mielenkiintoisen ja suhteellisen kattavan johdatuksen englantilaisten alusvaatteisiin.

Muilta osin naisten alushousujen kansainvälistä historiaa on kirjoitettu ensisijaisesti alusvaatteiden populaarihistorioihin. Cecil Saint-Laurentin *The History of Ladies Underwear* (1968), Alison Carterin *Underwear: the Fashion History* (1992) ja Elisabeth Ewingin *Dress and Undress: a History of Women's Underwear* (1978) kuvaavat yleiseurooppalaisella otteella alusvaatemuodin kehitystä, vaikka todellisuudessa tarkastelunäkökulma on hyvin englantilaispainotteinen. Naisten alushousuja käsittelevät kappaleet viittaavat samoihin, vähäisiin lähteisiin, joista Cecil Saint-Laurent esittää laajimmat ja omaperäisimmät tulkinnat.

---

² Heikinmäki 1967: 19.

Edellisissä kappaleissa mainitut kirjat ovat toimineet työstämäni alushousujen historian pohjamateriaalina. Lisäksi olen poiminut joitakin yleisiin uskomuksiin liittyviä lainauksia provosoivasta kirjasta *Unmentionables: the Allure of Lingerie* (Paillochot 1987).

Edellisten lisäksi naisten alushousuista on julkaistu useita upeita kuvakirjoja, jotka ovat keskittyneet tietyn valmistajan tai aikakauden alusvaatteiden kuvalliseen esittelyyn. Kuvateoksista mielenkiintoisin ja ehdottomasti tutustumisen arvoinen on *Inside out: Underwear and Style in the UK* (Campbell & Cicolini 2000). Samannimiseen alusvaatenäyttelyyn pohjautuva kirja on hakenut uudenlaisia kuvallisia lähestymistapoja alusvaatteisiin ja nostanut samalla esiin mielenkiintoisia alusvaatteisiin liittyviä ilmiöitä, kuten tupperware-tyyliset alusvaatekutsut.

Muita alushousut lopputöidensä aiheeksi valinneita Suomessa ovat Minna Poikkeus ja Maarit Nurminen-Kohvakka. Minna Poikkeuksen tekstiiliopin syventävien opintojen tutkielma *Kuluttajatutkimus naisten alushousuista* (1991) kartoittaa alushousujen valintakriteereitä kuluttajalähtöisesti selvittäen mallin, materiaalin ja hoito- ja käyttöominaisuuksien vaikutusta alushousujen valintaan ostohetkellä. Maarit Nurminen-Kohvakan Taideteollisen korkeakoulun Tekstiiliteen ja vaatetus suunnittelun koulutusohjelman lopputyö *Wellness Underwear* (1996) on uudentyylinen alusvaatekokoelma ranskalaiselle trenditoimistolle. Nurminen-Kohvakan ajatuksena on ollut hahmotella alusvaatteiden lähitulevaisuuden kehityslinjoja, joista hän korostaa ajatusta alusvaatteiden siirtymisestä yhä näkyvämmäksi osaksi pukeutumista.³

Omasta puolestani olen kartuttanut alushousuja käsitteleviä opinnäytetöitä kirjoittamalla vuonna 1997 humanististen tieteiden kandidaatintyöni Joensuun yliopiston kulttuurin tutkimuksen laitokselle otsikolla *Naisten alushousut: ulkonäkö, viestit ja merkitykset näkymisen heijasteissa*. Aiheen valinta oli sysäys tässä työssä toisena lähdemateriaalina olevan alushousukyselyn tekoon. Kulttuuriantropologian proseminaaritöni käsitteli

---

³ Nurminen-Kohvakka 1996.

puolestaan alushousujen ja liian suhdetta samaa kyselymateriaalia hyväksi käyttäen; rippeitä voi vielä nähdä tämän työn viimeisen luvun tulkinnoissa.⁴

Muista alusvaatteista on julkaistu Suomessa muutama mielenkiintoinen työ, joiden tuloksia ja työtapoja olen verrannut omiini. Bo Lönnqvistin aiheena ovat olleet miesten alushousut. Artikkelissaan *Muoti ja erotiikka - miesten alusvaatteet erotiikan kontekstissa* hän käsittelee (ideaalisen) maskuliinisuuden heijastumista miesten alusvaatemarkkinassa. Lönnqvistin mukaan miesten alushousujen erotiikka ja maskuliinisuus liittyy markkinointiin, mutta ei normaalikäyttöön. Alusvaatteiden värien ja materiaalien merkitykset eivät ole enää sidoksissa konkreettiseen, vaan ne liittyvät mentaaliseen, tunteisiin ja assosiaatioihin.⁵ Lönnqvist on myös sivunnut miesten alushousujen historiaa teoksessaan *Kansanpuku ja kansallispuku* (1979), jossa hän käy läpi suomalaisen kansanpuvun kehitystä omavaraistaloudesta rahatalouteen.

Sari Siekkinen on puolestaan käsitellyt rintaliivejä Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan opinnäytetyössään *Peter Panista push-upiin: rintaliivit ja naisihanne 1950–1980 -luvun Eeva-lehden rintaliivimainoksissa* (1999). Siekkisen kysymyksenasettelussa ja tutkimusongelmissa on paljon samaa kuin omassa työssäni, vaikka Siekkisen työ perustuu mainoskuvien analyysiin. Siekkinen osoittaa, kuinka rintaliivimainokset 50-, 60-, 70- ja 80-luvuilla heijastavat aikakautensa ideaalisen kuvaa, joka – mielenkiintoista kyllä – on läpi vuosikymmenten hoikka, alle 30-vuotias nainen. Siekkinen huomaa kuitenkin muutoksen naisten representoidussa suhtautumisessa katsottavana olemiseen: 50-luvun ujosti päätään pois kääntävästä naisesta kasvaa 80-luvulle tultaessa uhmakas, avoimen seksuaalisesti kameraa tuijottava vahva nainen.⁶

---

⁴ Myöhänen 1997a; Myöhänen 1997b.

⁵ Lönnqvist 2001: 160.

⁶ Siekkinen 1999.

NAISTEN ALUSHOUSUJEN MENNEISYYS

Sumerialaisella naishahmoisella terra cotta -patsaalla, joka on valmistettu noin 3000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua, on päällään pieni, alushousujen tyyppinen vaate. Omana aikanaan vaate tuskin on ollut alusvaate, vaan kyseessä on luultavammin päällysvaate, ehkä lannevaate, jonka päät on sidottu reisien välistä yhteen. On myös mahdollista, että vaikutteet patsaan housuihin ovat tulleet kauempaakin, sillä Sumer oli aikansa kansainvälisen kaupan keskus.⁷

Alusvaatteiden näköiset vaatteet olivat noin keskiajan alkuun saakka tyypillisesti vähempiosaisten päällysvaatteita. Alusvaatteiden historian voi teoreettisesti laskea alkavaksi siitä hetkestä, kun pukuun lisättiin kaksi eri tarkoitusta palvelevaa vaatepartta päällekkäin. Ajoittaminen on silti haasteellista: vaikka antiikin kreikkalainen ylimystö käytti kerroksellisia vaatteita, ei alemman kerroksen vaatetta välttämättä ajateltu alusvaatteena. Toinen historiallinen ominaisuus on alusvaatteiden leimallisesti länsimainen luonne: alusvaatteet liittyvät merkityksiltään länsimaisen pukumuodin historiaan ja niiden mallit sekä materiaalit ovat muuttuneet päällysvaateen muodinmuutoksien mukaan.

Historiallista vaattetusta nykypäivän näkökulmasta tarkastellessa on syytä korostaa, että vaattetushistorioitsijoiden merkinnät koskevat yleensä säätyläispukuja, joihin pukeutui vain rikas ja harvalukuinen säätyläisväestö. Tavallinen kansa omaksui säätyläismuotia harvoin ja yleensä hyvin valikoiden.. Kansan pukuja ei ole taltioitu yhtä ahkerasti kuin ylhäisön asuja, joten myös materiaalia aiheesta on nykypäivinä vähemmän.⁸

Alusvaatteiden historian kirjoituksen erityispiirteitä lisää niiden käyttöpaikka päällysvaatteiden alla. Osa alusvaatteista, esimerkiksi vannehameet, ovat olleet

---

⁷ Ewing 1978: 13; Boucher 1997: 34-36; Saint-Laurent 1968: 7-9, 12.

⁸ vrt. esim. Lehtinen & Sihvo 1984: 1.

päällysvaatteiden alta helposti erotettavissa, mutta alushousut puolestaan on piilotettu muiden vaatekerrosten alle. Havaintojen puuttuessa on turvauduttu vähäisiin lähteisiin ja tehty näiden pohjalta helposti laajojakin tulkintoja. Tämä aiheuttaa tiettyä epätarkkuutta ja ristiriitaisuutta naisten alushousujen historian kirjoitukseen. Suositukseni onkin, ettei historiaan kannata suhtautua yksityiskohtaisena totuutena, vaan lukea seuraavia kappaleita tarinoina alushousujen historiasta.

Olen käyttänyt seuraavissa kappaleissa lähteinä edellä esittelemiäni alusvaatehistorioita ja verrannut tekstejä aikakausien pukuhistoriaan. Eurooppalaisena yleislähteenä on toiminut Francois Boucherin teos *A History of Costume in West* (1997). Suomalaisen vaatetuksen osalta olen lainannut Sirkka Kopiston (1991) ja Bo Lönnqvistin (1979) kirjoituksia suomalaisesta vaatemuodin historiasta.

Roomalaiset bikinit

Sisiliassa sijaitseva huvila *Villa Romana del Casale*, joka on rakennettu noin 320 eaa., kuuluu Unescon maailmanperintökohteisiin. Se edustaa aikakautensa ylellistä huvilaa, jonka erityispiirteinä ovat melkein joka huoneeseen ulottuvat, hyväkuntoiset ja taidokkaasti tehdyt seinämosaiikit.

Eräässä huoneessa oleva seinämosaiikki kuvaa naisia, jotka bikinintyylisiin, niukkaan ylä- ja alaosaan pukeutuneina näyttävät suorittavan erilaisia urheilullisia toimia: pelaavat palloa, juoksevat ja ovat kikitettavana.⁹

---

⁹ Unesco 27.2.1998; Seindal 6.8.2003.

Mosaiikissa kuvattujen naisten toimista on esitetty useita ehdotuksia. Yksi ehdotus on, että kyse on urheilukilpailujen kuvauksesta; tiedetään, että naiset käyttivät bikininkaltaisia sidoksia urheillessaan. Kyseessä saattoi olla myös antiikin kylpyvaate.¹⁰ Saint-Laurent lisää, että vaatteen omaksuivat myös kurtisaanit ja niitä käyttivät tanssijattaret, joista viimeksi mainittuja ainakin osa mosaiikin kuvaamista naisista voisi olla.¹¹

Boucher olettaa, että seinämosaiikin naisilla on päällään ”strophium”, rinnat sitova vaate ja ”pagne”, eräänlainen sidottu lannevaate. Roomalaiselle ylimystölle tyypillisiä olivat monikerroksiset, pitkät vaatteet, joiden alimman kerroksen muodosti vyötärölle sidottu lannevaate. Pelkkään lannevaatteeseen pukeutuivat urheilijat ja orjat; työmiehet lisäsivät yleensä lyhyen tunikan lannevaatteen päälle. Naisten ja miesten vaatteet erosivat toisistaan lähinnä materiaalien, värien ja nimien osalta. Miesten lannevaatetta kutsuttiin nimellä ”subligaculum”¹² ja naisten vaate oli ”subucula” tai ”pagne”. Muodoltaan ainoa selkeästi naisellinen asuste oli edellä mainittu ”strophium” tai samaa asiaa ajanut ”mamillare”.¹³

Roomalainen kulttuuri oli laajalle levinneiden valloitusten myötä sekoitus monien eri maiden kulttuureita ja useita eri pukeutumiskulttuureja. Roomalaisten pukeutuminen oli perintöä antiikin puvusta, joka oli ns. avoin puku perustuen eri tavoin kiedottuihin ja kannettuihin vaatteisiin. Pohjoisen paimentolaiskansoille tyypillisiä olivat taas suljetut vaatteet: erityyyliset tunikat ja housut, jotka soveltuivat paremmin liikkuvaan elämäntapaan.¹⁴ Rooman keskeisen aseman puolesta on mahdollista, että housuiksi kääritty lannevaate oli roomaanmuuttajan omasta maastaan mukanaan tuoma peruspuku tai jonkinlainen käytännön syistä tehty sovellus lannevaatteesta.¹⁵

Rooman vallan rappeutumisen myötä Euroopassa alkoivat kansanvaellusten vuodet. Läntinen sivilisaatio unohtui liikehännän jalkoihin ja idempänä sijaitsevasta Bysantista kehittyi kaupan ja kulttuurin keskus sekä idän ja lännen raja. Bysantin naisten puku

---

¹⁰ Ewing 1978: 15-16; McManus 2003; Juntikka 1997: 1.

¹¹ Saint-Laurent 1968: 43-48, 190.

¹² Kirjaimellisesti vaatteen nimi tarkoittaa ”pientä sidosta alapuolella”.

¹³ Boucher 1997: 118-124; McManus 2003.

¹⁴ Boucher 1997: 68-73.

¹⁵ mm. Saint-Laurent 1968: 38-40.

noudatteli enemmän itäisten kulttuurien pukeutumista kuin aikakauden eurooppalaisia trendejä. Euroopassa eri kansojen vaatemuodit sekoittuivat ja antiikin kiedotun puvun korvasivat ommellut, pitkät puvut.¹⁶ Perusalusvaatteeksi vakiintui kummallakin sukupuolelle pitkä paita; miehillä oli kuitenkin ilmeisesti käytössä päällyshousujen alla pidettyjä ohuempia alushousuja. Yleisesti alusvaatteista on vähäisesti havaintoja: Elisabeth Ewing tulkitseekin, että keskiajan uskonnollinen käsitys ruumiin syntisyydestä ehkäisi kaikentyyppisten alusvaatteiden kehityksen.¹⁷

Caterina de' Medicin tarina

Alushousujen käyttöntuloa kuvaavia tarinoita on useita, joista ajallisesti yksi varhaisemmista liittyy Ranskan renessanssikuningattareen Caterina de' Mediciin (1519 - 1589).¹⁸ Kerrotaan, että italialaissyntyinen Caterina toi naimakaupansa myötä Ranskaan uusia muotivirtauksia, joista yksi oli naisten uusi ratsastusasento. Koska uusi asento paljasti polvet mekon alta näkyville, siveellisyyden suojaamiseksi vyötärölle sidottiin haaroista avonaiset, sääret polviin asti peittävät housut, jotka kiinnitettiin sukkanauhoihin. Alushousujen runsas koristelu saattoi aikalaiset kuitenkin epäilemään, että kyseessä oli vain Caterinan ja hänen ystäviensä keino esitellä sääriään: renessanssin aikaan naisten sääret olivat erotisoitu ruumiinosa.¹⁹

Caterina oli vaikutusvaltainen nainen, kuningas Henri II:n vaimo ja kuningas Henri III:n äiti. Alushousujen lisäksi Caterinan nimiin on kirjattu ainakin laajalle levinneen kaularöyhelön käyttöntulo, rautakorsetin muotiintulo ja korkeakorkoisten kenkien keksiminen.²⁰ Ewing nimittääkin Caterinaa aikansa muodin diktaattoriksi, joka toi käyttöön ja levitti uusia muotivillityksiä.²¹ Erilaisten Caterinaan yhdistettyjen muotivaatteiden runsaus saa myös epäilemään, että Caterinasta on myöhemmin kehittynyt eräänlainen aikakautensa muoti-ikoni, johon kaikki tuona aikana keksityt muotivaatteet on liitetty.

---

¹⁶ Boucher 1997: 145-148.

¹⁷ Ewing 1978: 19.

¹⁸ Ranskaksi hänen nimensä on Catherine de Médicis; suomeksi käytetään myös nimeä Katariina de Medici.

¹⁹ Cunnington & Cunnigton 1991: 52; Ewing 1978:56; Saint-Laurent 1968: 82-87; Utrio 2001:278-279.

²⁰ Boucher 1997: 240; Ewing 1978: 30; O'Keeffe 2000: 73-74.

²¹ Ewing 1978: 30.

Saint-Laurentin mukaan kuningatar Caterina sai ajatuksen alushousuihin maalaisnaisilta, jotka pukeutuivat polvihousuihin töitä tehdessään, tai suoraan miehiltä.²² Vaikka Caterina ei olisi toiminut housujen keksijänä, hänellä oli lähteiden mukaan vaatevarastossaan alushousuja.²³ Naisten alushousuista on myös muita havaintoja 1500-luvulta: Cunningtonit lainaavat Leloiria, jonka mukaan ranskalaisnaiset pukeutuivat alushousuihin 1500-luvun puolivälissä; sama tieto löytyy Heikinmäen lähteistä. Fynes Morisonin mukaan italialaiset kaupunkilaisnaiset käyttivät silkkiä tai pellavaisia alushousuja ainakin 1600-luvun vaihteessa, ja kerrotaan kuuluisalla roomalaiskurtisaanilla Tullia d’Aragonalla (1508/10 - 1556) olleen vaateluettelossaan yhdettoista alushousut. Myös englantilaisen Samuel Pepysin (1633 -1703) päiväkirjoissa vaimo pukeutuu alushousuihin, mutta vaimo oli niin ikään ranskalaista syntyperää.²⁴ Aiemmin Englannissa housuja kerrotaan käytetyn Maria Stuartin (1542 -1587) hovissa, vaikka useiden lähteiden mukaan englannissa naisten alushousut eivät yleistyneet ennen 1800-lukua.²⁵

Ranskalaisten tanssijattarien housut

Toinen suosittu aihe liittyy alushousujen käyttööntulon tanssijattariin. Yhden tarinan mukaan alushousut muuttuivat 1700-luvulla Ranskassa tanssijattarille ja näyttelijättäriille pakolliseksi, kun tanssijatar Marietten hame takertui lavasteisiin kesken esityksen ja hän sai anatomiansa esittelystä raikuvat aplodit. Lain tultua voimaan osa Ranskan tanssijoista noudatti mieluusti alushousupakkoa ja jopa lyhensi tämän vuoksi myös hameitaan, joka vapautti heidän liikkumistaan ja monipuolisti tanssiliikkeitä.²⁶ Tarinan perusteella voi ainakin olettaa, että naisten alushousut tunnettiin siis jo 1700-luvun Euroopassa, mutta ne eivät ilmeisesti olleet yleisesti käytössä.

---

²² Saint-Laurent 1968: 82.

²³ Heikinmäki viittaa tässä ja seuraavissa Dyfayn 1906 kirjoittamaan kirjaan ”Le Pantalon Feminin” (Heikinmäki 1967: 16).

²⁴ Cunnington & Cunnington 1991: 65, 52, Leloir 1935; Heikinmäki 1967: 16 (Dyfay 1906).

²⁵ Cunnington & Cunnington 1991: 52, 65, 112-113; Ewing 1978: 56; Heikinmäki 1967: 16 (Dyfay 1906); Saint-Laurent 1968: 87; Maria Stuart vietti ilmeisesti pitkiä aikoja Ranskassa, joka selittäisi housut hänen hovissaan.

²⁶ Saint-Laurent 1968: 190-193; myös Baucher 1997: 304.

Lasten housut

1700-luvulle asti herrasväen lapset puettiin kuin heidän vanhempansa. Tyttöjen pukeutumiseen kuuluivat korsetit ja muodin mukaiset mekot, pojat pukeutuivat isiensä tavoin miesten muotia seuraten. Poikkeuksen sukupuolittuneeseen pukeutumiseen tekivät pienet pojat, jotka puettiin tyttöjen tavoin mekkoihin. Uusien ideologioiden myötä 1700-luvun lopussa aikuisten ja lasten pukeutumisen lähti eriytymään. Lasten pukeutuminen muuttui käytännöllisemmäksi: uudet vaatteet olivat löysempiä ja liikkuvuutta sallivampia.²⁷

Ilmeisesti muuttuneen lastenvaatetuksen myötä ilmestyvät tyttöjen vaatetukseen 1800-luvun kynnyksellä, empiremuodin aikaan, pitkät nilkkoihin asti ulottuvat housut. Tyttöjen housut olivat kevyemmät kuin poikien vastaavat ja ne koristeltiin usein pitsireunoin, jotka saivat näkyä hameiden helman alta. Alushousut nousivat hetkellisesti myös naisten muotiin. Vaikka päällyspuku palasi löysän empiremuodin jälkeen takaisin jäykempään suuntaan, housut jäivät yhä osaksi tyttöjen pukeutumiseen.²⁸

Aikakauteen liittyy myös eräs alushousupukeutumisen seuraamista hämärtävä vaatekappale. Kopiston mukaan empireajan pintamuotia edustivat mamelukkihousut, joiden väljä, nilkasta poimutettu malli oli Napoleonin mamelukkien asusta kopioitu. Mamelukeiksi kutsuttiin kuitenkin myös pelkkiä irtolahkeita, joita pikkutyöt käyttivät Kopiston mukaan vielä 1800-luvun puolivälissä. Aina kyse ei ollut siis alushousuista, vaan helman alta saattoivat vilkkua myös pelkät lahkeet.²⁹

---

²⁷ Boucher 1997: 286, 313-314; Ewing 1978:56; Saint-Laurent 1968: 118-120.

²⁸ Boucher 1997: 368-370; Carter 1992: 32; Cunnington & Cunnington 1991:114; Ewing 1978: 56; Saint-Laurent 1968: 118-120.

²⁹ Kopisto 1991: 26-27.

Naisten alushousujen käyttöontulo Suomessa

Heikinmäen mukaan ensimmäinen merkintä naisten alushousuista Suomessa löytyy turkulaisen ravintoloitsijan, neiti Maria Margharet Holmbergin perunkirjasta vuodelta 1817. Vastaavia merkintöjä löytyy myös muiden aikansa suurkaupungeissa, Helsingissä ja Turussa, eläneiden säätyläisnaisten perunkirjoista. Näiden merkintöjen pohjalta voi olettaa, että suurimpien kaupunkien varakkailta naisilla oli alushousuja käytössä jo 1800-luvun alun vuosikymmeninä.³⁰

Naisten alushousujen käyttö oli aluksi harvojen tyyli. Edelleen perunkirjamerkintöjen pohjalta Heikinmäki on tehnyt havainnon, että Helsingissä 1830-luvulla vain noin 10 prosentilla naisista mainitaan olleen jäämistössään alushousuja. Maininnat kuitenkin lisääntyvät tasaisesti vuosikymmenten myötä, ja noin parikymmentä vuotta myöhemmin ensimmäinen maininta naisten alushousuista löytyy hämeenlinnalaisesta perunkirjasta.³¹

Sirkka Kopisto osoittaa teoksessaan *Muodin vuosikymmenet 1810–1910*, että suomalaiset rikkaat säätyläisnaiset omaksuivat nopeasti Euroopan muotivirtauksia. Muodin uudet tuulet omaksuttiin yleensä Tukholman kautta, josta myös hienoimmat pukuostokset tehtiin. Sotien myötä vaatemuotia alettiin omaksua myös Pietarista, joka oli aikansa kansainvälinen keskus.³² Oletettavasti alushousut purjehtivat muulta Euroopasta Suomeen muiden säätyläisten muotivirtauksien mukana.

Krinoliini ja alushousut siveellisyyden suojana

Krinoliini, vanteiden avulla laajennettu alushame, tuli uudelleen muotiin Euroopassa 1800-luvun puolivälissä. Perinteisen, hevosenjouhista tehdyn krinoliinin sijaan uusi krinoliini tehtiin metallivanteista. Muoti kesti noin kymmenisen vuotta ja se levisi melkein kaikkiin kansanluokkiin, myös Suomessa.³³

---

³⁰ Heikinmäki 1967: 35.

³¹ Heikinmäki 1967: 35.

³² Kopisto 1991:8.

³³ Boucher 1997: 367, 380-383; Ewing 1978: 69-76; Kopisto 1991: 72-73.

Laajat krinoliinit aiheuttivat paljon arkipäiväisiä ongelmia ja päätyivät helposti aikansa pilapiirroksiin. Krinoliineissa oli hankala astua kulkuneuvoihin, hameeseen saattoi kompastua ja kevyt krinoliini nousi kevyesti ylös tuulen mukana. Laaja hame vei paljon tilaa ja krinoliinihameen vanteet saattoivat takertua ulokkeisiin. Vaarallisempia uhkia kuvaa helsinkiläinen opettajatar Augusta Krook, jonka mukaan vanteiden pelättiin toimivan ukkosella salamanjohdattimena.³⁴ Aileen Riberon mukaan taas vuonna 1863 tuhannet naiset paloivat kuoliaaksi Santiagon kappelissa syttyneessä tulipalossa, jossa tuli levisi nopeasti leveiden hameiden ja hauraiden hamekankaiden myötä.³⁵ Krinoliinien käyttö kiellettiin usein teattereissa ja työpaikoilla.³⁶ Myös Suomessa Finnlysonin puuvillatehtaalla astui vuonna 1866 voimaan kielto käyttää krinoliineja työssä, mutta tehtaalla työskentelevät naiset sopivat mestarin kanssa, että kielto koski vain tehdassalia. ”*Tästä lähtien kiikkuivat krinoliinit päivisin naulassa vooningin seinällä*” lainaa Kopisto aikalaishavaintoa.³⁷

Krinoliinien aikana naisten alushousut yleistyivät ja koristeellistuivat.³⁸ Yleistymisen yksi syy oli ilmeisesti siveellisyyden ylläpito: jopa normaalikäytössä krinoliinissa oli miltei mahdotonta estää säädyttömänä pidettyjen jalkojen näkymistä.³⁹ Housujen koristeellistuminen puolestaan viittaa alushousujen mahdolliseen näkymiseen varautumiseen.

---

³⁴ Kopisto 1991: 72-73.

³⁵ Ribero 1986: 129.

³⁶ Ewing 1978: 72-75; Kopisto 1991: 72; Ribero 1986: 129-131.

³⁷ Kopisto 1991: 72.

³⁸ Boucher 1997: 382; Cunnington & Cunnington 1992: 168; Saint-Laurent 1968: 124-128.

³⁹ Ewing 1978: 72; Kopisto 1991: 94; Ribero 1986: 129. Useissa lähteistä mainitaan Manchesterin herttuattaren kompastuminen päiväkävelyllä vuonna 1859, jolloin hänen krinoliininsa kääntyi ympäri paljastaen punaruudulliset alushousut.

Uusi, urheilullinen nainen

Vaateita naisten puvun rationalisoimiseksi esitettiin pitkin 1800-luvun puolivälistä lähtien; uudeksi naisten puvuksi tarjottiin mm. housupukua. Vaatetuksen rationalisoituminen vaikutti suoraan alla pidettäviin asuihin: esimerkiksi housuasun kanssa alushousujen käyttö oli perusteltua.

Suuri merkitys alushousujen käyttöön tulossa oli kuitenkin uusilla harrastuksilla. 1800-luvun lopussa Euroopassa tulivat muotiin erilaiset urheiluharrastukset, joiden tarpeisiin ryhdyttiin suunnittelemaan uuden tyyppisiä vaatteita.⁴⁰ Alkuun urheiluvaatteena käytetty puku oli vain hieman kevyempi versio naisten arkipuvusta, joten naiset pelasivat esimerkiksi tennistä korseteissaan ja pitkissä hameissaan. Pyöräilyharrastus lisäsi myös osaltaan naisten housuasun yleistymistä ja vaatemuotia järkevöitettiin tarpeisiin sopivammaksi pikkuhiljaa.⁴¹

Housuasun yleistymistä vauhditti osaltaan terveellisinä pidettyjen merikylpyjen yleistyminen. Mereen mennessä housujen tarve oli naisilla ilmeinen, sillä kovin syväle ei siveellinen nainen voinut kahlata hameen jäädessä pinnalle kellumaan.⁴² Varsinaisesti uimisesta ei muutenkaan alkuun voitu puhua, sillä käytännössä kylpeminen tarkoitti nopeaa kastautumista vedessä tai pelkkää rannalla käyskentelyä.⁴³ Housupuku yleistyi myös voimistelupukuna. Kopiston mukaan uima-asut olivat voimisteluasuja koristeellisempia, sillä jälkimmäisiä ei ollut tarkoitettu sivullisten silmille.⁴⁴

---

⁴⁰ Cunnington & Cunnington 1991: 194-195.

⁴¹ Cunnington & Cunnington 1991: 194-195; Ewing 1978: 64.

⁴² Juntikka 1997: 5-6; Kopisto 1991: 95-96; Ribero 1986: 133-134; Saint-Laurent 1968: 186-188.

⁴³ Boucher 1997: 387; Juntikka 1997:2.

⁴⁴ Kopisto 1991: 95-96.

Naisten alushousujen vakiintuminen käyttöön

Alushousujen käyttö oli pitkään satunnaista, herraskaista ja vaihtelevaa. Alushousuja käytettiin urheillessa, matkustaessa tai ratsastettaessa. Kerrotaan myös työläisnaisten käyttäneen housuja hameen alla niissä töissä, joissa heidän kunniallisuutensa olisi muuten saattanut asettua kyseenalaiseksi.⁴⁵ Alushousujen jatkuva käyttö saattoi herättää kummastusta: Saint-Laurent lainaa ranskalaista muotilehtiä La Mésangèrea, jonka mukaan naisilla, jotka koko ajan käyttivät housuja, täytyi olla rumat sääret.⁴⁶

Cunningtonien mukaan naisten alushousut vakiintuivat englantilaisten säätyläistön pukeutumiseen noin 1830.⁴⁷ Saint-Laurentin mukaan Ranskassa alushousut levisivät krinoliiniajan jälkeisenä muotina kansan keskuuteen, vaikka talonpoikaisnaisten piirissä alushousujen käyttöönotto kesti hyvinkin pitkälle 1900-luvulle.⁴⁸ Suomessa alushousut omaksuttiin Eurooppalaiseen tapaan 1800-luvun lopulla varakkaampien kansanryhmien ja isompien taajamien naisten pukeutumiseen. Tapa levisi hyppäyksittäin kansannaisten keskuuteen säätyläisperheissä piikomassa olleiden tyttöjen palatessa kotikyläänsä mukanaan mamselliensa antamia vanhoja housuja. Aktiivisena housumuodin levittäjänä toimivat myös koulujen opettajattaret, jotka teettivät alushousuja tyttöjen käsityötunneilla.⁴⁹

Maaseutujen talonpoikaisnaisten jalkoihin housut löysivät tiensä noin Suomessa 1900-luvun taitteessa. Useilla paikkakunnilla tiedettiin kuitenkin vielä 1900-luvun alussa erityisesti vanhempia naisia, jotka eivät alushousuja käyttäneet.⁵⁰ Myös Suomessa alkuajoille tyypillistä oli alushousujen tilapäiskäyttö. Housut puettiin päälle vain talvisin, vieraisille tai kirkkoon lähdetessä. Kotioloissa ja erityisesti kesäisin housujen käyttö nähtiin turhaksi.⁵¹

---

⁴⁵ Ribero 1986: 134.

⁴⁶ Saint-Laurent 1968: 122-124.

⁴⁷ Cunnington & Cunnington 1991: 130.

⁴⁸ Saint-Laurent 1968: 126.

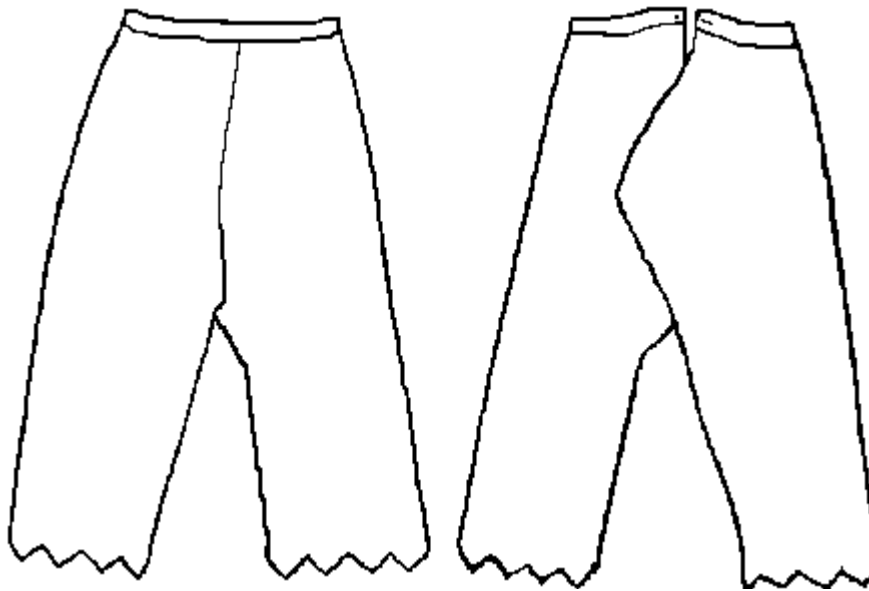
⁴⁹ Heikinmäki 1967: 38-42.

⁵⁰ Heikinmäki 1967: 49-53.

⁵¹ Heikinmäki 1967: 43-46, 72.

Mallit ja materiaalit

1800-luvulle naisten alushousujen perusmalli oli ollut haaroista auki oleva, reilusti polvien alapuolelle ulottuva lahkeellinen malli, joka kierrettiin ja solmittiin vyötärölle kiinni. Lahkeiden pituus, housujen koristelu ja nimitykset vaihtelivat muodin mukana.⁵² Suomessa avomallia kutsuttiin muun muassa nimillä "uloslämpiävät" ja "alaköokin kartiinit".⁵³ (Kuva 1.)

Kuva 1: Avohousut, malli Suomesta noin 1900-luvun vaihteesta, kiinnitys vyötärölle napeilla.

1800-luvun lopussa hoikan pukumuodin myötä keksittiin yhdistelmäalusvaate, paitahousu, jota Suomessa kutsuttiin kombineesiksi. Vaate yhdisti nimensä mukaisesti paidan ja housut säästäen näin tilaa kapeiden vaatteiden alla. Samoihin aikoihin suljettu alushousumalli (housut, jotka olivat haaroista kiinniommellut tai joissa oli takaa napeilla

⁵² Heikinmäki 1967: 66-68.

⁵³ Heikinmäki 1967: 47.

avattava kaistale) yleistyi Euroopassa; Suomeen umpimalli levisi 1900-luvun alkupuolella.⁵⁴

Umpimalliset alushousut herättivät Suomessa ensin epäluuloa, eivätkä varsinkaan vanhemmat naiset halunneet luopua avomallin käytöstä.⁵⁵ Umpimalliin verrattuna avomallisia housuja pidettiin käytännöllisinä, myös miesväen keskuudessa, sillä *"niitä ei tarvinnut riisua minkäänlaiseen asian takia muuten kuin pesoon vain"*.⁵⁶ Suljetut alushousut vakiintuivat kuitenkin suhteellisen nopeasti käyttöön. Alushousujen sulkeuduttua lyhenivät myös aluspaidat, joiden ei enää tarvinnut olla haarakohtaa peittämässä. Alison Carter näkee lisäksi mielenkiintoisen yhteyden suljettujen alushousujen ja yleisten käymälöiden yleistymiselle Englannissa.⁵⁷

Alushousujen materiaali ja koristelu vaihteli säätyjen mukaan. Materiaalina olivat yleensä pellava, puuvilla, palttina tai flanelli, hienommissa housuissa silkki. Rahvaan parissa housut valmistettiin pitkään omatekoisista kankaista, toisinaan vanhoista kankaisista jauhosäkeistä. 1800 - 1900 -luvun vaihteen terveysihanteiden myötä materiaalina käytettiin myös villaa.⁵⁸ Kuriositeettina mainittakoon, että Ewingin tiedon mukaan viktoriaanisella ajalla alusvaatteiden materiaalit ja koristeet yleistyivät Englannissa runsaasti.⁵⁹

Alusvaatteiden väreistä yleisin ja virallisin oli valkoinen. Riberon mukaan värikkäät ja koristellut alusvaatteet viittasivat heikkoon moraaliin, Cunningtonit puolestaan tulkitsevat värikkäiden alushousujen viitanneen erotiikkaan.⁶⁰ Carter kuitenkin mainitsee, että punainen flanelli oli suosittu alusvaateväreinä ja usein aikakauden muotivärit löytyivät

---

⁵⁴ Boucher 1997: 347, 381, 401; Cunnington & Cunnigton 1991: 112-115, 130, 148, 168, 176, 196; Ewing 1978: 85, 99, 111; Heikinmäki 1967: 66-70, 73-76; Kopisto 1991: 127-128, 162.

⁵⁵ Heikinmäki 1967: 74-76.

⁵⁶ SKS Kittilä. J. Tammela. Jätkät 19:205.1969. Katso myös SKS Pudasjärvi. A. Railosala E 21258.1971; MV:K11/92.

⁵⁷ Carter 1992: 72-73.

⁵⁸ Boucher 1997: 381, 401; Carter 1992: 46; Cunnington & Cunnington 1991: 114, 130, 148, 168, 176, 196; Ewing 1978: 96-99, 111; Heikinmäki 1967: 71-72; Kopisto 1991: 92,162.

⁵⁹ Ewing 1978: 84-85

⁶⁰ Boucher 1997: 401; Cunnington & Cunnington 1991: 168; Heikinmäki 1967:71-72; Kopisto 1991: 92; Ribero 1986: 148; Saint-Laurent 1968: 113-118.

alusvaatteista.⁶¹ Vastaavasti eräs Heikinmäen suomalaisista vastaajista kuvailee, kuinka alushousut pyrittiin valmistamaan mahdollisimman tummasta kankaasta, jotta lika ei näkyisi; valkeista housuista saatettiin sanoa "*Ehä mie kuolunuttuoi paa päällein*".⁶²

Sotien vaikutukset naisten alusvaatteisiin

Maailmansodat muuttivat naisten pukeutumista alusvaatteita myöten. Miesten lähtiessä rintamalle naiset joutuivat taloutta ja elinkeinoja hoitamaan. Maalla naiset menivät pelloille töihin tai ajoivat kuorma-autoa; kaupungeissa he työskentelivät tehtaissa, sairaanhoitajina tai ambulanssikuskeina. Perinteiset vaatteet eivät soveltuneet uusiin työtehtäviin, jonka seurauksena naiset omaksuivat yksinkertaisempia, univormumaisia vaatteita. Uusien vaatteiden myötä naisten alusvaatteet lyhenivät ja yksinkertaistuivat.⁶³

Ensimmäinen maailmansota toi naisten alushousuihin suhteellisen vähän muutoksia: malli lyheni ja käytännöllinen paitahousu yleistyi. Toinen maailmansota vaikutti huomattavasti enemmän naisten alusvaatetukseen. Materiaalipula pakotti naiset säästämään siinä, missä se oli mahdollista. Paitahousu nousi suosituimmaksi vaatekappaleeksi, sillä ylellisyystuotteiden rajoitukset koskivat alushousuja ja yhdistelmiä sai hankittua kupongeilla edullisemmin.⁶⁴ Sota-ajan propaganda ulottui alusvaatteisiin, joita koristeltiin maan väreillä ja kansallisilla teemoilla. Alusvaatemainokset ja -kuvat toimivat moraalinkohottajina niin naisille kuin miehillekin.⁶⁵

Maailmansotien välisenä aikana elintaso Suomessa nousi nopeasti ja voimakas taloudellinen kehitys edisti kaupunki- ja kulutuskulttuuria. Lönnqvistin kuvailua lainatakseni suomalaisella rahvaalla oli nyt ensimmäistä kertaa mahdollisuus hankkia pyhäpuvun lisäksi arkivaatteita ja useita alusvaatekertoja. Omavaraistalous väistyi rahatalouden tieltä ostovaatteiden edustaessa modernia elämäntyyliä. Talvisodan aikana

---

⁶¹ Carter 1992: 52-53.

⁶² MV:K11/408.

⁶³ Boucher 1997: 411, 415; Cunnington & Cunnington 1991: 219-221, 234-236; Ewing 1978:122-124, 136; Ribero 1986: 152-154, 161; Saint-Laurent 1968: 149-157.

⁶⁴ Carter 1992: 105-109; Cunnigton & Cunnigton 1991: 229-231, 245-246, 250-253; Ewing 1978: 125, 130-133, 153-155.

⁶⁵ Carter 1992: 76,105-109.

armeijat ottivat kuitenkin käyttöönsä tekstiilitehtaiden varastosta kaikki tarpeisiinsa soveltuvat tuotteet ja vaatetuotanto tipahti rajusti. Mansnerin mukaan kansakunta ei kuitenkaan vajonnut ryysyläisasteelle, sillä vanhoilla vaatevarastoilla selvittiin sotien yli. Lönnqvistin näkee kuitenkin omavaraistaloudesta luopumisen syynä sotien aiheuttamaan pula-aikaan.⁶⁶

Nuorisovallankumous

1960-70 -luvulla vaatetukseen vaikuttivat nuoriso ja heidän kulttuurinsa. Barbara Bernard siteeraa 60-luvun muotia käsittelevässä kirjassaan aikakauden merkittävää vaatesuunnittelijaa Mary Quantia, jonka mukaan nuoret kyllästyivät pukeutumaan samoihin vaatteisiin kuin äitinsä.⁶⁷ Quant kollegoineen ryhtyi tuottamaan nuorisolle lyhyitä, graafisia ja uudenvärisiä vaatteita, joiden leikkaukset poikkesivat huomattavasti vanhempien vaatetuksesta. Hameen lyhenemisen lisäksi housut tulivat naisten jokapäiväiseksi asusteeksi.⁶⁸

Päällysvaatteiden muutos vaikutti taas suoraan alusvaatteisiin. Korsetit jäivät pois käytöstä ja rintaliivit rationaalistuivat, mutta alushousut vahvistivat asemaansa. Mallissa ja materiaaleissa tapahtui uudistuksia, jotka tiukensivat ja pienensivät housuja. Minihame ja sukkahousujen käyttöontulo katkaisivat alushousuista loputkin lahheet pois.⁶⁹ Uusien joustavien materiaalien ja vartalonmyötäisten leikkausten myötä alushousu-ongelmista polttavimmaksi nousi VPL (visible panty line), alushousujen saumojen näkyminen päällysvaatteiden läpi. Tätä varten kehitettiin alusvaatteisiin erilaisia saumattomia ompelutekniikoita.⁷⁰

---

⁶⁶ Lönnqvist 1979: 89-99; Mansner 1988: 7.

⁶⁷ Bernard 1978: 8.

⁶⁸ Bernard 1978; Boucher 1997: 424-425; Ribero 1986: 164-170.

⁶⁹ Carter 1992: 114-116, 128, 147; Ewing 1978: 165-171; Ribero 1986:164-170.

⁷⁰ Carter 1992: 116.

1970-luvulla mukavat ja istuvat vaatteet saavuttivat suosiota. Materiaaleissa kokeiltiin kaikkea: 1970-luvulla myynnissä oli muun muassa kertakäyttöalushousuja, jotka oli valmistettu paperista. Ewing huomioikin, että 1900-luvun materiaalikehitys demokratisoi alusvaatepukeutumista, sillä massatuotannon myötä kaikilla oli mahdollisuus saada uusimmista materiaaleista tehtyjä vaatteita käyttöönsä.⁷¹

Alushousut 2000-luvun vaihteessa

Aikalaishavainnot 60- ja 70-lukujen alusvaatemuodista ovat jälkikäteen arvioituna yllättäviä. Cecil Saint-Laurent, joka viimeisteli alusvaatteiden historiaa käsittelevän kirjansa 1960-luvun lopulla, näkee aikansa alusvaatteiden ominaisuudeksi lisääntyvän eroottisuuden, eikä uskonut käytännöllisyyden nousuun.⁷² Elisabeth Ewing summaa kirjansa päätteeksi vuonna 1978 vuosikymmenelleen tyypilliseksi alus- ja päällysvaatteiden sekoittumisen.⁷³ Kummatkin ovat ehkä osittain oikeassa, vaikka nykynäkökulmasta tarkasteltuna 1960- ja 1970-lukujen alusvaatemuodissa korostuvat eri asiat. Oman aikakauden kuvailujen virheellisyydestä tietoisena käsittelen seuraavassa 2000-luvun vaihteen alushousumuotia.

1900-luvun lopussa alushousut ovat niin keskeinen osa naisten arkipukeutumista, että niiden puuttuminen perusvaatetuksesta herättää kiusaantuneisuutta housuttomassa.⁷⁴ Alushousujen käyttö (ja niiden säännöllinen vaihtaminen) on normi, jota vastaan rikkomisesta tulee helposti vahva lausunto. Alushousuttomuuteen sitoutuu 2000-luvun vaihteessa seksuaalisuuden ja toisintekemisen leima, joista ensimmäistä seuraava kirjoitus hyvin kuvailee:

Kesälläkin äiti oli monesti ilman alkkareita ulkona, hänellä oli kyllä hame päällä. Poikaystäväni kuuli siitä, ja häntä se häiritsi hirveästi. En sitten tiedä miksi aattelin että olisiko se sitä, että hän jotenkin alitajuisesti ei myönnä äitiäni (tai omaa äitiänsä)

---

⁷¹ Carter 1992: 116; Ewing 1978: 159-161.

⁷² Saint-Laurent 1968: 199-209.

⁷³ Ewing 1978: 171-182.

⁷⁴ esim. SKS JpaS 245-246 1997.

seksuaaliseksi olennoksi. Koska se että nuoret naiset eivät käytä alushousuja ei häntä haittaa, se on "jännää", mutta tieto ettei äitini käytä häiritsee. (SKS JpaS 23 1997)

Jatkuva trendi 1900-luvun lopun naisten alushousujen kehityksessä on mielestäni ollut housujen pieneneminen. 1960-luvulla pienenä pidetyt, lahkeettomat alushousut ovat nykyisin auttamattoman suuret. Parinkymmenen vuoden sisällä naisten alushousut ovat kuroutuneet sivuilta ylös vyötärölle (tanga-malli) ja supistuneet takaa näkymättömiin (string-malli). Materiaalit ovat mukavia tai ylellisiä, parhaissa tapauksissa kumpaakin, mutta aina joustavia ja hyvin istuvia. Alushousuissa leikitellään väreillä ja kuvioilla. Erikoisalushousuja valmistetaan erilaisiin urheiluharrastuksiin ja erilaisia vaatteita varten.⁷⁵

Tulkintani mukaan 2000-luvun alun alushousutrendi on alushousujen näkyminen. 2000-luvun vaihtuessa tuli ensin nuorien poikien katumuotiin tyyli, jossa alushousujen vyötärönauhan annettiin näkyä housujen alta. Alta näkyvät alushousut olivat merkkialushousuja, joiden vyötärönauhaan oli painettu näkyvästi valmistajan nimi: tyypillisesti Calvin Klein. Sama tyyli on omaksuttu nuorten naisten muotiin nyt, pari vuotta myöhemmin: Matalavyötäröiset farkut jättävät takaa string-alushousujen taka-kappaleen näkyviin: tyypillisesti housut ovat Gossardin G-string -mallistoa tai sen kopioita (kuva 2). Myös alusvaatevalmistajat ovat ottaneet näkymisen uudeksi alusvaate-trendiksi, johon esimerkiksi alusvaatevalmistaja Gossardin G-string -mallisto koristeltuine takakappaleineen vahvasti viittaa.⁷⁶

Kuva 2: G-string -malli takaapäin kuvattuna

⁷⁵ Poikkeus 1991: 28-33, 40-42.

⁷⁶ Gossard 2004.

Alushousujen tulevaisuusskenaarioita

Lopputyössään taideteolliselle korkeakoululle vuonna 1996 Nurminen-Kohavakka hahmotteli alusvaatteiden lähitulevaisuuden kehityslinjoja, jossa hän korosti ajatusta alusvaatteiden siirtymisestä yhä näkyvämmäksi osaksi pukeutumista.⁷⁷ Jos Nurminen-Kohvakan kahdeksan vuotta sitten tekemä visio on nykypäivää, mitä nykyiset tulevaisuusvisiot ovat tuomassa mukanaan?

Alusvaatteiden historialla on ainakin tähän asti ollut tapana seurata aikansa vaatemuotia ja reagoida nopeasti materiaalien kehitykseen. Vaatemaailman pintatrendien läpi syvempiä kehityssuuntia voisivat edustaa esimerkiksi älykkäät vaatteet, jotka kykenevät muuntautumaan tarpeiden mukaan tai toimimaan älykkäänä käyttöliittymänä. Älykkäitä vaatteita on kehittänyt Suomessa esimerkiksi yritys nimeltä Clothing+.⁷⁸ Tutkimustyötä puolestaan tehdään useiden tahojen toimesta: Tampereen teknillisessä yliopistossa toimii tutkimuslaboratorio SmartWearLab, jota kiinnostavat mm. kuitujen älykkyyden kehittäminen.⁷⁹ VTT:llä on käynnistynyt Weturi-projekti, jonka tarkoituksena on keskittyä tulevaisuuden älykkäisiin vaatteisiin.⁸⁰

Alusvaatteissa älykkäiden vaatteiden kehityskohteita voisivat esimerkiksi olla käytännöllinen kehon lämpötilan mukaan mukautuva alusvaatekerrasto, esteetikoille suunnattu mielialan mukaan ulkonäköä vaihtava alusvaatetus tai ruumiin toimintoja analysoiva alusvaatteisto. Tekniikan kehityskulkua hidastaa kuitenkin ihmisten sitä kohtaan kokema pelko ja epäily vallan luovuttamisesta tekniikan käsiin.⁸¹ Aihetta pohtii muiden muassa Howard kysyen, kuinka ihmisen käyttäytymismallit muuttuvat, kun käsissämme, taskuissamme ja vaatteissamme olevat laitteet ovatkin yhtäkkiä supertietokoneita, jota viestivät toistensa kanssa?⁸²

---

⁷⁷ Nurminen-Kohvacka 1996.

⁷⁸ Clothing+ 2004.

⁷⁹ SmartWearLab 2004.

⁸⁰ VTT 2004.

⁸¹ Ks. esimerkiksi artikkeleita teoksesta ”Tietoyhteiskunta meissä” (Liikenneministeriö 1986).

⁸² Rheingold 2003: x (johdantosivu), 93-127.

NÄKYMINEN - KATSE

Kunpa katsomiseenkin kysyttäisiin lupa, katsekin voi rikkoa koskemattomuuden, tunkeutua liiksi kiinni, arvottaa ja särkeä. Nautin katseesta, kuitenkin pelkään ja inhoan sitä, miksi se katsoo, mitä se näkee, mitä se minua tuijottaa?! Nainen, anonyymi, projektissa Kaikki kurveistani (Airaksinen ja Kapanen 2000:44).

Oman työni lähtökohtana ei ole katse vaan näkyminen. Tarkoitukseni on tarkastella sitä, mikä näkyy, ei niinkään häntä, joka katsoo. Perimmäisenä mielenkiintoni kohteena on näkymisen vaikutus katsottuun, ne tunteet, toiveet ja pelot, joita näkyminen katsotussa aiheuttaa.

Näkyminen tarvitsee kuitenkin seurakseen katseen, joka näissä tapauksissa toisinaan on todellinen, toisinaan kuviteltu. Vaikka käsittelytapani pelkistää katsojan ulkopuoliseksi, persoonattomaksi voimaksi, jonka ainoa tehtävä on todentaa tapahtuma katseellaan, liikaa persoonattomuutta on hyvä välttää: foucaultilaisittain ajatellen jokainen meistä on katsoja, arvioiva toinen.⁸³

Esittelen seuraavassa lyhyesti katseita käsitteleviä kirjoituksia, joissa korostuu katseen merkitys katsottavalle. Nämä teoriat ovat toimineet työni tulkinnallisena kehikkona, joiden kautta olen pyrkinyt ymmärtämään kertomuksissa kuvattuja näkymisen tilanteita. Käsittekseni mukaan seuraavassa kuvatut voimat ja rakennelmat toimivat työstämäni materiaalin jokaisessa kirjoituksessa, ja olen erikseen palannut niihin vain halutessani osoittaa poikkeamia esiteltyihin teorioihin.

Seuraavana lainaamani katsetta käsittelevät kohdat liittyvät laajemmin ajattelijoidensa teoreettisiin suuntauksiin, joita en tässä yhteydessä ole esitellyt. Jätän myös tietoisesti paneutumatta katseen filosofian antiikkiin ulottuviin perinteisiin, Platonin, Aristoteleen tai Descartesin teksteihin sekä katseen fysiologisiin edellytyksiin. Kiinnostuneille kattavan johdatuksen länsimaisiin, erityisesti ranskalaisiin katseen teorioihin tarjoaa Martin Jay teoksellaan *Downcast Eyes* (1993).

---

⁸³ Ajatus Tikan, Tikka 1999: 30; lähtökohta Foucaultin, esim. Foucault 2001: 283

Jean-Paul Sartre ja Toisen katse

Jean-Paul Sartrelle katse on Minun tietoisuutta Toisen läsnäolosta. Ikkunaverhon liikkahdus ei välttämättä tarkoita sitä, että Minua katsotaan, mutta otan tämän oletetun katseen huomioon käyttäytymisessäni.⁸⁴ Tämän katseen haltija on Sartren Toinen, joka katsoo minua, mutta jota minä en voi katsoa.⁸⁵

Sartren käyttämä termi ”oleminen Toiselle” on ehto itsetietoisuudelle. Seppäsen tulkinnan mukaan Toisen katseen tunnistamisen myötä kannan aina mukana tietoisuutta siitä, että voin tulla nähdyksi, jolloin tietoisuus toisen katseesta toimii minua rajoittavana tekijänä.⁸⁶ Otamme ikään kuin Toisen katseen huomioon käyttäytymisessämme.⁸⁷ Se, että näen itseni, on seurausta siitä, että joku näkee minut.⁸⁸

Sartre liittää Toisen katseen häpeän tunteeseen, sen tosiasian tunnistamiseen, että Minä on Toisen arvioivan katseen objektina. Häpeä alkaa tuon toisen katseen tajuamisesta.⁸⁹ Jay tulkitseekin Sartren katsekäsityksen liittyvän väistämättä valtakäsityksiin: katsoja on subjekti ja katsottavasta tulee aina objekti.⁹⁰

Sartren kuvailema Toisen katse on aineistoni kirjoituksista läsnä. Samoin kirjoituksille tyypillinen tunne on häpeä, jota koetaan, kun toisen katse onnistuu yllättämään meidät. Näiltä osin Sartren katseen teoria sopii kuvaamaan aineistossa kerrottuja tilanteita. Tulkintani kannalta koen kuitenkin ongelmalliseksi Sartren katsotun, joka on suhteellisen passiivinen subjekti. Analyysissäni olenkin korostetusti etsinyt aineistosta katsojan ja katsottavan toisen tyyppistä valta-asetelmaa, jossa katsottava on aktiivinen, tekevä subjekti. Katseen aina tarvitse olla rajoittavaa, vaan se voi olla myös tukevaa, kannustavaa tai hyväksyvää.

---

⁸⁴ Sartre 2003: 299. Myös Jay 1993: 288; Seppänen 2002:111.

⁸⁵ Sartre 2003: 293; Suomennos mukaeltuna Seppänen 2002: 111.

⁸⁶ Seppänen 2002: 111-112.

⁸⁷ Sartre 2003: 286.

⁸⁸ Sartre 2003: 284.

⁸⁹ Sartre 2003: 245-247, 285-288; Myös Jay 1993: 289-290; Seppänen 2002: 112.

⁹⁰ Jay 1993: 288.

Michel Foucault ja Panopticon

Panopticon on toiminnallinen laitteisto, kuvaus prosessista, jonka ajatus perustuu jatkuvan valvonnan sijaan jatkuvaan tietoisuuteen valvonnasta. Panopticon itsessään on Jeremy Benthamin vuonna 1791 kehittämä ajatus täydellisestä vankilarakennuksesta, jossa yksi vartija saattaa valvoa kaikkia vankeja yhtä aikaa. Panopticonin vartijatorni on sijoitettu keskelle ja sellit ympyrään tornin ympärille niin, että läpitalon sellien yksi ikkuna on vartijatornia päin valvontaa varten ja toinen ulkoseinässä valoa antamassa. Panopticonin katseen rakenne perustuu vartijatornin ikkunoissa oleviin sälekaihtimiin, jotka estävät vankeja näkemästä tornissa olevaa vartijaa.⁹¹

Benthamin suunnittelun periaatteina oli, että vallan tulee olla näkyvää ja samalla sellaista, ettei sitä voi havaita; valvotun ei ole mahdollista tietää, katsellaanko häntä todella. Panopticonissa on merkityksetöntä, kuka katselee eli kuka valtaa käyttää tai mihin sitä käytetään. Tavallaan se on demokraattinen järjestelmä, sillä vallan käyttö on koko yhteiskunnan valvottavissa: järjestelmässä jokainen on valvoja.⁹²

Michel Foucaultin tulkinnan mukaan Panopticon tehostaa vallankäytön äärimmilleen tarkoituksenaan sosiaalisten voimien kasvu ja lisääntyminen; Foucault luettelee sen käyttökohteiksi muun muassa tuotannon kasvattamisen, talouselämän kehittämisen, sivistyksen levittämisen ja yleisen moraalitason kohottamisen. Panopticon sopii kaiken valvonnan toimintamalliksi ja mihin tahansa yhteiskunnalliseen prosessiin.⁹³

Foucaultin kooste Panoptisesta rakenteesta kuvaa katseen toimintaa yhteiskunnassa. Panoptinen katse valvoo meitä alati, jolloin toisen katseesta tulee tarpeeton. Katse muuttuu sisäiseksi kontrolliksi, joka esittää kieltoja ja käyttäytymissääntöä. Katseesta tulee tällöin osa minua ja se tulee ilmi niissä käyttäytymissääntöissä ja –normeissa, joita noudatan.

Tutkimuksessaan *Negotiating proper distance* Heidi Tikka (1999) osoittaa, että katseen alaisena ollessa minua arvioidaan osana tilaa ja tuon tilan sääntöjä. Tila on läsnä myös

---

⁹¹ Foucault 2001: 273-275.

⁹² Foucault 2001: 274-277, 282-283.

⁹³ Foucault 2001: 283-284, 295.

omassa työssäni. Katse ja siihen kiinnittyvät merkitykset liittyvät erityisesti julkiseen tilaan ja sen sääntöihin: julkisissa tiloissa me katsomme toisiamme vartijoina ja meitä katsotaan vangittuina. Määrittelen julkisen tilan tässä työssä yksityisen tilan kautta, käyttäen yksityistä merkitsemässä omaa tilaa; tilaa, jota Merja Reijonen kuvailee mielestäni osuvasti työssään kodiksi, kontrolloitavaksi, persoonalliseksi tilaksi, maksimaalisen yksilöllisen autonomian harjoittamisen paikaksi ja minimaalisen julkisen muodollisuuden tai kompleksisten säännösten noudattamisen paikaksi, jossa yksilö voi ilmaista itseään suojassa julkisen tilan pakotteilta ja esteiltä.⁹⁴ Julkinen tila on yksityisen vastakohta, yhteisesti muiden kanssa jaettu tila, joka ei kuitenkaan määrity pelkästään fyysisen sijaintinsa mukaan, vaan myös käytännön tilanteiden mukaan: kodista voidaan tilana tehdä julkista hyväksymällä siellä kodin ulkopuolisten ihmisten läsnäolo. Kaikki tässä työssä käsittelemäni tilat ovat tämän määritelmän mukaan julkisia tiloja, joissa altistumme toisten katseille.

Laura Mulveyn visuaalinen mielihyvä

Käsittelemissäni kirjoituksissa katsottu on aina nainen. Sukupuolella ja katseella on perinteisesti nähty vahva sidos, jolla on erityisesti merkitystä oman aiheeni intiimiyden vuoksi. Vaikka olen luennassa huomioinut sukupuolitetun katseen ajatusta, keskityn tulkinnassani tämän sidoksen minimoimiseen: mielestäni sukupuoleen sidottu katseen käsitteen korostaminen tukee sääntöjä, joita ei tarvitsisi olla.

Laura Mulveyn luento *Visual Pleasure and Narrative Cinema* vuonna 1973 loi pohjan feministiselle katseen teorialle. Luento on myöhemmin painettu artikkeliksi (1975) ja artikkeli on suomennettu kymmenen vuotta myöhemmin Mauri Pasasen toimesta otsikolla *Visuaalinen mielihyvä ja kerronnallinen elokuva* (Mulvey 1985). Mulveyn tarkastelun kohteena ovat kerronnallisen (Hollywood) elokuvan sukupuoliset esitykset, joiden hän osoittaa psykoanalyysin keinoin vahvistavan, heijastavan ja tukevan perinteisiä sukupuolikäsityksiä. Artikkelissaan Mulvey hakee perinteisestä katsonnan tavasta poikkeavaa, myös naiskatsojan haluja tyydyttävää tapaa tehdä elokuvaa. Keskityn

---

⁹⁴ Reijonen 2002: 55.

seuraavassa Mulveyn katseeseen ja naiseuteen liittyviin havaintoihin erittelemättä elokuvallisuutta ja puuttumatta havaintojen psykoanalyttisiin perusteluihin.⁹⁵

Mulveyn mukaan katseen mielihyvä jakautuu aktiiviseen/miehiseen katsojaan ja passiiviseen/naiselliseen katsottavaan. Miehet katsovat ja naiset ovat katseen kohteena. ”*Miehinen katse projisoi fantasiansa naisen ulkomuotoon, joka on tyylitelty tuon fantasian mukaisesti*”, Mulvey kirjoittaa.⁹⁶ Naisen ulkonäkö on koodattu visuaalista ja eroottista vaikutusta silmälläpitäen. Mulveyn mukaan elokuva ei pelkästään korosta naisen katsottavana olemista, vaan rakentaa esityksen sisään myös tavan, jolla naista on katsottava.⁹⁷

Mulveyn ja Sartren katsekäsityksissä on yhtäläisyyksiä, mutta Mulvey etuoikeuttaa katsomisen miehille. Ehdottomuutensa takia Mulveyn ajatuksia on myöhemmin kritisoitu heterolähtöiseksi ja naiskatsojan asemaa rajoittavaksi. Myös katseen kohteena olevan naisen tarkastelu yksisuuntaisesti Mulveyn tapaan on altis kritiikille.⁹⁸ Naiskatsojan asemaan Mulvey ei suoranaisesti ota kantaa, muutoin kun toteamalla naisten tuskin kaipaavan perinteisen elokuvan naisia riistävää asetelmaa.⁹⁹

Olisin itse halukas tulkitsemaan Mulveyn kuvaamaa, katseen kohteena olevaa naista ja hänen toimintaansa positiivisessa mielessä: en passiivisena, ainoana toimintamallina naisille enkä alisteisena miehille katseelle, vaan naisen aktiivisena toimintana, joka perustuu aktiiviseen katseen luentaan ja (miehiseen) katseeseen vaikuttamiseen. Toimintaa voi tällöin kuvata yhtenä naiseuden tuottamisen keinoista, jonka ajatus on lähtöisin Judith Butlerilta. Butlerin tulkinnoissa seksuaalisuus ja sukupuoliuus toimivat performatiivisena tekona ja naiseus on tuotettu, ei annettu tai olemassa oleva kategoria.¹⁰⁰ Ajatusrakennelmaa seuraten nainen voi itse tietoisesti tuottaa erilaisia esityksiä itsestään, joista Mulveyn kuvauksen kaltainen naiseus on yksi.

---

⁹⁵ Mulvey 1975/1985.

⁹⁶ Mulvey 1985: 9 (suomennos Pasasen).

⁹⁷ Mulvey 1985.

⁹⁸ Ks. esim. Jay 1993: 524-525; Tikka 1999: 32-36.

⁹⁹ Mulvey 1985: 15.

¹⁰⁰ Butler 1990: 24-25.

Janne Seppänen ja ajatus visuaalisesta järjestyksestä

Analyysini rakentuu ensisijaisesti Janne Seppäsen kuvaileman katsekäsityksen pohjalle, sillä Seppäsen tapa ilmaista itseään ja sitoa ajatukset konkreettiseen helpotti aineistoni lähestymistä ja auttoi luokittelussa, jonka käytännön ongelmia edeltäjät eivät täysin onnistuneet ratkaisemaan.

Teoksessaan *Katseen voima* Seppänen hahmottaa kolme erityylistä ”visuaalista muotoutumista koskettavaa voimakenttää”, joista ensimmäinen perustuu Simmelin vastavuoroiseen katseeseen, toinen Sartren Toisen katseeseen ja kolmas Lacanin katseen käsitykseen. Viimeisessä katsojan ja katsottavan väliin tulee ecran, kuvasto tai visuaalinen järjestys.¹⁰¹

Ecran sisältää visuaalisen koodiston, joka määrittelee sitä, mihin identifioidumme, millä tavoin näyttäydymme toisille ihmisille ja minkä kautta ihmiset lukevat meidän visuaalisuuttamme. Toisen katse tulee ikään kuin visuaalisen kuvaston läpi sitoen visuaaliseen kulttuurisia merkityksiä.¹⁰² Seppästä lainatakseni *"olemme kaikki meihin suuntautuvan Katseen alaisuudessa joka määrittelee omaa näkyvyyttämme. Näkyvyytemme ei kuitenkaan voi olla mitä tahansa, se on rakenteistunutta, sääntöjen kahlitsemaa ja visuaalisen järjestyksen sanelemaa"*.¹⁰³

Seppäsen käyttämä termi visuaalisen järjestys viittaa visuaalisen todellisuuden säännönmukaisuuksiin ja niiden merkityksiin. Konkreettisesti se voi viitata elinympäristömme esinemaailmaan, sen vakiintuneisiin piirteisiin ja niiden merkityksiin, esineen sisältämiin visuaalisiin järjestyksiin tai esitettäviin asioihin ja niiden esittämisen tapoihin. Visuaaliset järjestykset syntyvät inhimillisen toiminnan tuloksena ja ne sisältävät vakiintuneita ja jaettuja kulttuurisia merkityksiä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ihmiset tulkitsevat enemmän tai vähemmän tietoisesti objekteja ja niihin liitettyjä merkityksiä.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Seppänen 2002: 125-126.

¹⁰² Seppänen 2002:122-124.

¹⁰³ Seppänen 2002: 121

¹⁰⁴ Seppänen 2002: 14,34,36.

Visuaalinen järjestys nivoutuu epävirallisiin ja virallisiin säädöksiin, tapoihin ja normeihin. Visuaalisiin järjestyksiin liittyy aina valta, joka määrittelee sallitun ja kielletyn, mahdollisen ja mahdottoman rajoja. Seppänen toteaa Foucaultia mukailleen, että vallan olennainen ulottuvuus on näkyvyys ja näkymättömyys pois sulkemista visuaalisen vallan piiristä. ”Vallan kannalta on olennainen seikka on myös se, millaiseen kuvastoon ihmiset haluavat samaistua”, kirjoittaa Seppänen.¹⁰⁵

Alushousut kuuluvat yleensä näkymättömän piiriin eli visuaalisen vallan marginaaliin, mutta tullessaan näkyväksi ne liittyvät osaksi visuaalisia järjestyksiä. On tiettyjä järjestyksiä, johon ne kuuluvat luonnostaan, mutta myös useita, joihin alushousujen ei mielletä kuuluvan. Alushousuillakin on oma näkymisen säädöksensä, jossa määritellään niiden sallittu ja kielletty.

Leena-Maija Rossi liittää visuaalisen järjestyksen Toisen katseeseen toteamalla ”*me poseeraamme kuvitellulle yleiskatseelle tavalla, jonka toivomme mukautuvan tiettyyn visuaaliseen järjestelmään*”.¹⁰⁶ Nämä poseeraukset ovat yksi keskeisistä mielenkiintoni kohteista. Puhun mielelläni omista visuaalisista järjestyksistä, niistä kuvista, joita itsestämme muille luomme – tai Seppäsen tapaan kuvastoista, joihin haluamme samaistua.

Voidaan myös ajatella alushousuilla olevan tietty visuaalinen järjestys, tai ehkä paremminkin tietty visuaalinen kuvasto, jossa alushousuihin fyysisenä esineenä sitoutuu jollakin tasolla vakiintuneita ja jaettuja kulttuurisia merkityksiä. Tässä työssä käsittelen alushousuihin liittyvää visuaalista kuvastoa vain ohimennen, selkeämpiä luokitteluja 1900-luvun lopulla kerätystä materiaalista olen tehnyt kandidaatintyössäni.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ Seppänen 2002: 41-44.

¹⁰⁶ Rossi 2003:21.

¹⁰⁷ Myöhänen 1997.

AINEISTO JA ANALYYSITAPA

Työni lähtökohta on, että naisten alushousut ovat kulttuurisesti latautunut visuaalinen objekti, joka pääsääntöisesti kuuluu näkymättömän piiriin, tullen vain hetkittäin osaksi näkyvää. Näitä hetkiä kuvaavat, lähdemateriaalista poimitut kertomukset ovat tulkintani kohteena.

Näkökulmani on lähellä visuaalisen kulttuurin tutkimusta, jonka tutkimuksellisenä mielenkiintona on Leena-Maija Rossin mukaan *“mikä tahansa ympäristössä näkyvä, katsomisen kautta havainnoitava ja tulkittavissa oleva”* ja keskeisenä kysymyksenä merkityksen muodostuminen sekä tekijän suhde merkitystuotantoon.¹⁰⁸ Mielestäni alushousut sopivat hyvin ”minkä tahansa” rooliin. Ne eivät ole se merkityksellinen asia, josta pitäisi sen itsensä takia kirjoittaa. Kyse on visuaalisen arjen keskitetystä tarkastelusta – tällä kertaa naisten alushousujen näkökulmasta.¹⁰⁹ Käyttämäni aineisto ja siitä tekemäni tulkinnat eivät kata kaikkia naisten alushousuihin liittyviä käsityksiä tai merkityksiä edes edustamiltaan ajanjaksoilta. Pidän enemmän tulkintojani eräänlaisina kurkistusikkunoina erilaisiin käytäntöihin ja niihin johtaneisiin syihin ja toivon, että ne voisivat avata lisää ikkunoita elämään ennen tai nyt.

Analyysin perusta syntyi edellä esitellyistä katseen (ja näkymisen) teorioista. Sartren Toisen katse ja Foucaultin ajatukset meitä sisäisesti valvovasta Panopticonista ovat läsnä jokaisessa käyttämässäni tekstissä. Kirjoituksissa toisen katse on usein konkreettisesti läsnä ja yllättäessään meidät aiheuttaa häpeän tunteen; toisissa, erityisesti 1900-luvun lopun kirjoituksissa, katse on useammin kääntynyt sisäänpäin ja siitä on tullut ajatuksiimme rakentunut valvontakoneisto, jonka seurauksena kontrolloimme omia tekojamme. Ajatus katsomisen kohteena olemisesta sisältää Mulveyn ja Sartren teorioiden kaltaisesti passiivisen viitteen, joten olen tarkoituksellisesti pyrkinyt korostamaan tästä mallista irtautuvia kirjoituksia osana tulkintaani ja toisin paikoin alleviivannut vaihtoehtoisia tulkintatapoja toiminnalle.

---

¹⁰⁸ Rossi 2003: 13-15.

¹⁰⁹ vrt. Seppänen 2002: 16.

Panopticonin toiminnalliseen rakenteeseen kuuluu olennaisesti valta ja Sartren sekä Mulveyn katseessa valtasuhteet ovat ilmeiset. Valta on myös käyttämissäni kirjoituksissa läsnä, mutta en ole lähtenyt analysoimaan tekstien sisäisiä valtasuhteita. Käsitykseni mukaan ja Foucaultia lainatakseni on merkityksetöntä, kuka valtaa käyttää.¹¹⁰ Myös vallankäyttäjä toimii näissä tapauksissa osana suurempaa kokonaisuutta; jokaisen kyetessä ottamaan valvojan ja valvotun rooli valtaa pitävä muuttuu merkityksettömäksi kirjoituksen kuvailemalla hetkellä. Mielenkiintoisempaa on pohtia, kenen käsityksiä esiin nostetut käytännöt tukevat, eli pohjimmiltaan kenen tahtotilasta on kyse. Tämä valta ei mielestäni kuitenkaan paikannu vain tiettyyn tahoon tai instituutioon, vaan kyse on usein eri tahojen erilaisista valtakäsityksistä, kulttuurisista kerrostumista ja sekoittuneista määreistä, jotka vaikuttavat tilanteesta ja ihmisestä riippuen. Tämä näkökulma määrittää tulkintaosioni tarkasteluani: en pyri löytämään yhtä valtatahoa vaan hahmottelemaan erilaisia valtaapitäviä tahoja.

Käytännön analyysi rakentuu ensikädessä Seppäselältä lainaamalleni ajatukselle erilaisista visuaalisen järjestyksen säännöistä. Asetin tämän pohjalta ensisijaiseksi tavoitteekseni etsiä kirjoituksista sääntöjä, jotka määrittelevät naisten alushousujen näkymistä. Analyysiäni voisi kutsua näiltä osin teoriasidonnaiseksi menetelmäksi, mutta todellisuudessa taustalla on hyvin aineistolähtöinen lähestymistapa: useita syvällisiä aineiston lukukertoja, erityyppisten metodien testausta ja 1997 kerätyn aineiston osalta myös aiemmin kirjoitettuja tulkintoja.¹¹¹

Lähdemateriaalin valinta

Tässä työssä esittämäni tulkinnat pohjautuvat kahden kyselyn vastauksiin, joista vanhempi kuvaa Suomea 1900-luvun vaihteessa ja tuoreempi 2000-luvun kynnyksellä. Vanhempi aineisto on eroteltu Maija-Liisa Heikinmäen Museovirastolle vuonna 1964 toteuttaman kyselyn vastauksista, jonka aiheena oli naisten alushousujen käyttöntulo Suomessa. (MV:K11 1964, kysymykset 38–41.) 2000-luvun vaihteen kulttuuria kuvaavat vastaukset on poimittu vuonna 1997 tekemäni naisten alushousujen käyttöä ja merkityksiä

---

¹¹⁰ Foucault 2001: 276.

¹¹¹ Aineisto- ja teorialähtöisestä enemmän Tuomi & Sarajärvi 2003: 97-102.

koskevasta kyselystä, joka on myöhemmin luovutettu Suomalaisen kirjallisuuden seuran Joensuun arkistoon (JpaS 1-289 1997). Lisäksi olen poiminut yksittäisiä merkintöjä Suomalaisen kirjallisuuden seuran perinnearkistoista 1900-luvun vaihteeseen liittyen ja tehnyt itse pienimuotoisen lisäselvityksen vuonna 2002, joissa pyysin muutamaa naista pitämään viikon verran päiväkirjaa alushousuvalinnoistaan.

Lähdemateriaalin valintaan on vaikuttanut kysymyksenasetteluni lisäksi aiheen kulttuurillinen asema ja tietojen saatavuus. Naisten alushousuihin liittyviä merkintöjä löytyy nykykulttuuristamme paljon, mutta hyvin usein ne ovat seksuaalisesti värittyneitä kaunokirjallisia kuvauksia tai eroottis-pornografista kuvamateriaalia. Seksuaalisuus on kuitenkin vain yksi alushousujen rooleista; toiveenani oli saada esiin myös muita näkökulmia. Kyselymateriaalit, joissa useat eri kertojat kuvaavat omaa todellisuuttaan, tuntuivat hyvin soveltuvilta lähdemateriaaliksi. Kysely on materiaalinkeruun menetelmänä myös sopivan anonyymi: osa vastaajista olisi voinut kokea haastattelijan läsnäolon ja utelun liian intiimiksi.

Onnistuin kartoittamaan viisi naisten alushousuihin liittyvää kyselyä, joista vanhin oli edellä mainittu Heikinmäen kysely ja tuorein omani. Näiden lisäksi Minna Poikkeus on suorittanut syventävien opintojensa tutkielmaa varten vuonna 1990 kuluttajatutkimuskyselyn naisten alushousuista, jossa vastaajana oli 150 naista Tampereelta. Poikkeuksen tutkielmasta löysin myös tiedot Sanomaprint Aikakauslehtien vuonna 1987 toteuttamasta alushousujen kuluttajatutkimuksesta, jossa otoskoko oli ollut 207 henkeä, sekä ruotsalaisen Fondelius Marketin AB:n Suomessa vuonna 1988 tekemästä naisten alushousujen markkinointitutkimuksesta, vastaajana 1782 naista.¹¹²

Poikkeuksen, Aikakauslehtien ja Fondelius Marketin tutkimuksissa pääpaino on ollut alushousujen mallien, materiaalien ja kuluttajakäyttäytymisen tutkimisessa. Heikinmäen kyselyssä, kuten myös omassani, näkökulma oli enemmän kulttuuristen käytäntöjen selvittämiseen keskittyvä.¹¹³ Tämä oli pääsyy lähdemateriaalin rajaamiselle kahta edellä

---

¹¹² Poikkeus 1991: selvitys omasta tutkimuksesta sivulla 44-46, muista tutkimuksista sivuilla 27-28.

¹¹³ Huomioitava kuitenkin on, että kumpikaan käyttämistä kyselyistä ei ollut ensisijaisesti pyrkinyt tuottamaan alushousujen näkymiseen liittyvää materiaalia.

mainittua koskevaksi. Lisäksi halusin työstää materiaalia, johon myös muilla aihetta tutkivilla olisi tarvittaessa pääsy: molemmat kyselyt ovat tallennettuina julkisessa käytössä oleviin arkistoihin.

Kyselyaineiston muotoutumisessa kysymyksien laatijoilla ja heidän arvoillaan sekä asenteillaan on vaikutusta. Käyttämieni kyselyjen osalta palaan tähän tarkemmin esitellessäni seuraavassa kyselyjä yksityiskohtaisemmin. Kyselyjen toteuttamiseen liittyy kuitenkin tiettyjä perusolettamuksia, jotka jo itsessään rajaavat ja muotoilevat vastauksia. Muun muassa Tuomi ja Sarajärvi esittävät (posti)kyselyn lähettäjän olettan, että vastaajilla on luku- ja kirjoitustaito, vastaajilla ei ole kirjoittamista haittaavia esteitä ja vastaajat kykenevät, haluavat tai osaavat ilmaista itseään kirjallisesti.¹¹⁴ Luku- ja kirjoitustaitoisessa Suomessa halulla ilmaista itseään on luetelluista oletuksista huomattavin merkitys. Koska kaikki vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin vapaaehtoisesti ja omalla ajallaan eikä vastauspakkoa ole ollut, käsitykseni on, että vastaajista ovat karsiutuneet pois ne henkilöt, jotka ovat pitäneet aihetta itselleen liian intiiminä.

Suhteeni aineiston luotettavuuteen on voimakkaasti niiden kulttuurista mahdollisuutta painottava. Satu Apon ilmausta lainatakseni aineisto kertoo siitä, mitä vastaajat ovat pitäneet mahdollisena, tyypillisenä, yleisenä, toivottavana tai epätoivottavana - tässä tapauksessa alushousujen näkymisen suhteen.¹¹⁵ Tapahtuman todenperäisyys ei toisin sanoen määritä aineiston luotettavuutta, vaan niiden kulttuurinen mahdollisuus.

Heikinmäen kysely 1964

Museoviraston kyselyn 11/1964 kysymykset 38–41 julkaistiin Seurasaarisäätiön lehdessä vuonna 1964 otsikolla ”Naisten housut”. Kysymykset oli laatinut Maija-Liisa Heikinmäki, tarkoituksenaan selvittää naisten alushousujen käyttöntuloa, saada tietoja ensimmäisistä käyttäjistä, käytön merkityksistä, housumalleista ja materiaalista. Samassa julkaisussa kysyttiin myös aiheesta ”Vaateus eri tilanteissa vanhan polven muistitiedon

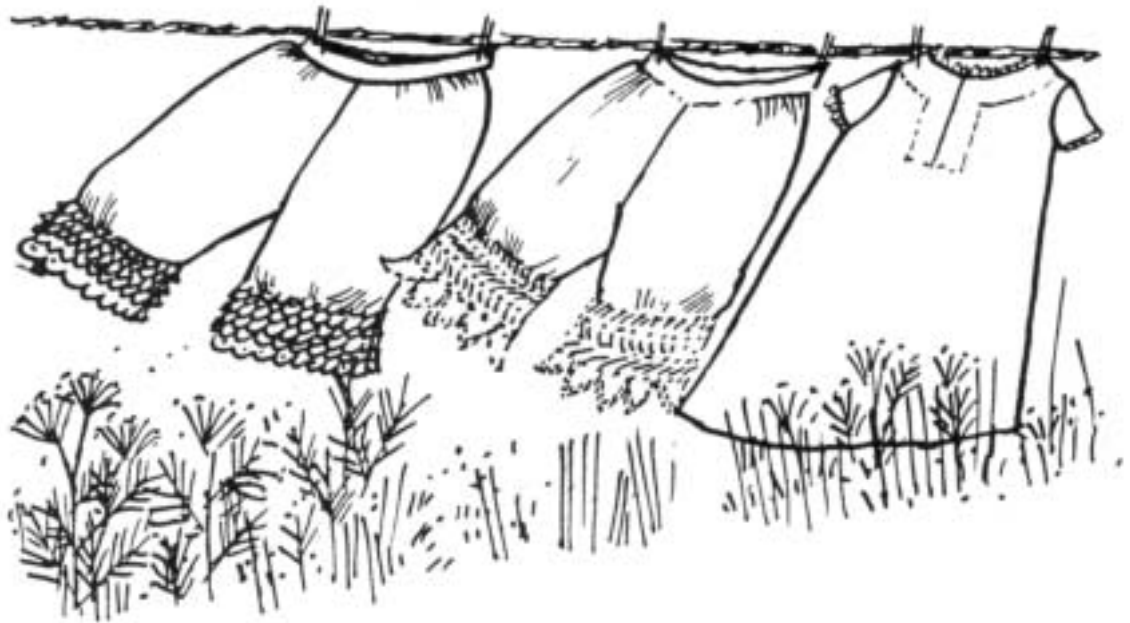
---

¹¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2003: 74-76.

¹¹⁵ Apo 2001:17.

mukaan”, kansanomaisesta ruuasta ja paloviinan sekä viinayrttien käytöstä. Vaatetusta selvittävän kyselyn kysymys 26 viittasi naisten alusvaatekyselyyn.¹¹⁶

Naisten housuihin liittyvistä kysymyksistä ensimmäisessä määriteltiin tehtävänasettelu; ”Haluttaisiin tietoja vanhimmista naisten alushousuista”. Tämän jälkeen kysyttiin, milloin housut tulivat paikkakunnalla käyttöön, oliko kyseessä helposti leviävä muoti ja mitä alkuajoista ja käyttäjistä muistetaan (MV11/1964, kysymys 38). Kysymyksissä 39 ja 41 pyydettiin selvitystä alushousujen mallista ja materiaalista. Kysymysten yläpuolella oli kuva, jossa kahdet vanhanmalliset, pitsikoristeiset alushousut liehuvat pyykkinarulla yhdessä vanhanmallisen aluspaidan kanssa (kuva 3). Kuvaan viittasivat kysymykset 39 ”Tunnetko kuvan esittämät housut, jotka ovat jalkojenvälistä avonaiset. Kuinka pitkälle housujen yläosa oli ommeltu kiinni, miten oli lahkeiden pituus. Mistä luulette tällaisen mallin tulleen. Milloin tämän tyyppiset jäivät pois käytöstä. Onko näitä housuja saatavissa museoon” sekä kysymys 40, ”Oliko säätyläisnaisilla ylläkuvatunlaisia housuja”.¹¹⁷

Kuva 3: Kuva Heikinmäen kyselystä

¹¹⁶ MV 1964:11.

Museoviraston materiaalinkeruu on rakentunut 1950-luvulla muodostetun vastaajaverkoston päälle. Lisää vastaajia on liittynyt mukaan lehdistötiedotteiden kautta ja muiden vastaajien toimesta eli lumipallomenetelmällä¹¹⁸. Kerran keruukilpailuun vastattuaan henkilö on saanut seuraavat kyselyt automaattisesti. Kyselyn mukana on lähetetty Museoviraston A5-kokoisia papereita, liuskoja, joihin vastaajien on toivottu kirjoittavan vastauksensa.

Naisten housuja koskevaa aineistoa kertyi yhteensä 1208 liuskaa. Kyselyn kokonaisvastaajamäärä on 411, joista olen tässä käyttänyt 101 vastaajan kirjoituksia.¹¹⁹ Vastaajat olivat vuosien 1869–1942 välillä syntyneitä, joista vanhimmalle kirjoitustyön oli hoitanut nuorempi ystävä ja nuorimmalle informanttina toiminut vuonna 1900 syntynyt äiti. Suurin osa vastaajista oli syntynyt hieman ennen 1900-luvun vaihdetta.¹²⁰ Iän lisäksi keskeisin ero omaan aineistooni on vastaajien sukupuoli: Museoviraston vastaajat ovat sekä naisia että miehiä. Olen myös käyttänyt tässä työssäni vastauksia sukupuoleen katsomatta. Nais- ja mieskirjoittajien osuus on käyttämässä teksteissä 61/36, naisten ollessa paremmin edustettuina.¹²¹

Heikinmäki tuo tutkimuksessaan esiin, että kyselyn vastaajat olivat pääosin maalais- tai talonpoikaisyhteisöistä.¹²² Tämä on totta niiltä osin, että suurin osa vastauksista kuvaa oloja pienemmillä paikkakunnilla Suomessa. Myös kirjoittajien lisätiedoissa kertomista ammateista osa liittyy maaseutuun, vaikka ne eivät sitoudu pelkästään maanviljelyyn: käyttämieni kirjoitusten vastaajista 20 oli maanviljelijöitä ja sama määrä emäntiä, 17 oli ilmoittanut ammatikseen opettajan, rouvia oli 11 ja neitejä 7, kaksi leskeä, konservaattori, kauppias, kättilö ja laitosavustajia, kunnallisneuvos, metsäteknikko, agronomi ja sekatyömiehiä. Vaikka suurin osa vastaajista on ollut kirjoitushetkellä eläkeikäisiä, vain

---

¹¹⁷ MV 1964:11.

¹¹⁸ Katso lumipallo-otanta esim. Tuomi & Sarajärvi 2003: 88.

¹¹⁹ Heikinmäki 1967: 19.

¹²⁰ Kymmenestä vastauksesta puuttui vastaajan syntymäaika, joten näitä ei ole voitu huomioida tässä otannassa. Keskiarvo syntymäajoille oli 1899,42, nuorin ja vanhin mukaan huomioituna.

¹²¹ Taustoiltaan epäselväksi jäi neljä, joiden diaarikortit puuttuivat aineistosta.

¹²² Heikinmäki 1964: 19; myös alkulause.

kaksitoista vastaajaa mainitsee olevansa työelämästä ulkona – ”*titteli menny ajan mukana*” tai ”*talon vanhus*”, kuten eräät vastaajista asian ilmaisevat.¹²³

Muilta osin Heikinmäen yleistys maalais- ja talonpoikaisyhteisöstä on kritiikille altis. Lainaan Kirsi Pohjola-Vilkunan omassa työssään esittämää kritiikkiä, jossa hän arvostelee puhetta maalais- ja talonpoikaiskulttuurista liian yksilolotteiseksi. Pohjola-Vilkunan mukaan maaseudun väestö ei muodostanut yhtä yksittäistä kulttuuria, vaan oli useiden erilaisten kulttuurien kooste.¹²⁴ Ajatus talonpoikaisyhteisöstä tuo myös mukanaan käsityksen säädyistä ja niiden mukaan asettuvasta maailmanjärjestyksestä.

Sama säädynmukainen asettelu on läsnä myös Heikinmäen kysymyksenasettelussa, erityisesti kysymyksessä 40, ”oliko säätyläisnaisilla ylläkuvatunlaisia housuja?”. Kysymyksenasettelu loi ongelmia tulkinnalleni, sillä tämänkaltaisen jaottelun esiintyminen vastauksissa on yhtä hyvin saattanut olla vastaajan oma käsitys yhteiskunnan rakenteesta kuin vastaajan pyrkimys käyttää tutkijan antamia termejä. Olenkin tämän kartoittamiseksi lukenut erityisen keskittyneesti kysymyksen 40 vastauksia: osa vastaajista vaikuttaa käyttävän säätyläiskategoriaa sujuvasti ja sen sisäistäneenä, osa puolestaan puhuu muilla termeillä, esimerkiksi varakkaammista ihmisistä. Joistakin vastauksista olisin valmis lukemaan peiteltyä kritiikkiä, esimerkkinä yhden vastaajan aloitus: ”*Kyllä säätyläisnaiset myös käyttivät näitä housuja...*”.¹²⁵ Toisaalta vastaus kyseenalaistaa kyselyn laatijan arvojen merkitystä: kysymyksen näkökulma on toki aina kysyjän, mutta vastaajien ei ole pakko sitä hyväksyä - tai edes ymmärtää.

Oma kyselyni 1997

Vuonna 1997 tekemäni kysely sai koodin JpaS 1-289 1997, kun se tallennettiin Suomalaisen kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkistoon. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää 1990-luvun naisten alushousujen käyttöä sekä niiden merkityksiä ja näin luoda mielikuvaa suomalaisten naisten suhteesta alushousuihinsa. Kysely oli nelisivuinen

---

¹²³ MV:K11/11; MV:K11/331.

¹²⁴ Pohjola-Vilkuna 1995: 7-8.

¹²⁵ MV:K11/203.

lomakekysely, joka levisi lumipallomenetelmällä eteenpäin sekä paperimonisteina että sähköpostiviestinä. Kysely oli suunnattu vain naisille.

Tuotin tämän kyselyn ensisijaisesti perinteentutkimuksen proseminarityötäni varten Joensuun yliopistossa vuosien 1996–1997 vaihteessa. Proseminaarin apulaisohjaajan neuvon mukaisesti kysyin kyselyssä mahdollisimman monia sekä itseäni kiinnostavia asioita. Kyselylomake jakautui viiteen eri jaksoon, joista ensimmäisessä kysyin suppeasti vastaajan taustatietoja (syntymävuosi, opiskelija vai työntekijä, kysymykset 1a-b) ja toisessa alushousujen ostamiseen ja omistamiseen liittyviä konkreettisia asioita (mistä ostat, kuinka monet vuodessa, suositko tiettyä merkkiä, kuinka monet omistat, kysymykset 2a-d). Kolmannessa osassa pyysin tietoja alushousujen valinnan perusteista sekä osto- että pukeutumishetkellä: eniten arvostetuista ominaisuuksista, alushousujen jaottelusta parempiin ja huonompiin, parempien alushousujen käyttöhetkistä, alushousujen soinnuttamisesta muuhun pukeutumiseen, mahdollisista suosikkialushousuista, muiden mielipiteiden vaikutuksesta alushousuvalintoihin, alushousulahjoista, alushousujen käytöstä seksuaalisessa viettelytarkoituksessa (”pukeudutko joihinkin alushousuisin vastakkaisen sukupuolen mieltymysten täyttämiseksi?”) sekä alushousujen käytöstä poistumisen syitä (3a-h).

Edelliset osat olivat pitkälti rasti ruutuun -kysymyksiä tai lyhyitä kysymys-vastaus - tyyppisiä kysymyksiä. Neljännessä osassa, ”kertomuksia ja uskomuksia”, kysyin vastaajille tapahtuneista tai muilta kuulluista noloista kommelluksista, alushousuihin liittyvistä vitseistä, kaskuista, sanonnoista, uskomuksista ja tavoista sekä alushousujen käyttöön liittyvien asioiden omaksumisesta (4a-e). Esimerkkinä uskomuksista oli Helsingin Sanomien Kirstin palstalta poimittu kysymys: ”Mistä johtuu, että aina kun laittaa ravintolaan kaikista risaisimmat sloggit niin saa itselleen miehen?”.¹²⁶ Kohdan neljä vastaukset olivat tyypillisesti pidempiä kertomuksia, jotka muodostavat suuren osan tässä käyttämäni aineistoani. Viidennessä osassa pyrin lopuksi selvittämään alushousuihin liittyviä mielipiteitä ja käsityksiä kuvitteellisten tapahtumakuvausten sekä kahden avoimen kysymyksen avulla (5a-f). Kysely on esitelty kokonaisuudessaan liitteessä 1.

---

¹²⁶ mukaellen Kirsti 1999:247 / HS 2.4.1995.

Kyselyn tyyli oli tarkoituksellisesti naistenlehtien kyselyiden kaltainen, lievästi provosoiva ja selkeästi johdatteleva: piirteitä, joita myös joku vastaajista kommentoi. Tämä ominaisuus saattoi myös vaikuttaa vastaajien vastausintoon. Osa vastaajista jätti vastaamatta osaan kysymyksistä: eniten vastauksia kertyi konkreettisia tekoja, ostamista ja käyttämistä kartoittaviin kohtiin, vähiten noloja kokemuksia, tapoja ja uskomuksia kysyviin kohtiin. Vaikka suurimmassa osassa kysymyksiä oli tarjottu valmiit vaihtoehdot, en ehdottomasti rajoittanut vastausten tyyliä tai määrää. Pyysin myös vastaajia kommentoimaan kysymyksiä ja kirjoittamaan esiin nousevia ajatuksia. Vastausten joukossa olikin mukavasti kyselyn ulkopuolista materiaalia, omia pohdintoja tai kommentteja kysymyksiini tai asenteeseeni, joita olen myös tässä työssäni hyödyntänyt.

Omasta rajauksestani johtuen kyselyni vastaajat olivat naisia. Ehdottomana totuutena tätä en kyselyn anonyymiyden vuoksi pysty esittämään, mutta yksikään vastauksista ei poikennut niin paljon kokonaislinjasta, että sen aitoutta olisi tämän vuoksi tarvinnut epäillä. Kyselyvastauksia palautui yhteensä 71, suurin osa paperiversioina. Arkistoon tallennettaessa A4-sivuja oli 261, mutta kaikilla niistä ei ollut tekstiä. Kaksi vastaajista kielsi vastauksiensa luovuttamisen arkistokäyttöön. Olen tässä työssä käyttänyt ensisijaisesti 49 vastaajan mielipiteitä, mutta poiminut esimerkiksi parempiin alushousuihin liittyviä tietoja kaikista aihetta käsitteleviltä vastaajilta, joita oli vajaa 60.

Jätin tietoisesti vastaajien taustan selvityksen pienimuotoiseksi, sillä mielestäni vastaajan kotipaikkakunnalla, sosiaalisella statuksella tai vanhempien ammatilla ei ole enää 1900-luvun lopun Suomessa huomattavaa merkitystä. Keskeiseksi tarkasteltavaksi tekijäksi nostin iän, vaikka en loppujen lopuksi pystynyt osoittamaan todellista ikään perustuvaa hajontaa.¹²⁷ Suurin osa vastaajista oli nuoria naisia: 70-luvulla syntyneitä eli omaa ikäkymmentäni ja 60-lukulaisia oli vastaajista noin 70 %. Vajaa kymmenen oli syntynyt 50-luvulla ja saman verran 40-luvulla. Tätä jakaumaa nuorempia tai vanhempia ei vastaajien joukossa ollut. Vastauksia saapui eri puolilta Suomea, mutta suurin osa palautui Joensuusta – syynä kyselybudjetti, jota ei ollut. Kyselyn vastaajakunnan laajentamisessa keskeisenä apuna oli sähköposti.

---

¹²⁷ Myöhänen 1997a.

Lisämateriaalit

Heikinmäen aineiston lisäksi minulla on ollut käytössä yksittäisiä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon talletettuja muistiinpanoja naisten alushousuista. Koska alushousuja ei ole hakusanaksi arkistoon luokiteltu, osa materiaalista löytyi hakemalla esimerkiksi tietoa puhtaudesta, osa osaavan henkilökunnan avulla ja muutama aivan vahingossa. Tällä, suhteellisen hitaalla menetelmällä lähteitä kertyi yhteensä viisi.

Olen käyttänyt SKS:stä poimittua materiaalia Museoviraston materiaalin ohella. SKS:n ja Museoviraston kuvailujen linja on samankaltainen, mitään arkistokohtaisia eroja ei ole. Tähän vaikuttaa myös se, että SKS:n kirjoittajista muutama on vastannut myös Museoviraston kyselyyn.

Oman materiaalini aukkoja täydentääkseni pyysin vuonna 2002 muutamia naisia pitämään alushousupäiväkirjaa, jossa he lyhyesti kuvailivat eri päivinä valitsemiaan alushousuja ja valintaan johtaneita syitä. Vastajat olivat lähipiiristä sekä lumipallomenetelmää taas hyväksi käyttäen tuttuja tuttuja. Pyysin saatteessa vastaanottajaa pitämään viikon ajan alushousupäiväkirjaa, johon perustiedoiksi pyysin päiväyksen, kuvauksen valituista alushousuista ja perustelun valinnalle. Toivotin erittäin tervetulleeksi myös omat arviot ja analyysit. Taustatietona kysyin ikää, asuinpaikkaa ja siviilisäätystä sekä jonkinlaista yleiskuvaa alushousuvarastosta.

Päiväkirjaa piti yhteensä kuusi naista, kaikki helmikuun ja kesäkuun välisenä aikana yhden viikon ajalla. Kaikki päiväkirjat palautuivat sähköpostitse. Osa vastaajista oli miettinyt syvällisesti omia valintojaan ja kirjoittanut oheen myös muita kuvailuja ja analyysejä omista alushousukokoelmistaan. Näitä päiväkirjoja ei ole henkilökohtaisuutensa vuoksi luovutettu arkistoon, vaan ne ovat hallussani.¹²⁸

---

¹²⁸ Päiväkirjoihin on viitattu tässä työssä seuraavilla koodeilla: RA 18.03.2002, SA 12.03.2002, TI 11.03.2002, TA 21.02.2002, SU 21.02.2002, SI 24.6.2002.

Ajallisen paikantamisen ongelma

Aineiston ominaisuus on kirjoitusten ajallinen paikantumattomuus. Kirjoituksissa mainitaan harvoin täsmällisiä vuosia, jonka takia ajallisten jatkumoiden luonti on hankalaa. Tähän oli kuitenkin tarvetta lähinnä Heikinmäen aineistossa, jossa halusin suhteuttaa käsittelemiäni teemoja myös ajallisesti toisiinsa. Olen tehnyt arvioni tekstien ajallisesta paikantumisesta vertaamalla vastaajien ikää ja kirjoituksissa mainittuja ajanmääreitä, alushousumalleja tai muita selkeästi aikakauteen liitettäviä asioita.

Oman kyselyni vastaajista suurin osa oli kirjoitushetkellä nuoria, pari-kolmekymppisiä aikuisia. Oletin heidän omasta elämästään kertovien kirjoitusten sijoittuvan tämän pohjalta noin vuosiin 1970–1997. Aineistossa oli myös vanhempia kirjoittajia, jotka laajensivat aika-ikkunan alkua noin 1950-luvulle. Vanhempiin käytäntöihin viittaavat kertomukset oli eroteltu kerronnan keinoin selvästi.

Heikinmäen tapauksessa kirjoituksia oli osittain mahdollista paikantaa kirjoittajien oman ilmoituksen perusteella, sillä keruuvastauksen taustatiedoissa kysyttiin, mitä aikakautta ko. aineisto kuvaa. Tähän oli kuitenkin hyvin usein vastauksena tyhjä tai ”noin 1800-luvun lopusta kyselyvuoteen asti”. Edellä kuvaamiani keinoja käyttäen suurin osa Heikinmäen materiaalista paikantui 1900-luvun vaihteeseen. Omakohtaisissa kirjoituksissa kuvaillaan lapsuus- ja nuoruusvuosia, jolloin äiti teki alushousuja tai vaati niiden käyttöä, käytiin koulussa ja tavattiin muita nuoria. Koska kirjoittajat olivat pääsääntöisesti 1900-luvun vaihteen molemmin puolin syntyneitä, rajasin kirjoitusajan vuosiin 1880–1920. Yksi yksittäinen mukaan poimimani kirjoitus käsitteli tuoretta, muutama vuosi keruuhetkestä sitten tapahtunutta, jonka yhdistin 1900-luvun lopun kirjoituksiin.¹²⁹

Heikinmäen aineistossa paikalliset erot ovat huomattavia, mikä ilmenee myös Heikinmäen omasta tutkimuksesta. Tarkkoja, koko maan kattavia vuosia ilmiöille ja niiden esiintymiselle on suhteellisen mahdoton antaa. Omassa, 2000-luvun vaihdetta lähestyvässä aineistossa eroja ei enää paikkakunnittain ole, vaan erot sitoutuvat enemmän yksilöllisiin päämääriin.

---

¹²⁹ MV:K11/41.

Yleistäen voi todeta, että siinä missä Heikinmäen vastaajat muistelevat nuoruuttaan, useat oman kyselyni vastaajat elivät sitä ja kertoivat siitä. Tämä työ kuvaa siis ensisijaisesti nuorten naisten suhtautumista alushousuihin omana aikakautenaan, Heikinmäen aineiston joissakin tapauksissa nuorten miesten suhtautumista nuorten naisten alushousuihin.

Miten näkyminen näkyy kirjoituksissa?

Aloitin aineiston työstön lukemalla läpi kokonaisuudessaan sekä oman kyselyni että Heikinmäen kyselyn vastaukset ja erottelemalla niistä otteita, jotka viittasivat alushousujen konkreettiseen näkymiseen. Nämä otteet muodostivat primaariaineistoni, eli kirjoitukset, joita tässä työssä käytän. Keskittyminen fyysisen katseeseen oli alkuvaiheessa aineiston käsittelyä helpottava päätös, sillä itseään tarkkailevan katseen analyysi olisi vaatinut alkuvaiheessa tekstien syväluentaa, johon oma 1900-luvun vaihteen kulttuurin tuntemukseni olisi ollut liian heikkoa. Käytin perusteluna myös sitä, että toisen katse tai sisäisen valvontakoneiston rakentuminen perustuu lähtökohtaisesti todelliselle katseelle, vaikka tämä katse olisi myöhemmin rakentunut katsottavan mieleen.

Ilmeisimmillään fyysinen näkyminen oli kirjoituksissa näkymiseen, näkemiseen tai katsomiseen liittyviä sanoina. Useimmiten näitä sanoja ei kuitenkaan mainittu, vaan näkyminen sisältyi tilanteeseen, kuten seuraavassa otteessa:

Pitsi virkattiin kotona ja pantiin lahkeen suuhun koristeeksi. Ärsykkeeksi miehille kuten eräs nainen sanoi. (MV:K11/587)

Olen tässä käyttänyt omaa kulttuurista sisäpiiritietoaani siitä, liittyykö näkyminen tilanteeseen vai ei, tai tarkemmin, voisiko tämä tapahtuma tai tilanne liittyä näkymisen hetkeen. Aineiston katse on siis jossakin määrin minun tulkintani katseen olemassa olosta ja ylittää ehkä jossakin kohti fyysisen katseen rajauksen.

Heikinmäen aineistosta poimin tämän lukusession seurauksena yhteensä 114 tekstiä. Omasta kyselystäni erottelin 185 näkymiseen liittyvää tekstiä, joista suurin osa oli vastaajille tai muille tapahtuneita noloja, alushousuihin liittyviä tapahtumia. Oman kokonaisuutensa muodostavat kyselyni vastaukset kysymyksiin parempien alushousujen käyttöhetkistä, joissa näkyminen mainittiin usein.

Rakenteeltaan valitsemani otteet voidaan kytkeä perinteisistä kerronnan lajeista lähinnä henkilökohtaisen kerronnan muotoihin, joissakin tapauksessa myös tarinoihin tai kaskuihin. Kontekstistaan revittyinä tekstit ovat kuitenkin kahden tekijän – alkuperäisen tekstin kirjoittajan ja minun valintani - tulosta ja uuden syntyneen kirjoituksen rakenteellinen analyysi kysymyksenasetteluni kannalta mieleltöntä.

Aineiston käsittely

Näkymiseen liittyvän aineiston kokoamisen jälkeen digitalisoin sen käsin tekstitiedostoksi ja luin tekstejä yhtenä kokonaisuutena useita kertoja läpi. Näillä lukukerroilla merkitsin ylös mielenkiintoisia, kysymyksiä herättäviä ja ristiriitaisia havaintoja, joita hyödynsin myöhemmin tulkinnassa. Tässä vaiheessa karsin vielä aineistosta joitain kirjoituksia pois. Karsitut liittyivät lähinnä alushousuttomuuteen 2000-luvun vaihteessa, joka olisi itsessään ollut mielenkiintoinen tutkimuksen kohde. Karsinnan jälkeen kokonaismäärä oman aineistoni tekstejä oli 175. Tämän luennan pohjalta toteutin myös vuonna 2002 tekemäni lisäkyselyn.

Vaikka toteutus näyttäytyy jatkossa helpolta ja kronologisesti etenevältä työvaiheelta, on sitä todellisuudessa edeltänyt lukuisten dokumentoimattomien yritysten, erehdysten ja pitkällisten harhapolkujen taival. Yritykset käyttää erilaisia valmiiksi laadittuja analyysimenetelmiä tyssäsivät usein hyvän alun ja aiheeseen perehtymisen jälkeen siihen, että ne onnistuivat hävittämään aineistosta tekijän merkitystä ja aktiivisuutta, jota itse pidin tärkeänä. Aineiston esikäsittelyn jälkeen seurasi pitkä ajanjakso, jossa testasin erilaisia aineiston käsittelytapoja. Tämän vaiheen ehdoton anti oli, että se saattoi minut myös tutuksi Heikinmäen aineiston kanssa. Oman kyselyni materiaali puolestaan oli minulle jo ennestään hyvin tuttua.

Tässä yhteydessä käytin aikaa kokeillakseni erilaisten analyysiohjelmien käyttöä. Päädyin kuitenkin lopulta syöttämään tiedot Microsoft Exceliin, joka soveltui monipuolisten taulukointi- ja luokitteluominaisuuksien puolesta parhaiten aineiston käsittelyyn.

Sääntöjen tarkastelu

Sääntöjen etsiminen lähti liikkeelle Seppäsen visuaalisen järjestyksen ajatuksesta. Lähtökohtana oli, että jos olemistamme säätelivät erilaiset visuaaliset järjestykset, ne ovat läsnä myös materiaalissa. Tein ensin puolileikkilisiä merkintöjä erilaisista näkymisen säännöistä aineistoa lukiessani sivusarakkeisiin, kunnes huomasin toistavani usein samoja aiheita. Tämän havainnon jälkeen ryhdyin luokittelemaan teksteistä järjestelmällisesti naisten alushousujen näkymiseen liittyviä sääntöjä.

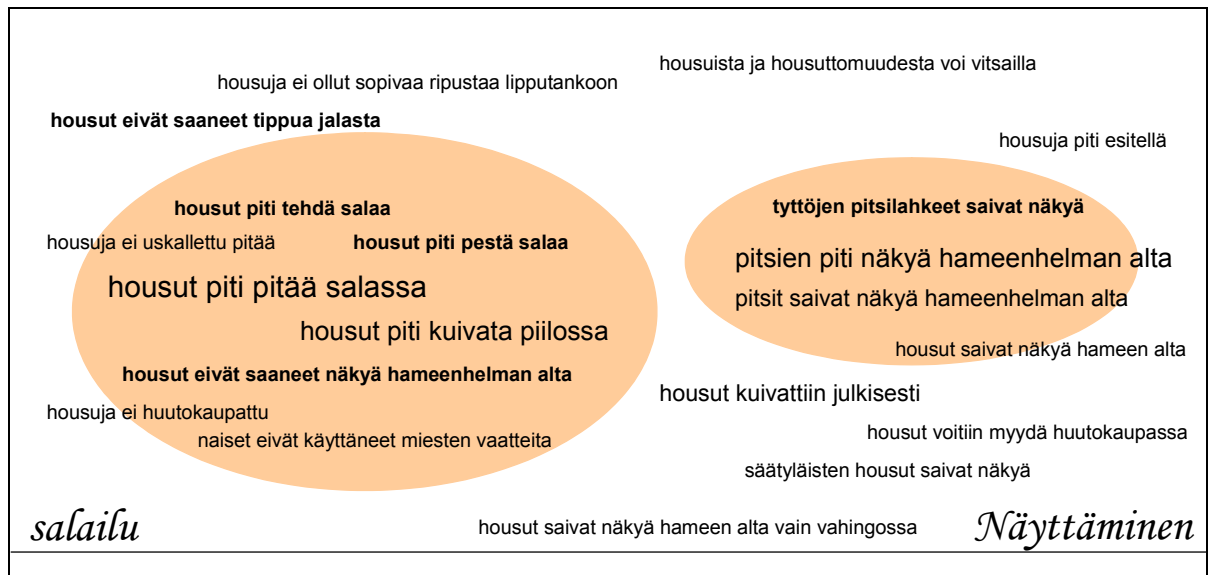
Käytännössä luokittelu tapahtui niin, että luin poimimani kirjoituksen läpi ja hahmottelin sen pohjalta säännön, jota se mielestäni korosti. Osassa teksteistä oli luonnollisesti nähtävissä useampia erilaisia sääntöjä, mutta näissä tapauksissa pyrin nostamaan esiin keskeisimmän. Esimerkiksi tekstistä ”*ja ruvetaan näkemään niitäkin joskus pyykkinarulla, joka kylläkin oli rohkea teko, panna niitä kaikkien nähtäväksi ja pilailun kohteeksi*”¹³⁰ syntyi sääntö ”alushousut piti kuivata piilossa”.

Tarkoitukseni oli tällä rytmittää aineistosta esiin nousevia teemoja tulkintaani varten. Loin säännöt suhteellisen intuitiivisesti, käyttäen mahdollisimman pitkälle tietämystäni aikakauden kulttuureista sekä tavoista ilmaista asioita. Pakolla en sääntöä ryhtynyt luomaan, joten aivan kaikista näkymisen hetkistä ei sääntöä ole. Pohdinnan jälkeen päädyin käyttämään Heikinmäen aineistossa imperfekti-ilmaisua korostaakseni aikakausien eroja. Olen koonnut liitteisiin 2 ja 3 kuvaukset läpikäymistäni teksteistä ja niistä muotoilemani säännöt.

Kokonaiskuvan saamiseksi ryhmittelin säännöt aineiston mukaan kaavioon niin, että samankaltaiset teemat sijoittuivat lähekkäin. Viitteellisenä lähtökohtana sijoittelulle pidin sääntöjen asettamista salailun ja näyttämisen akselille, joka oli eräänlainen tulkintani tukiranka. Useimmiten esiin nousseet säännöt kirjasin kaavioon isommalla fontilla: määrä kuvaa aineistoa, eikä välttämättä ole sidoksissa aikakautensa arvoihin. Kaaviot löytyvät pienoiskoossa seuraavalta sivulta (kaaviot 1 ja 2).

---

¹³⁰ MV:K11/546.

Kaavio 1: Heikinmäen aineiston teksteistä muotoilemani säännöt

Kaavio 2: Omasta aineistoni teksteistä muotoilemani säännöt

Kuten yleensä, myös tästä aineistosta olisi voinut tehdä hyvin erityyppisiä havaintoja ja poimintoja. Tekijyyttä korostava tarkastelunäkökulmani on vaikuttanut vahvasti tekemiini sääntöihin ja jaotteluihin. Toisaalta aineiston esiluennan pohjalta syntyneet mielikuvat johdattivat epäilemättä tietyn tyyppisten näkökulmien korostamiseen.

Käsiteltävien aiheiden valinta

Näkymisen ja piilottelun akselilla kirjoituksia tarkastellessani huomasin, että Heikinmäeltä poimimistani teksteistä usea käsitteli juuri alushousujen piilottelua, kun taas esittelyn alle merkkäämani tekstit koskivat usein pitsihousujen näkymistä. Omassa aineistossani esittely liittyi paremmiksi luokiteltujen alushousujen käyttötilanteisiin, nolot hetket ja salailuntarve puolestaan väärin alushousujen näkymiseen tai alushousujen näkyminen väärässä paikassa.

Päädyin edellä esiteltyjen kaavioiden pohjalta tarkastelemaan seuraavia aiheita työssäni: Miksi naiset salailivat alushousujaan 1900-luvun vaihteessa? Miksi pitsihousut saivat näkyä hameenhelman alta 1900-luvun vaihteessa? Miksi parempiin pukeudutaan 2000-luvun lähentyessä tilaisuuksissa, joissa muiden on mahdollista nähdä? Miksi alushousuja säätelevät 2000-luvun vaihteessa niin monet näkymisen normit?

Sääntöjen laajempi tarkastelu

Konkreettisesta näkymisestä kertovien kirjoitusten tarkastelun jälkeen palasin arkistoon ja kävin uudelleen läpi aineistot. Etsin nyt valitsemini sääntöihin liittyviä kirjoituksia ja viittauksia, joissa näkymistä ei itsessään olisi mainittu. Tässä kohden en välittänyt valitun säännön luonteesta, vaan poimin mukaan sekä sääntöä tukevat että siitä poikkeavat kirjoitukset. Koska Heikinmäen aineistosta valitsemani säännöt olivat toisilleen ristikkäisiä, pyrin aluksi tarkastelemaan valitsemieni kirjoitusten ajallista jakautumista. Päädyin kuitenkin lopuksi käsittelemään pitsien näkymistä omana, erillisenä kokonaisuutenaan, jossa poikkeavaa toimintaa ei tuotu esiin.

Näkymisen hetkien tulkintaa

Seuraavaksi pyrin tarkastelemaan havaintojani osana laajempaa aikakauden kulttuurista tai yhteiskunnallista ilmapiiriä. Tarkoitukseni oli etsiä perusteluja tai syitä noudatetuille alushoususäännöille Eräänlainen meta-ajatukseni oli, että naisten alushousuihin liitetyt säännökset liittyivät laajempiin kulttuurisiin normeihin. En siis halunnut uskoa usein tarjottuun selitykseen siitä, että alushousut ovat seksuaalisesti häpeittävä vaate, vaan pohtia, olisiko salailulle tai näyttelyllä joku muu mahdollinen selitys.¹³¹

Anna-Leena Siikalan mukaan kokemusten, tiedon, toiveiden ja uskomusten ilmaiseminen kertomuksen muodossa edellyttää sekä kertojan että kuulijan jakamaa yhteistä tietoa maailmasta ja tämän maailman tiedonvälitystavoista.¹³² Ajallisesta sijoittumisestani johtuen 2000-luvun vaihdetta käsittelevät havainnot ja huomiot ovat lähellä minua niin hyvässä kuin pahassa: tunnen kulttuuria sokeutumiseen asti. Näissä teksteissä kirjoittajien ääni suodattuu omien kokemuksieni ja näkemysieni läpi. Kirjoittajien äänien rinnalla voi kuulua kaikuja omista kokemuksistani tyttönä ja naisena olemisesta, muistoja omista häpeällisistä näkymisen tilanteista tai omia mielipiteitäni paremmista ja huonommista housuista (arkikäytössä parhaat ovat mustat, puuvillaiset perusmallit).

1900-luvun vaihteesta minulla ei ole omakohtaisia tietoja, vaan kaikki tietoni ajasta perustuvat kuultuun ja luettuun toisen käden tietoon. Pidin ongelmallisena sitä, että tahtomattani saattaisin tulkita tätä aineistoa oman aikakauteni kontekstissa. Olen yrittänyt poistaa vaaraa lukemalla mahdollisimman monipuolisesti kulttuurisia kuvauksia 1900-luvun vaihteesta. Tässä työssä olen ensisijaisesti keskittynyt kartoittamaan 1900-luvun vaihteen siveellisyyksiasityksiä, seksuaalisuutta, sukupuolten vaatetusta sekä eri säätyjen välisiä suhteita. Halusin kuitenkin tuoda eron myös tekstin tasolla esiin: tämän takia käytän 1900-luvun alusta puhuessa imperfektiä: se oli silloin, siellä minä en ollut.

---

¹³¹ Seksuaalisuudesta katso esimerkiksi Cunnington & Cunnington 1992: 15-17; Heikinmäki 1976: 77.

¹³² Siikala 1991: 48.

Käytin aineistoja hyväkseni vielä tulkintavaiheessa niiltä osin, kun tietyt teemat nousivat aineistosta esiin. Esimerkiksi alushousujen salailua 1900-luvun alussa käsittelevissä teksteissä mainittiin salailun syyksi housujen huoramaisuus, miesmäisyys ja ylellisyys. Näitä avainsanoja etsien kävin Heikinmäen kokonaisaineistoa taas uudelleen läpi ja poimin sieltä niitä koskevat kirjoitukset.

Olen muotoillut tulkintaosion otsikot tarkoituksellisesti kysymyksen muotoon; tyyli, jota Leea Virtanen on käyttänyt kirjassaan *Ellun kana ja Turusen pysy: kyllä kansa tietää* (1999). Pidän tyylistä sen kyseenalaistavan sävyn takia: miksi oli näin, tarvitseeko näin olla? Rakensin tulkintani niin, että kaikki valitsemani teemat lähtivät liikkeelle yhdestä yksittäisestä säännöstä ja laajenivat tarkastelemaan muita vastaavia sääntöjä sekä poikkeamia tästä säännöstä. Aloitus yksittäisistä tapahtumista oli tyyllinen ratkaisu, jonka tarkoituksena oli tarjota mahdollisuus pohtia tulkintojani. Lähestymistavan tarkoituksena oli korostaa myös sitä, että kyseessä on vain katsaus aiheeseen. Jokainen asettamista kysymyksistäni paljastaa aina vain puoli totuutta: naisten alushousujen näkymiseen liitetyt mielipiteet ja arvot eivät ole pysyneet muuttumattomina eivätkä edes ristiriidattomina edes omana aikanaan.

Viimeistely

Lopuksi lisäsin tekstiin ja liitteeksi työstämäni taulukkoon viralliset lähdeviitteet ja kirjoitin taulukkoon varsinaisen käyttämäni kirjoituksen tilalle lyhyen kuvauksen siitä.¹³³ Kuvauksessa muutin vähintään kerronnan kolmanteen persoonaan tai passiiviin sekä häivyitin tunnistettavat paikat. (Liitteiden 2 ja 3 tekstisarakkeet.) Tämän tein kyetäkseni esittelemään käyttämäni materiaalia edes pintapuolisesti, mutta siirtääkseni vastaajien henkilöitymistä enemmän taka-alalle. Tulkintaosassa käytän suoria katkelmia, mutta toivoakseni säästeliäästi. Koska lähdemateriaalit ovat tallennettuna arkistoihin, voi alkuperäisiin kirjoituksiin tarvittaessa käydä tutustumassa arkistojen ehdoilla.

---

¹³³ Tämä olisi toki ollut järkevää tehdä jo aineiston digitalisoimisen yhteydessä, tässä vaiheessa se tuotti lisää turhaa työtä.

MIKSI NAISTEN HOUSUT PITI KUIVATA SALASSA?

Ja ruvetaan näkemään niitäkin joskus pyykkinarulla, joka kylläkin oli rohkea teko, panna niitä kaikkien nähtäväksi ja pilailun kohteeksi. (MV:K11/546)

Heikinmäen aineistossa on useita mainintoja naisten alushousujen kuivaamista salassa. Aiheen suosion syy voi selittyä kyselyn kuvituksella, jossa naisten alushousuja liehuu pyykkinarulla; erehtynyttä kuvittajaa on vaivauduttu korjaamaan muutamissa kirjoituksissa hyvinkin suorasukaisesti (Kuva 10, sivulla 37). Olen kiitollinen, että kuvittaja on näin provosoinut vastaajia kertomaan enemmän aiheesta, sillä kuivauksen tarkastelu tarjoaa oman työni kannalta mielenkiintoisen ja monimuotoisen aineiston suhtautumisesta alushousujen näkymiseen 1800–1900-lukujen vaihteessa.

Päinvastoin kuin kyselyn kuvituksessa, naisten housuja ei useampien kirjoittajien mukaan kuivattu 1900-luvun vaihteessa yleisesti näkyvillä. Housut ripustettiin kuivumaan näkymättömiin paikkoihin: takimmaisille pyykkivartaille tai -naruille, muusta pyykistä erilleen, muun pyykin, ohuen liinan tai lakanan alle. Joissakin paikoin housuja kuivattiin vain yöaikaan, toisaalla kuivauspaikka oli piilossa saunan katonrajassa tai talon vintillä. Sadepäivinä naisten housut saatettiin kaulata kuivaksi vasta, kun miehet olivat poissa tuvasta.¹³⁴

Kirjoituksissa esitettiin usein piilossa kuivaamisen syyksi pelko siitä, että miehet näkisivät pyykkinarulla roikkuvat housut. Jos miehet näkivät housut, he saattoivat kirjoittajien mukaan ryöstää housut narulta, pilailta ja ilvehtiä niiden kustannuksella, sepittää niistä ja niiden käyttäjistä ivallisia lauluja tai jopa repiä housut.¹³⁵ Esitettiin myös, housuja pidettiin häpeällisenä¹³⁶, että housujen julkinen kuivaaminen oli sopimatonta¹³⁷ ja

---

¹³⁴ Heikinmäki 1967: 46-47; MV:K11/10; MV:K11/11; MV:K11/41; MV:K11/93; MV:K11/95; MV:K11/118; MV:K11/174; MV:K11/178; MV:K11/196; MV:K11/197; MV:K11/199; MV:K11/206; MV:K11/211; MV:K11/218; MV:K11/234; MV:K11/251; MV:K11/226; MV:K11/311; MV:K11/317; MV:K11/408; MV:K11/512; MV:K11/547; MV:K11/207.

¹³⁵ MV:K11/10; MV:K11/95; MV:K11/118; MV:K11/174; MV:K11/197; MV:K11/218; MV:K11/251; MV:K11/317; MV:K11/408; MV:K11/512.

¹³⁶ MV:K11/10, MV:K11/199, MV:K11/547.

¹³⁷ MV:K11/93.

ettei kukaan sivullinen saisi nähdä niitä¹³⁸. Piilossa kuivaamisesta kirjoittaneet esittivät yleensä kuivaamisen sääntönä, jota he itse noudattivat.

Kaikki eivät kuitenkaan kuivanneet alushousuja piilossa. Kirjoitusten joukossa on myös kertomuksia pyykkinaruilla nähdystä naisten alushousuista. Alushousuja näkyi ainakin herrasväen pyykkinaruilla kaupungissa, säätyläisten pyykkipäivien yhteydessä ja kaupungista kesäviettoon tulleiden sukulaisten pyykinpesun jälkeen narulla kuivumassa.¹³⁹ Erään kirjoittajan mukaan nuoremmat naiset saattoivat kuivata pyykkinsä julkisesti näkyvillä, kun taas toisen kirjoittajan mukaan juuri nuoret naiset salailivat housujaan.¹⁴⁰

Joissakin kirjoituksissa korostettiin vanhojen eroja tapojen ja nykyisten tapojen välillä. Nykytavaksi kuvattu alushousujen kuivaus esillä herätti toisissa kirjoittajissa närkästystä.¹⁴¹ Asetelmaa kuvaa hyvin seuraavan alavieskalaiskertojan kirjoitus:

..mikään muoti täällä ei ole tullut kysymykseenkään, sillä naiset varoivat tarkoin ettei housut missään tapauksessa päässeet näkymään, jos naiset pesi housujaan, niin ne pantiin kuivumaankin sellaiselle paikalle, ettei niitä kukaan sivullinen tulis näkemään. Tämä tällainen ”salaperäisyys” jatkui aina vuosiin 1935 ja 1940 saakka jolloin uudemman ajan virtaukset alkoi tuota tännekin tapojaan ja nyt ollaan siinä missä ollaan, ettei kaikesta tietä on tiellä käveliä tyttö vai poika. (MV:K11/178)

Salaiset alushousut

Naisten alushousujen salailu ei koskenut pelkästään alushousujen kuivaamista, vaikka kuivaaminen oli ehkä alushousujen näkymistilanteista alttein. Salassapitoehto liittyi vastaavasti alushousujen pesemiseen, hankkimiseen, päälle pukemiseen ja riisumiseen.¹⁴²

---

¹³⁸ MV:K11/178.

¹³⁹ MV:K11/15; MV:K11/70; MV:K11/107; MV:K11/114; MV:K11/133; MV:K11/143; MV:K11/388; MV:K11/403; MV:K11/492; MV:K11/572; MV:K11/578; MV:K11/595; MV:K11/646. Poikkeuksesta tähän sääntöön mainitaan yhdessä kirjoituksista (MV:K11/234).

¹⁴⁰ MV:K11/310; SKS. Alavus. V. Pohjasniemi KT 371:114.1966.

¹⁴¹ Erityisesti MV:K11/93; MV:K11/178; MV:K11/311. Myös MV:K11/10; MV:K11/310; MV:K11/546.

¹⁴² MV:K11/10; MV:K11/63; MV:K11/100; MV:K11/114; MV:K11/109; MV:K11/114; MV:K11/174; MV:K11/205; MV:K11/270; MV:K11/234; MV:K11/245; MV:K11/296; MV:K11/293; MV:K11/304; MV:K11/333; MV:K11/337; MV:K11/362; MV:K11/408; MV:K11/450; MV:K11/462; MV:K11/663; MV:K11/703; MV:K11/207.

Tyypillisesti myös näissä kirjoituksissa oli maininta, että housuja ei saanut näyttää miehille, tai niistä ei miesten kuullen saanut puhua oikealla nimellä.¹⁴³ Naiset saattoivat salailta housuja jopa lapsiltaan.¹⁴⁴ Vaikka salailun syyksi mainittiin usein miesten pilkanteko, pilkantekijänä saattoivat olla myös muut naiset.¹⁴⁵ Housujen häpeällisyyttä korostetaan aineistossa: ”*sitä hävettiin kun naisihmisellä on housut vaikka olikin piilossa hameen alla*”.¹⁴⁶ Kerrottiin myös, että jos housut tulivat yleiseen tietoon, siitä puhuttiin kylällä.¹⁴⁷ Näissä tilanteissa katseen kohteena on Mulveyn hahmottelema, passiivisesti katseiden alle alistuva nainen, vaikka kulisseyssä häärää aktiivinen, alushousujaan piilotteleva toimija.

Pilkka on selkeä syy alushousujen piilotteluun ja häpeän tunteisiin, mutta miksi alushousujen käyttäjiä pilkattiin? Miesten käytöksen syyksi voisi tulkita naisten housujen maskuliinisuudelle aiheuttaman uhkan, mutta koska pilkkaajina olivat yhtä hyvin muut naiset, en pitäisi tätä ensisijaisena syynä. Nuorta housujen käyttäjää oli kuitenkin toisten tyttöjen toimesta pilkattu pojaksi, ”*kun on housutkin jalassa*”¹⁴⁸. Aineistossa pilkan syyksi mainittiin myös, että ”*aikaiset ihmiset pitivät sopimattomana*”¹⁴⁹ tai ”*vanha kansa piti niitä halveksittavana ylellisyytenä*”¹⁵⁰. Housujen pitoon saatettiin liittää ennakkoluuloja, kuten käsitys siitä, että housuja pitävä nainen oli ”huono nainen”¹⁵¹. Häpeän tunnetta selitettiin naisten ujoudella¹⁵², pelolla¹⁵³ ja luontaisella vaistolla¹⁵⁴

¹⁴³ MV:K11/63; MV:K11/174; MV:K11/245; MV:K11/270; MV:K11/304.

¹⁴⁴ MV:K11/63; MV:K11/408. Toisaalta useat olivat nähneet juuri äitinsä housut, vrt. MV:K11/70; MV:K11/403; MV:K11/570.

¹⁴⁵ MV:K11/15; MV:K11/270; MV:K11/296; MV:K11/462; MV:K11/625.

¹⁴⁶ lainaus MV:K11/100; muut MV:K11/10; MV:K11/41; MV:K11/100; MV:K11/114; MV:K11/174; MV:K11/199; MV:K11/205; MV:K11/242; MV:K11/314; MV:K11/333; MV:K11/337; MV:K11/547; MV:K11/644; MV:K11/207.

¹⁴⁷ MV:K11/337.

¹⁴⁸ MV:K11/76.

¹⁴⁹ MV:K11/93.

¹⁵⁰ MV:K11/462.

¹⁵¹ MV:K11/703.

¹⁵² MV:K11/95, tulkinnallisesti myös MV:K11/362.

¹⁵³ MV:K11/333.

¹⁵⁴ MV:K11/196.

Hyllytän tässä selitykset naisten luontaisesta ujoudesta ja naisellisista vaistoista ja keskitän tarkasteluni muihin edellä lueteltuihin, aineistossa esitettyihin syihin. Lähdän liikkeelle häpeästä: Leea Virtasen mukaan vanha suomalainen yhteiskunta oli voimakkaammin häpeää korostava kuin nykyinen. Virtanen korostaa kuitenkin häpeän olevan käsite, joka saa merkityksensä yhteisöstään käsin.¹⁵⁵ Tämän selventämiseksi tarkastelen ensin aikakauden siveellisyys- ja seksuaalisuuskäsityksiä sekä kirjallisuuden että aineiston valossa, jonka jälkeen syvennyn tarkemmin aineistossa mainittuihin käsityksiin alushousujen miehisydestä sekä ajatukseen alushousuista ylellisyystuotteena.

Käsityksiä seksuaalisuudesta ja siveellisyydestä

Nykykulttuurin näkökulmasta katsottuna alushousujen häpeällisyys liitetään helposti seksuaalisuuteen. Tähän on päätyntä myös Heikinmäki pohtiessaan naisten alushousujen hidasta leviämistä maahamme. Heikinmäki esittää, että alushousujen käyttöönoton leviämässä vastassa olivat ”*psykologiset seikat, häveliäisyys: uusi vaatekappale lähestyi seksuaalista aluetta, joka julkisessa keskustelussa etenkin 1800-luvulla viktoriaanisena aikana oli tabu*”.¹⁵⁶

Michel Foucault määrittelee viktoriaanisen siveellisyyden tarkoittavan seksuaalista kieltäytymisoppia, jossa seksuaalisuus vaiettiin pois ja sukupuolisuhteista tehtiin lisääntymiskeino.¹⁵⁷ Tätä määritelmää vasten suomalaista maalaiskulttuuria tuskin voidaan pitää viktoriaanisena: esimerkiksi Pohjola-Vilkuna kuvailee, kuinka seksuaalisuus oli maalaisväestön keskuudessa hyvinkin julkista tilanpuutteen ja kollektiivisen elämäntavan takia, eikä sille keksitty kiertoilmauksia edes kärjäistunnoissa.¹⁵⁸ Vastaavia merkintöjä löytyy myös aikalaishavainnoista: seuraava esimerkki on lainattu Turo-Kimmo Lehtosen tutkimuksesta, jossa on siteeraus lääkäri Konrad Relanderin kirjoituksesta vuodelta 1894:

Jospa ei porttoloita ja siveettömyyksiä löydy maaseuduilla kuten meidän ”suurkaupungeissa”, niin huomaa kuitenkin vielä kaikkialla niin rakkaa, jumalatonta siveettömyyttä tavoissa ja puheissa maaseudulla että tosiaan monesti hämmästy

---

¹⁵⁵ Virtanen 1990: 157.

¹⁵⁶ Heikinmäki 1967: 77.

¹⁵⁷ Foucault 1999: 11 -12.

¹⁵⁸ Pohjola-Vilkuna 1995: 75-89, 39.

kuullessa sellaista, vieläpä usein henkilöiltä, jotka pitävät itseään kristittyinä ja ovat pitävinään raamatun elämänsä ojennusnuorana, Ei pidetä minään että nuoret miehet öisin oleskelevat nuorten naisten luhdeissa. Eri sukupuolet kylpevät yhdessä, makaavat yhdessä. Riettaita, intohimoja kiihottavia puheita lasketaan lasten ja nuorten kuullen j.n.e. (Teoksessa Lehtonen 1995:81; Relander 1894)

Tätä todellisuutta vasten tuntuu vaikealta ajatella, että juuri seksuaalisuuteen liittyvä häpeily olisi estänyt alushousujen leviämistä kansannaisten jalkoihin. Suomalaisen säätyläistön ja sivistyneistön puheessa seksuaalisuus oli kuitenkin maalaisväestöä verhotumpaa: tuolle ajalle tyypillistä oli säätyläisten parissa puhua siveellisyydestä, jolla tarkoitettiin laajasti oppia oikein elämisestä. Siveellisyys sisälsi myös epämääräisen viittauksen seksuaaliseen moraaliin, josta ei paremman väen parissa haluttu avoimesti puhua.¹⁵⁹

Siveellisyyttä tarkastelemalla voidaan hahmottaa valtaväestön suhtautumista seksuaalisuuteen, mutta valtaväestön koko kansalle asettamien lakien kautta voidaan myös hahmottaa tulkinnan kohteena olevan tavallisen kansan seksuaalisuuskäsityksiä. Suomalaisia siveellisyyksirikoksia ovat tutkineet Seppo Aalto, joka on perehtynyt Porvoon käräjöpöytäkirjojen kautta 1600-luvun lopun siveellisyyksirikoksiin sekä Kirsi Pohjola-Vilkuna, joka on selvittänyt maaseudun luvattomaan seksuaalisuuteen 1800- ja 1900-luvun vaihteessa Saarijärven käräjöpöytäkirjojen avulla.¹⁶⁰ Kummassakin työssä kyse on valtaapitävien siveellisyyttä määrittelyistä, joita tutkimuksen tavallinen kansa on toimillaan rikkonut. Pohjola-Vilkunan työ on erityisen antoisa sijoituessaan samalle aikakaudelle oman tarkasteluajankohtani kanssa; hyödynnän seuraavassa Pohjola-Vilkunan havaintoja kuvatakseni laajemmin 1900-luvun vaihteen ihmisten suhtautumista seksuaalisuuteen ja siveellisyyteen.

Pohjola-Vilkunan mukaan maallinen sivistyneistö omi tämän vuosisadan alussa haltuunsa siveellisyyden, jota kirkko oli ennen kontrolloinut.¹⁶¹ Siveellisyydestä tuli tämän

---

¹⁵⁹ Männistö 2003: 278; Pohjola-Vilkuna 1995:115.

¹⁶⁰ Aalto 1991; Pohjola-Vilkuna 1995.

¹⁶¹ Aallon mukaan 1600-luvulla tapahtunut voimakas siveellisyyksirikosten kasvu johtui kirkkokurin kiristymisestä. Maalaisväestö noudatti edelleen perinteisiä kihlaus ja yhdessäasumisen käytäntöjä, jotka kirkko tuomitsi siveettöminä pyrkien kitkemään näitä muotoja kovenevan kontrollin avulla. (Aalto 1991.) Kirkon siveellisyyksiasetus liittyi siis vahvasti kristillisen avioliiton ideologiaan.

myötä säätyläisten käyttämä diskurssi, joka konkretisoitui kansansivistysliikkeissä. Kansansivistysliikkeen keskeisenä päämääränä oli puhtauden ja sivistyksen kohottaminen maaseudun ja kaupunkien köyhän väestön parissa. Pohjola-Vilkuna kytkee kansansivistystyön ylempien säätyjen elämäntapaan ja pyrkimyksiin, joilla rahvasta pyrittiin paimentamaan säätyläisten aatteisiin. Tämän taustalla saattoi olla sivistyneistön pelko oman asemansa järkkymisestä. Sivistyneistö käytti kanavana kansaan ylempisäätyistä rahvasta, lähinnä talon emäntiä, joita kehoitettiin vahtimaan ja ohjailemaan alemman rahvaan, lähinnä palkollistensa, siveellisyyttä.¹⁶²

Pohjola-Vilkuna korostaa, että 1900-luvun vaihteessa suomalainen kulttuuri ei todellisuudessa ollut historiankirjoittajien kuvaama hegemoninen maailma, vaan monien erilaisten kulttuurien ja tapojen kokonaisuus. Aikakauden kirjallisuudesta tutut itsenäiset kaupunkilaisnaiset elivät hyvin erilaisessa maailmassa kuin maaseudun sisarensa. Pohjola-Vilkuna erottaa myös maaseudun kulttuurista eri tasoja: talontyttärien talonpoikaismaailma oli toinen kuin alempien maaseudun säätyjen, piikatyttöjen ja irtolaisnaisten, maailma. Torppareiden työt sijoittuivat usein arvoineen ja asenteineen lähemmäksi talollisia.¹⁶³

Erot piikatyttöjen ja talon tyttärien välillä tulevat esiin Pohjola-Vilkunan mukaan esimerkiksi käräjien puolustuspuheenvuoroissa, joissa aviottoman lapsen tehnyttä naista nimiteltiin usein kiertoteitse tai suoraan huoraksi. Huoraksi nimittely toimi käräjillä vastaajan puolustuksena ja hyökkäyksenä naisen sukupuolimoraalia kohtaan. Talon tyttärillä oli usein oikeussalissa mukanaan isä, joka hoiti puhumisen ja puolusti tyttärtään vedoten siihen, että tyttö oli houkuttelujen takia langennut. Piikat taas puolustivat itse itseään ja vetosivat vain harvoin langenneensa houkutteluun. Pohjola-Vilkuna tulkitsee talollisten puhetta kunnianpelastamis-retoriikaksi todeten, että talollisilla oli jotakin, mitä puolustaa: talollisten tyttärillä oli vaihtoarvoa. Piikatyttöillä vastaavaa arvoa ei ollut, vaan piikatyöt tulivat oikeuteen hakemaan elämälleen materiaalisia elinehtoja. Torpparit asettuivat tässä

---

¹⁶² Pohjola-Vilkuna 1995:114-137.

¹⁶³ Pohjola-Vilkuna 1995. Tarkemmin esim. Pohjola-Vilkuna 1995: 37.

kuviossa lähemmäksi talollisia, sillä myös torppareilla oli talo ja torpparintyttärillä isä oikeussalissa mukana.¹⁶⁴

Talonpoikaisten ja palkollisten keskinäistä suhdetta kuvaa Pohjola-Vilkunan havainto, jonka mukaan käräjillä yliedustettuina olivat piikatytöt tai irtolaisnaiset kantajina ja talollismiehet vastaajina. Pohjola-Vilkuna toteaa näiden ryhmien välisen aviottoman seksuaalisuhteen olleet vuosisadan vaihteen maaseudun seksuaalikulttuuria luonnehtiva piirre.¹⁶⁵ Vaikka samansäätyisten suhteessa nainen oli itsellinen toimija päättäen seurustelukumppaneistaan, palkollisuhteissa toiminnan molemminpuolinen vapaaehtoisuus ei aina toteutunut. Piian seksuaalista itsemääräämisoikeutta horjutti Pohjola-Vilkunan mukaan ”isäntävallan jäännös”, isännän eräänlainen julkilausumaton oikeus koskea alaisiinsa. Viimeisenä vaihtoehtona piioilla oli tosin mahdollisuus lähteä muualle työnhakuun.¹⁶⁶

Siveellisyiden monet muodot

Aineistossa ei ole monia alushousujen siveellisyyttä käsitteleviä tekstejä, mutta jo nämä muutamat onnistuvat olemaan keskenään ristiriitaisia. Eräiden kirjoittajien mukaan alushousut suojasivat siveellisyyttä, toisten mukaan housut olivat siveetön vaatekappale. Alushousujen siveellisyyttä puolustellaan sivistykseen ja yleiseen moraaliin kuuluvana.¹⁶⁷ Alushousujen siveettömyyttä puolestaan selventää suorasanaisesti vanhemmalta naiselta Nurmeksesta muistiinpantu toteamus:

*”Siis se, että käytti housuja, oli epäsiiveellistä, housuttomuus siiveätä ja erittäin siiveätä vielä se, että kovillakaan pakkasilla niin siiveetöntä vaatekappaletta päälleen pannut”
(MV:K11/725)¹⁶⁸*

Heikinmäen mukaan emännät ja opettajat toimivat keskeisenä naisten alushousuaatteen levittäjänä: ensimmäisiltä piikat oppivat alushousumallit ja saivat toisinaan vanhoja housuja

¹⁶⁴ Pohjola-Vilkuna 1995: 52-54, 92-93.

¹⁶⁵ Pohjola-Vilkuna 1995: 25, 51-52.

¹⁶⁶ Pohjola-Vilkuna 1995: 73, 99-100, 103-104, 107-108.

¹⁶⁷ MV:K11/316; MV:K11/688.

¹⁶⁸ Katso myös MV:K11/497. Lainauksen kirjoittaja, naispuolinen opettaja, pohjustaa kirjoitusta seuraavasti: ”Irrallisena tähän kerron housujen käytöstä seuraavan vitsin Nurmeksen seudulta 1890 luvun lopulta...”.

lahjaksi, jälkimmäisillä oli tapana teettää tytöillä housuja käsityötunneilla.¹⁶⁹ Kumpikin ryhmistä kuului kansansivistystyön airueisiin, joten alushousujen siveellisyyttä korostavat kirjoitukset voisivat liittyä läheisesti säätyläisten kansanvalistusaatteeseen.

Säätyläisdiskurssi ei kuitenkaan riitä selittämään vanhemman nurmeslaisen naisen siveellisyyksikäsitystä. Jos siveellisyyttä tulkittaisiin säätyläisten diskurssin mukaisesti, liittyisi alushousuihin jotakin seksuaalisesti epäilyttävää. Puran tätä ajatusta seuraavassa tarkastelemalla alushousujen ja ”huonojen naisten” suhdetta 1900-luvun vaihteen maaseudun kulttuurissa.

Huorien housut?

Aineistossa on yksi maininta siitä, että alushousuja käyttävää naista kutsuttiin housujen takia huoraksi. Tässä kirjoituksessa pappilasta piikomasta palannut nainen ompelee itselleen kotikylään palattuaan housut, joiden vilahtaminen talkootöissä saa rikolliseksi mainitun miehen nimittämään naista huonoksi naiseksi.¹⁷⁰

Saint-Laurentin mukaan antiikin Rooman kurtisaanit käyttivät alusvaatteita eräänä viettelykeinoistaan. Samaa tapaan Keski-Euroopan ilotytöt omaksuivat 1800-luvulla alushousut pikkutyttöjen pukeutumisesta omaan vaateparteensa. Saint-Laurentin mukaan käsitys alushousujen huoramaisuudesta saattoi olla syy, miksi naisten alushousuihin suunnattiin epäileviä katseita läpi historian. Viittaus tämänkaltaiseen siveettömyyteen ehkäisi osaltaan alushousujen laajempaa leviämistä.¹⁷¹

Myös Heikinmäki toteaa tutkimuksessaan, että 1900-luvun vaihteessa suomalaisilla irtolaisnaisilla oli tapana korvata alennustilaansa ulkonaisella muodikkuudella, jonka takia heillä oli alushousujakin muuta kansaa aiemmin käytössä.¹⁷² En ole aivan varma viittaako Heikinmäki tässä irtolaisilla prostituoituihin, mutta ainakin 1900-luvun vaihteessa oli vallalla käsitys, jonka mukaan irtolaiset viettivät siveetöntä elämää ja levittivät

---

¹⁶⁹ Heikinmäki 1967: 50, 78.

¹⁷⁰ MV:K11/703.

¹⁷¹ Saint-Laurent 1968: 38-48, 117-118.

¹⁷² Heikinmäki 1967: 78.

sukupuolitauteja. Irtolaisuuden yhdistäminen huoruuteen voi kuvastaa enemmän lukijan mielikuvitusta ja 1900-luvun vaihteen ihmisten pelkoja kuin todellisuutta: 1800-luvun irtolaisuutta tutkinut Toivo Nygård esittää irtolaisiin liitettyjen rikollisuuden ja seksuaalisen löyhätapaisuuden määreiden olleen usein uskomuksia tosiasioiden sijaan. Irtolaisuus oli yhteiskunnan pakkoluokitus, nimitys yhteiskunnallisesta roolituksesta poikkeaville yksilöille, joten siihen saatettiin helposti liittää myös muita arveluttavia ominaisuuksia.¹⁷³

Huorien ja alushousujen suhdetta 1900-luvun vaihteessa voi tarkastella myös alushousujen leviämisteiden kautta. Tuija Köllin kaupungin prostituoituja käsittelevän tutkimuksen mukaan maaseudulta työnhakuun kaupunkiin tulleet naiset muodostivat kaupunkien prostituoitujen reservin.¹⁷⁴ Nämä kaupunkiin saapuvat nuoret naiset tulivat yleensä piiioksi tai tehdastyöläisiksi, joista erityisesti ensimmäiset kuuluivat Heikinmäen mukaan alushousujen varhaisiin käyttönottajiin. On mahdollista, että kaupunkien prostituoitujen reservillä olisi ollut housut käytössään – mutta niin oli myös hienoilla rouvilla, joilta he olivat housumuodin omaksuneet. Housut siis tuskin olivat ensisijainen huoran merkki, vaikka ehkä alussa lainaamani kertomuksen miehen kokemusmaailmassa housut paikantuivat vain tiettyjen naisten jalkoihin. Kertomuksen esittämä kytkenä alushousujen ja huonojen naisten välillä on myös saattanut olla hyvinkin paikallinen ilmiö: miesinformantti toisaalta puolestaan kertoo, että juuri nämä naiset muistivat ottaa housut jalasta ennen maatamenoaa, jos heillä sellaisia ylipäättäen olikaan.¹⁷⁵

Leea Virtanen on tutkinut huoraksi nimittelyä Suomessa 1900-luvun alussa SKS:n kansanrunousarkiston vastaajaverkostolta kerätyn aineiston pohjalta. Hänen mukaansa huora ei ollut pelkästään ammattinimike, vaan naista haukuttiin huoraksi vihan ja suuttumuksen yhteydessä, mustasukkaisuudesta, miehen seurasta kieltäytyessä ja tyttöjen oikeaoppisen kasvatuksen osana.¹⁷⁶ Takanapäin nimitystä käytettiin prostituoiduista, monen miehen naisista, aviottomista äideistä, avosuhteessa elävästä naisesta, jopa neitsyytensä menettäneestä naisesta. Huoran merkinä pidettiin esimerkiksi aviotonta lasta, iloisuutta,

---

¹⁷³ Nygård 1985: 12-13, 130-145. Vrt. myös opaskirjojen irtolaiskuvaan Männistö 2003:147.

¹⁷⁴ Kölli 1982:18.

¹⁷⁵ MV:K11/335.

¹⁷⁶ Kuten vieläkin, vrt. Saarikoski 2001.

ulkoista koristautumista ja kauniita vaatteita: ainakin yhden vastaajan mukaan myös housupuku oli huoran merkki.¹⁷⁷

Virtasen tutkimuksen pohjalta todennäköisempi vaihtoehto lainaamani kertomuksen tilanteelle vaikuttaisi olevan sosiaalinen kurinpalautus, jossa poikkeavasti pukeutunutta komennettiin takaisin ruotuun. Alushousujen kytkeminen ilotyttöjen vaatetukseen Suomessa 1900-luvun vaihteessa vaikuttaa aineiston valossa melko rajoittuneelta näkemykseltä.

Alushousujen seksuaalisuus 1900-luvun vaihteessa

Jatkan vielä hetken edellä viitoittamaani tietä tarkastelemalla, kuinka seksuaalisena naisten alushousuja 1900-luvun vaihteessa oikein pidettiin. Aineistossa alushousujen eroottisuutta tai seksuaalisuutta kuvaavia merkintöjä on vähäisesti: edellä esiteltyjen viitteiden lisäksi löytyy pari merkintää avohousujen käytännöllisyydestä seksiasioiden suhteen. Aineistosta kuvaukset liittyvät pääsääntöisesti siihen, kuinka alushousut saatettiin kokea seksiä estäväksi vaatekappaleeksi. Yhdessä teksteistä kirjoittaja pohtii alushousuttomuutta suorasukaisesti toden: ” *Oliko tämä sitä nykykielessä sanottua seksiä että se kävi joutuimmin kun ei ollut niiden housujen riisumista*”.¹⁷⁸ Housut saatettiin kokea myös hidasteeksi, kuten seuraavassa kirjoituksessa:

Kuten edellisessä liuskassa on tullut mainittua nukuttiin likat ja pojat käsikaulassa, mutta useimmiten poikain piti koitella käsin vähän likkain paljaita kuin karvaisiakin paikkoja. Tällöin, jos likalle oli jäänyt housut jalkaan yläksi, voi kuiskata kaverilleen: ” Voi, voi, kun mulla on housut, vartoo vähän mää otan ne pois”. Ja tämän jälkeen alettiin taas makuuta ja pojan ”viatonta” ”kopeloimista”. [.] (MV:K11/335)

Nämä viitteet tukena väittäisin, että naisten alushousuihin ei 1900-luvulla suhtauduttu erityisen seksualisoivasti. Tämä mielestäni viimeistään romuttaa ajatukset alushousujen seksuaalisuuteen liittyvästä häpeästä.

---

¹⁷⁷ Virtanen 1990. Huoran merkit Virtanen 1990:142; Huorittelu näyttäytyy Virtaselle kansanomaiseen sukupuolimoraaliin vaalimisen apuvälineenä, jolla on ollut merkitystä erityisesti nuorten tyttöjen kasvatuksessa. Pohjola-Vilkunan kuvailujen pohjalta Virtasen esittämä tyttöjen moraalista huolehtiminen vaikuttaisi kuuluvan nimenomaan talonpoikaiskulttuuriin.

¹⁷⁸ MV:K11/688; Tämä käsitys on esitetty myös muun muassa Paillochetin provosoivassa alushousuhistoriikissa (Paillochet 1987: 24-27).

Aineistosta löytyy kyllä viittauksia seksuaalisuuteen, mutta vasta umpihousujen yleistymisen myötä. Näissä kirjoituksissa umpihousut vertautuvat avohousuihin, joista viimeisiä miehet pitivät käytännöllisenä seksiasioissa. Eräs kirjoittaja kertoo, kuinka paikallinen mies oli kieltänyt räätäliä ompelemasta naisille suljettuja alushousuja kirjoittajan arvailun mukaan siksi, että mies ”*oli saanut avohousuissa ’lintua silittää’*”.¹⁷⁹ Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa on muutamia suorasukaisia kertomuksia siitä, kuinka avohousuja ei tarvinnut edes riisua ”*kun nainen oli tarpeillaan tai kun mies käytti sitä*”.¹⁸⁰ Yksi tarina liittyy taas huorien housuihin: eräs kirjoittaja kertoo isoilta pojilta kuulleensa, että kaupungin huorilla oli avohousut.¹⁸¹

En ole kuitenkaan edes täysin vakuuttunut avohousujen seksuaalisesta luonteesta. Tämä johtuu siitä, että aineistossa on useita kuvailuja, jonka mukaan umpihousujen yleistymisen aikaan avohousut leimautuivat vanhojen naisten housuiksi. Vanhat naiset, jotka olivat nuoruudessaan käyttäneet avomallia, pukeutuivat avonaisiin umpimallin yleistymisestä huolimatta. Umpihousuihin puolestaan pukeutuivat nuoret tytöt.¹⁸² Jos 1900-luvun alussa avohousut olivat vanhojen naisten housut, niihin tuskin liitettiin senkaltaisia positiivisia seksuaalisuuden määreitä, joita avohousuihin myöhemmissä kirjoituksissa on liitetty.¹⁸³

Oma, aineiston pohjalta muodostunut käsitykseni on, että alushousujen häpeilyn tarkastelu pelkästään seksuaalisuuden kautta saattaa kuvata enemmän oman aikamme suhtautumista naisten alushousuihin kuin 1900-luvun vaihteen suhtautumista niihin. En kykene näkemään 1900-luvun vaihdetta kuvaavassa aineistossa samantyyppistä seksuaalista latausta, jota 2000-luvun vaihteen aineistossa ja arkielämässä alushousuihin kytketään. Keskitän tarkasteluni seuraavassa aineistossa tarjottuihin selitysmalleihin: vaateen miehisyys ja ylellisyyden tarkasteluun.

---

¹⁷⁹ MV:K11/570.

¹⁸⁰ SKS Pudasjärvi. A. Railosala E 21258.1971; SKS Kittilä. J. Tammela Jätkät 19:205.1969; MV:K11/92.

¹⁸¹ MV:K11/313.

¹⁸² Heikinmäki 1967:75-76; Myös MV:K11/199; MV:K11/295. Umpihousuja saatettiin pitää vanhoille naisille sopimattomina (MV:K11/462); Lisäksi kerrottiin pariin otteeseen lapsien hauskanpidosta mummojen avonaisten alushousujen kustannuksella (MV:K11/216; MV:K11/663).

¹⁸³ Vanhojen naisten seksuaalisuudesta esimerkiksi Vakimo 1997.

Miehinen vaate

1900-luvun vaiheesta ei löydy merkintöjä naisten alushousuista; naisten alushousuja kutsuttiin yksinkertaisesti naisten housuiksi, sillä muita housuja naisilla ei ollut. Suomalaisen naisen pukuun kuuluivat 1800-luvulla hame, esiliina, paita, liivi ja päähine, miesten pukuun puolestaan housut, paita, liivi tai takki ja päähine. Miesten puvun osa olivat myös alushousut, joita kesäisin saatettiin pitää kesähousuina.¹⁸⁴

Naisten housuttomuus oli yleinen länsimaalainen maailmanjärjestys. Antiikin aikaan arojen paimentolaisnaisten tiedetään pukeutuneen ainakin jossain määrin miestensä tavoin housupukuun.¹⁸⁵ Myös Aasiassa housut kuuluivat osaksi naisten vaateesta.¹⁸⁶ Keskiajan Euroopassa sukupuolten vaatetus lähti kuitenkin eriytymään kohti housujen ja hameiden sukupuolirajoitettua käytäntöä. Pääsääntöisesti ero ajoitetaan alkavaksi noin 1300-luvulta, jolloin miesten puku lyheni dramaattisesti naisten puvun jäädessä pitkäksi.¹⁸⁷

Ehdotuksia naisten housupuvusta ryhdyttiin tekemään Euroopassa ja Euroopan uudella mantereella Amerikassa noin 1800-luvun puolivälissä. Kate Luck osoittaa, että ensimmäisiä housupuvun käyttäjiä Amerikassa olivat Robert Owenin johtamaan "Utopian Communal Socialism" – liikkeeseen kuuluvat naiset 1800-luvun alkupuolella. Luckin mukaan liikkeen tasa-arvoistavat pyrkimykset, Owenin hyökkäykset avioliittoinstituutiota kohtaan ja housuihin verhotut, mutta yhtä kaikki sääriä paljastava puku aiheuttivat sen, että naisten housupukuun liitettiin ajatus seksuaalisesti löyhätapisesta naisesta. Naisten housuasua oli käytössä myös 1800-luvun puolivälissä Oneidan-yhteisöissä, jossa perusajatuksena oli kummankin sukupuolen vapaus, käsittäen myös naisten seksuaalisen vapauden. Nämä esimerkit aiheuttivat Luckin mukaan sen, että naisten housupukuun liittyi pitkään ajatus naisten vapaasta seksuaalisuudesta. Viittaus tämänkaltaiseen siveettömyyteen ehkäisi tehokkaasti naisten housupuvun laajempaa yleistymistä.¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Lönnqvist 1979: 60-61; Sirelius 1915.

¹⁸⁵ Boucher 1997: 68-73; Saint-Laurent 1968: 56.

¹⁸⁶ Boucher 1997: 151-153; Ewing 1978: 16; Saint-Laurent 1968: 13-14, 68-69.

¹⁸⁷ Boucher 1997: 198-199; Saint-Laurent 1968: 68-69.

¹⁸⁸ Luck 1993: 200-212.

Suurimman huomion housupukuehdotuksestaan sai kuitenkin amerikkalainen Amelia Bloomer, joka esitteli 1851 Lily-nimisessä uutislehdessään uuden naistenasun. Asu koostui nilkkoihin asti yltävästä hameesta, usein korkeakauluksisesta mekosta ja turkkilaistyypisistä housuista. Puvun nimeksi tuli Bloomer, vaikka Amelia ei ollut puvun keksijä.¹⁸⁹ Bloomerin puku aiheutti peittävästä siveellisyydestään huolimatta vastustusten myrskyn: sitä pidettiin rumana ja epäsiiveellisenä. Pelättiin, että naiset omaksuisivat puvussa maskuliinisia tapoja, jotka eivät sopisi naiselliseen käytökseen. Puku päätyi moniin aikakautensa koomisiin piirroksiin ja sosiaalisen hyljeksinnän pelko sai monet naiset olemaan käyttämättä sitä.¹⁹⁰ Bloomerin puku saavutti suosiota Euroopassa vasta, kun urheiluharrastukset tulivat muotiin 1900-luvun kynnyksellä.¹⁹¹

Bloomerin puku oli osa 1800-luvun pukureformia, joka rantautui Suomeen 1900-luvun kynnyksellä. Suomalaisen reformipuvun historiaa tarkastelleen Marja-Riitta Poussu-Hemmingin mukaan reformipuvun idea saapui Suomeen Ruotsista naisaisaliikkeen kautta. Suomessa esiteltyyn pukuun kuului pitkä mekko, jossa alushameen sijalla oli jaettu hame, hameen ja housujen välinen vaatekappale. Housupukua ei siis Suomessa aluksi esitelty. Uuden puvun kaavoja sai tilata naisasialiitto Unionin toimistosta 50 pennin maksua vastaan, ja sitä tilattiin ainakin paikkakunnille, joissa naisasialiiton toiminta oli vahvimmillaan. Myös ”Koti- ja yhteiskunta” -lehden käsityöosiossa oli reformipuvun kaavoja tarjolla, parhaassa jopa 13 kappaletta. Poussu-Hemmingin mukaan reformipukujen käyttäjäkunta oli kuitenkin pieni, keskittyen lähinnä kaupunkien tiedostaviin naisyhteisöihin.

---

¹⁸⁹ Ewing 1978: 63; Luck 1993.

¹⁹⁰ Boucher 1997: 374; Carter 1992: 46; Ewing 1978: 63-64, 93; Kopisto 1991: 94-95; Ribero 1986: 132-134; Saint-Laurent 1968: 125.

¹⁹¹ Cunningham & Cunningham 1991: 194-195; Ewing 1978: 64.

Kansannaisia reformipuku ei Suomessa kiinnostanut: maalaisnaisten puvuista puuttuivat kureliivit ja tuetut hameet, joten reformipuku tuskin toi näille naisille puvun ideologiaan liittyvää vapautta.¹⁹²

Ajatus sukupuolen mukaisesta vaatetuksesta istui sitkeästi suomalaisessa kulttuurissa noin 1960-luvulle saakka.¹⁹³ Lönnqvistin mukaan sota-ajat vauhdittivat naisten housuasun käyttöön tuloa, mutta housuasu kuului pitkään vain työntekoon ja urheiluun.¹⁹⁴ Heikinmäen aineistossa on joitakin kuvailuja siitä, että naiset saattoivat joskus talvisin pukea hameen alle miesten housut, mutta jos tämä saatiin tietää, tekoa pidettiin häpeällisenä.¹⁹⁵

Perinteisen puvun tarkoituksena oli kertoa ihmisten taloudellisesta, paikallisesta ja luokkasidonnaisesta identiteetistä.¹⁹⁶ Normin vahvuudesta jotakin kertoo naisten housupuvun myöhäinen yleistyminen arkikäyttöön ja yhä nykypäivinä vallalla oleva tapa, jonka mukaan naisen on pukeuduttava juhlatilanteessa hameeseen tai mekkoon. Alushousujen häpeily ja vaatteen kieltäminen 1900-luvun vaihteessa saattoi hyvinkin liittyä käyttäjäryhmän tietoisuuteen pukeutumismormin rikkomisesta ja pelkoon sen seuraamuksista.

Turhaa ylellisyyttä

Säätyläisten ja rahvaan suhde 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa on usein kuvattu yhteiseksi sivistystyöksi, jossa (passiivinen) kansa omaksui (aktiivisen) säätyläistön oppeja.¹⁹⁷ Kansan keskuudessa säätyläisiä ei kuitenkaan automaattisesti ihannoitu ja jäljitelty, vaan heihin suunnattiin myös moraalisesti arveluttavia tulkintoja. Satu Apo on osoittanut, kuinka 1800-luvulla porvarillisen kulttuurin esiintulo aiheutti kasvavaa ristiriitaa herraskaisten ja tavallisen kansan välille. Ylemmät säädyt suuntasivat arvostelunsa rahvaan sivistymättömyyteen ja siivottomuuteen. Vastavuoroisesti rahvas pyrki torjumaan kaikkia

---

¹⁹² Poussu-Hemming 1986: 44, 61, 75.

¹⁹³ Vuorela 1998: 559.

¹⁹⁴ Lönnqvist 1979: 100.

¹⁹⁵ MV:K11/11; MV:K11/290; MV:K11/333; MV:K11/644; MV:K11/717.

¹⁹⁶ esim. Lönnqvist 1979: 21; Sirelius 1915:1

¹⁹⁷ Esimerkiksi Pulma 202: 165-167.

säätyläiseksi miellettyjä tapoja rakentaen elämäntapaeroa eettis-uskonnollisella argumentoinnilla, jossa säätyläisten elämäntavan esteettisyys kiellettiin haitallisena.¹⁹⁸

Heikinmäen tutkimuksen mukaan alushousujen käyttöntulon syynä oli ensisijaisesti muoti. Naisten alushousut tulivat Suomeen varakkaan säädyn edustajien kautta, joilta muoti levisi porvarisnaisille ja suurten talon emännille.¹⁹⁹ Säätyläisille kyse oli uudesta, muodikkaasta vaatekappaleesta, eikä housuihin liittynyt näkymisen pelkoa: säätyläisten alushousujen julkinen kuivaaminen ja alushousut hameen helman alta paljastava pukeutuminen kertovat muodista, jota haluttiin näyttää ja esitellä.²⁰⁰

Säätyläiset ensimmäisinä käyttäjinä ja alushousut muodikkaana vaatteena sotivat Apon tulkinnan lävitse katsottuna rahvaan rakentamaa maailmankuvaa vastaan. Housut olivat lisäksi useiden kokeilijoiden mielestä hankalat ja epäkäytännölliset, eikä niitä nähty kansan parissa naisille tarpeelliseksi vaatekappaleeksi.²⁰¹ Tätä kuvaa seuraava kirjoitus:

Kotini naapurissa eli perhe, jossa oli kahdeksan tyttöä, ja muistan ettei heillä ollut housuja juuri ennen kouluun lähtöä. Köyhiäkin he olivat, mutta jos jostain saivat housut ei heidän äitinsä juuri niitä pessyt, vaan tytöt pitivät niitä niinkaun kuin pitivät ja senjälkeen ne voitiin heittää pois, äidin mielipide oli, että housut eivät ole tarpeelliset, riittää kunhan on paita ja hame. (MV:K11/297)

Jos naisten housut leimautuivat rahvaan parissa turhaksi, hankalaksi, ensisijaisesti esteettiseksi ja vain säätyläisten vaatekaappiin kuuluvaksi hienostelutavaraksi, säätyläisstatus teki alushousuista vältettävän vaatekappaleen tavallisen kansan pukeutumisen osana. Rahvaan säätyläisiä kohtaan suuntaama eettis-uskonnollinen argumentointi voisi selittää myös vanhan nurmeslaisen naisen kommentit alushousujen siveettömyydestä: säätyläisvaatteilla koreilu oli omistettu huonoille ja laiskoille naisille, johon kunnollinen kansannainen ei alistunut edes kovilla talvipakkasilla.

---

¹⁹⁸ Apo 1995.

¹⁹⁹ Heikinmäki 1967: 77-78.

²⁰⁰ MV:K11/107; MV:K11/143; MV:K11/492

²⁰¹ MV:K11/41; MV:K11/74; MV:K11/234; MV:K11/290; MV:K11/297; MV:K11/369; MV:K11/462; MV:K11/484; MV:K11/598; MV:K11/618. Myös SKS. Heinolan mlk. K. Tiainen. E 494:2525.1964 ja Heikinmäki 1967:46-47. Heikinmäen mukaan epämurkavuus johtui housujen epäonnistuneista leikkauksista (Heikinmäki 1967:43).

Apon mukaan kansan keskuudessa ärtymystä aiheuttivat myös säätyläisten palkollisina toimineet henkilöt, jotka koettivat tuputtaa säätyläisoppeja kotiin palattuaan sukulaisilleen ja ystävilleen.²⁰² Tätä henkeä on myös muutamassa alushousujen käyttäjiä kuvailevassa tekstissä.²⁰³ Koulusta tai piikomasta palanneiden tyttöjen alushousujen käyttö saatettiin kokea yhteisössä hienosteluna ja eräänlaisena säätyläisoppiin kääntymisenä. Koska pilkka ja huorittelu olivat perinteiset keinot palauttaa naisia takaisin ruotuun, tämä saattaisi selittää myös edellä käsitellyn alushousujen käyttäjän huorittelun.

---

²⁰² Apo 1995: 168.

²⁰³ MV:K11/41; MV:K11/426.

MIKSI PITSIEN PITI NÄKYÄ?

Tunnen kyllä kuvan esittämät housut. Pitsin piti näkyä hameen alta noin 3-4 senttiä, jos ei ollu pitsiä sitte pidettiin sukan suun alla että ei näy. (MV:K11/455)

Toinen tulkinnan kohteeksi 1900-luvun alkua käsittelevästä aineistosta nostamani aihe on alushousujen pitsireunojen näkyminen hameen helman alta. Pitsien ”piti näkyä”, ”oli tarkoituskin näkyä” tai niiden ”piti vilahdella leningin alta varsinkin nuorten tilaisuuksissa” kertovat pitsilahkeiden vilahtelusta kirjoittajat.²⁰⁴

1900-luvun alun alushousut olivat pitkät, yli polven ylettyvät housut, jotka yleensä tungettiin sukan sisään tai sidottiin jalkoihin miesten tapaan kiinni. Aineiston mukaan housuja, joiden reunaan oli liitetty pitsiä, oli soveliasta pitää myös sukkiensa päällä. Kirjoitusten mukaan alushousujen lahkeiden pitsit vilahtelivat ainakin kesällä, talkootansseissa, kirkkomatkoilla, juhlatilaisuuksissa, nuorten tilaisuuksissa, valokuvissa, juhla- ja vieraspukujen kanssa – ylipäättään tilanteissa, joissa tarkoituksena oli tavata muita ihmisiä. Toisilla paikkakunnilla pitsejä vilauteltiin puolivahingossa, toisilla paikkakunnilla taas pitsilahkeet näkyivät hameen alta useita senttejä.²⁰⁵

Pitsipöksyjen käyttäjäksi mainittiin aineistossa ensisijaisesti nuoret tytöt sekä herrasväki, mutta pitsihousuja käyttivät myös tavalliset kansannaiset, jopa vanhemmat naiset. Käyttäjryhmien välille tehdään kuitenkin ajallista ja varallista eroa: yksittäisistä merkinnöistä paljastuu, että pitsilahkeisia housuja ”65 vuotta sitten...ei ollut kuin varakkailla” tai ensimmäistä kertaa ne nähtiin pappilan neideillä, joiden helman alta vilkkuvia pitsejä muut lapset tuijottelivat ihmetellen.²⁰⁶ Kansannaiset käyttivät pitsihousuja juhlissa tai julkisissa tapaamisissa.²⁰⁷ Erään kirjoituksen mukaan hameen alta näkyvät pitsit

²⁰⁴ MV:K11/7; MV:K11/84; MV:K11/114; MV:K11/145; MV:K11/158; MV:K11/174; MV:K11/234; MV:K11/252; MV:K11/290; MV:K11/295; MV:K11/305; MV:K11/311; MV:K11/331; MV:K11/335; MV:K11/337; MV:K11/390; MV:K11/400; MV:K11/410; MV:K11/426; MV:K11/455; MV:K11/572; MV:K11/581; MV:K11/586; MV:K11/587; MV:K11/618; MV:K11/691; MV:K11/418.

²⁰⁵ vrt. ed.

²⁰⁶ MV:K11/84; MV:K11/156; MV:K11/174; MV:K11/196; MV:K11/206; MV:K11/305; MV:K11/337; MV:K11/400; MV:K11/405; MV:K11/426; MV:K11/492; MV:K11/497; MV:K11/572.

²⁰⁷ MV:K11/252; MV:K11/305; MV:K11/572.

olivat hyväksyttävät tytöillä, mutta aikuisten naisten alushousut eivät saaneet näkyä.²⁰⁸ Kirjoituksissa mainittujen aikakausien välillä on myös eroja: Karttulassa ja Heinolassa pitsit olivat muodissa aivan 1900-luvun alussa, Kiuruvedellä ja Loimaalla mainitaan pitsien muotiintulon ajoittuneen 1920-luvulle.²⁰⁹

Verrattuna edellä esiteltyyn naisten alushousujen salailuun vaikuttaa ajattelumalleissa tapahtunut muutos suurelta. Ainakin paikoin muutos oli ollut myös ollut nopea, erään kirjoittajan sanoin:

Kun olin kansakoulussa niin muistan poikien sanovan, kettos tolla on housut jos vaan näkivät mutta taas vähän jälkeinpäin, kun laitettiin pitsiä housun suihin, niitten piti näkyä. (MV:K11/331)

Pitsit varakkuuden ilmentäjänä

Pitsien näyttämisen syy on aineiston pohjalta yhdenmukainen: pitsit alushousujen reunassa merkitsivät varakkuutta. Seuraava kirjoittajan kertomus pitsihousujen käyttöön ja sen merkityksiin liittyen kuvaa hyvin pitsien merkitystä housunpuintien koristeena:

Näin 65 vuotta sitten ensimmäiset naisten alushousut joissa oli pitsi. Näitä ei ollut kuin varakkailta ja muistelen kuinka eräskin rippikoulutoverini kun olimme riihessä talkootansseissa pyysi veljeäni tanssittamaan niin että housun pitsit näkyi. Tarkoitus oli että näyttäisi rikkaalle. (MV:K11/400)

Puolankalainen kertoja tiivistää saman asian seuraavasti:

Koulussa punnitsimme ihmisten varallisuuden pitsien leveyden mukaan. (MV:K11/623)

Valokuvaaja kirjoittaa, kuinka äidit asettelivat pikkutyttöjä valokuvaan niin, että alushousujen pitsilahkeet varmasti näkyivät.²¹⁰ Pitsihousuja esittelivät vanhemmatkin naiset toisilleen illanistujaisissa.²¹¹

---

²⁰⁸ MV:K11/114; MV:K11/234.

²⁰⁹ MV:K11/252; MV:K11/311; MV:K11/335; MV:K11/400.

²¹⁰ MV:K11/335.

²¹¹ MV:K11/335.

Toinen pitseihin liitetty ominaisuus oli nuoren naisen osaavuus. Pitsien kerrottiin olleen nuoren neidon ylpeys, näyttö siitä että neito osasi kauniisti virkata. Mainittiin myös, että nuoret tytöt virkkasivat pitsejä iltamyöhään ja että pitsejä tehtiin myös varastoon.²¹²

Yhteiskunnallinen muutos

Näihin kirjoituksiin ei liity näkymisen häpeää vaan ylpeyttä. Aivan yksittäinen on maininta, jonka mukaan pitsien vilahtamista hameen alta ”tällöinkin jo hieman hävettiin”, vaikka näyttelyn silti todetaan olleen tarkoituksellista.²¹³ Yhtään pitsimuotia vastustavaa tai halveksuvaa kannanottoa aineistossa ei ollut, pappilan nuorten neitien housuja kohtaan alkuaikoina suunnattua ihmettelyä lukuun ottamatta.²¹⁴ Pitsihousut vaikuttavat liittyneen aivan toisenlaiseen yhteiskunnalliseen järjestykseen kuin edellä kuvattu, vahvoihin säätyrajoihin sulkeutuva maailma: rahvaan eettis-uskonnollisen maailmankuvaan suhteutettuna alushousujen lahkeisiin liitetyn pitsin olisi kuvitellut olevan turhuuksista turhin.²¹⁵

Pitsimuoti oli kaikkien muoti. Tämänkaltaisen useamman kansankerroksen läpäisevän muodin syntyyn vaaditaan vähintään yleinen yhteiskunnallinen hyväksyntä naisten alushousujen käytölle sekä jonkinasteinen käytön jokapäiväistyminen. Ajallisesti pitsimuoti sijoittuu kirjoitusten perusteella alushousujen käyttööntulon jälkeiseen aikaan, selkeämmin 1900-luvun puolelle.

Myös ajatusmaailmansa osalta pitsihousujen esittely sopii 1900-luvun alun ilmapiiriin. Matti Räsänen liittää 1900-luvun alun naisten vaatetusta käsittelevässä kirjoituksessaan varakkuuden ulkoisen korostamisen yhteiskunnan muutokseen. Räsänen mukaan teollistuminen ja työvoiman vapaa liikkuminen avasivat mahdollisuuden naisille osallistua työelämään. Itsenäiset ja rahaa ansaitsevat tehtaan tytöt halusivat pukeutua vapaa-aikanaan samalla tavalla kuin herrasväki ja hylkäsivät omavaraistalouden epämuodikkaat,

---

²¹² MV:K11/114; MV:K11/410.

²¹³ MV:K11/114.

²¹⁴ MV:K11/337.

²¹⁵ Aikakauden nuorten naisten oppaissa alusvaatteiden vaihtamisesta muistutetaan erikseen, joka myös osaltaan kertoo niiden yleistymisestä (Männistö 2003:154).

vanhanaikaiset ja kotikutoiset perusvaatteet. Valmisvaatteiden ja kotikutoisten vaatteiden käyttäjien välille syntyi jännite kummankin arvostellessa toistensa vaatepartta.²¹⁶

Suomen teollistuminen oli alkanut jo noin 1860-luvulla; Anttila ja Räsänen kuitenkin huomauttavat, että vaikka taloudellisiin ja aineellisiin oloihin teollistuminen vaikutti heti 1860-luvulta lähtien, vasta 1900-luvun kynnyksellä ja sen ensimmäisinä vuosikymmeninä teollistumisen vaikutukset ulottuivat väestön elämäntapoihin.²¹⁷ Teollisuuden murros vaikutti ensisijaisesti kaupunkeihin ja tehdaspaikkakuntiin, mutta 1900-luvun vaihteessa myös suomalainen maaseutuyhteiskunta oli kirjoittajien mukaan henkisesti valmis siirtymään markkinatalouteen ja teollistumisen aikakauteen.²¹⁸

Omavaraistaloudessa maatalous oli ollut ihmisille elinehto. Yksilön paikka oli kyläyhteisönsä jäsenenä, jossa häntä sitoivat yhteisölliset normit ja odotukset. Asteittainen siirtyminen markkinatalouteen ja erikoistuvaan maatalouteen eriytti Anttilan ja Räsäsen mukaan tätä elämänmuotoa lisäten liikkuvuutta ja murtaen kyläyhteisön valtaa. Maaseudun paikallishallinnon kehittyminen 1800-luvun loppupuolella oli jo lisännyt talonpojan vastuuta ja julkinen tiedonvälitys laajentanut tietoisuutta kyläyhteisön ulkopuolelle. Muutoksien myötä kyläyhteisö alkoi avautua ulospäin.²¹⁹

Kansan sivistystaso nousi kansakoulupakon myötä. Koulujen kautta koteihin tuotiin uusia tapoja ja tavaroita. Opettajat teettivät tytöillä käsityötunneilla pyyheliinoja ja alushousuja, joiden käyttö levisi näin herrasväen kartanoista taloihin ja torppiin.²²⁰ Koulunkäynti ei kuitenkaan pakosta huolimatta liittännyt koko kansaa koulun piiriin, sillä maaseudulla noin neljä viidestä jäi vaille opetusta. Yksi syy oli, että oppivelvollisuus ei koskenut yli viiden kilometrin päässä koulusta asuvia lapsia, mutta suurempi merkitys lapsen koulunkäyntiin muodostui vanhempien asenteista. Kansakoulun vastustajia löytyi erityisesti maata viljelevästä luokasta: koulu kasvatti heidän mielestään herroja, joista ei

---

²¹⁶ Räsänen 1987; myös Lönnqvist 1979: 88-90,103; vertaa myös Tennilä 2000.

²¹⁷ Anttila & Räsänen 1987: 11; Anttila ja Räsänen kuitenkin huomauttavat, että Suomi kehittyi varsinaiseksi teollisuusmaaksi vasta II:n maailmansodan jälkeisen laman päätyttyä. Myös Haapala 2003; Ramm-Schmidt 2000.

²¹⁸ Anttila & Räsänen 1987: 17, 31; myös Kauppila 2000.

²¹⁹ Anttila & Räsänen 1987: 17, 31; myös Kauppila 2000.

ollut työtä tekemään. Vastapuoli näki koulun pakollisena askeleena kansan henkiselle ja taloudelliselle kehitykselle.²²¹

Koulun lisäksi yhdistystoiminta, erityisesti nuorisoseuraliike, tuli merkittäväksi kansanvaikuttajaksi. Yhdistykset olivat Anttilan ja Räsänen mukaan keskeisiä uusien aatteiden levittäjiä maaseudulla, joissa opeteltiin myös käytännön tietoja ja taitoja. Järjestystoiminnan myötä eri puolilla maata asuvat samanhenkiset pääsivät tapaamaan toisiaan. Aatteita ja muoteja levittävät elokuvat tulivat 1900-luvun alussa Suomeen ja jakoivat sekä kansallisia että kansainvälisiä muotivirtauksia tehokkaasti.²²²

Edellä mainitut asiat olivat osaltaan muokkaamassa uutta yhteiskuntaa, jossa säätyläisten sukuun perustuva ylivalta kyseenalaistettiin. Apunen kuvaakin Suomen kehitystä 1900-luvun vaihteesta sääty-yhteiskunnasta luokkayhteiskunnaksi, jossa ihmisen yhteiskunnallinen asema arvioitiin sen perusteella, mikä hänen asemensa oli tuotantoprosessissa ja miten varallisuus jakautui eri ryhmien kesken. Murrokselle keskeistä oli, että sääty-yhteiskunnan tarjoamia oikeuksia ei enää pidetty itsestään selvinä, luonnostaan määräytyneitä tai muuttumattomina.²²³

Muuttuneiden olojen luonteelle oli sopivaa, että työläis- ja maalaisnaiset, joilla oli taloudellisia edellytyksiä, rikkoivat vanhoja säätyrajoja ja kopioivat surutta varakkaampien muotia. Herrasväen muodista tuli avointa kaikille, joilla oli varaa hankkia tai aikaa tehdä samankaltaisia vaatteita. Näillä vaatteilla kerrottiin tytön tai talon varallisuudesta.

Alushousut sivistyksen mittarina

Jokusta vuotta myöhemmin sanottiin taas etttä kyllä se on sitten köyhä nainen ei ole edes housuja jalassa (MV:K11/129)

Perinteiset, omavaraistalouteen kiinnittyvät tavat ja käytännöt eivät enää palvelleet omistajaansa teollistuvassa yhteiskunnassa, jossa pärjääminen ei ollut enää kiinni maasta

---

²²⁰ Heikinmäki 1967: 51-52; Korhonen 1987.

²²¹ Havén 2000: 42-43.

²²² Anttila & Räsänen 1987: 17-19, 71; sanomalehdistä myös Salokangas 2000, järjestötoiminnasta Mansner 2000 ja Siisiäinen 2000 ja elokuvista Mänistö 2003: 143-146; Kohvakka 2000.

vaan rahasta. Muuttuneessa maailmassa alushousujen pitseistä tuli hetkellisesti yksi menestymisen mittareista, mutta alushousuista muotoutui sivistyneen ja modernin ihmisen mitta. Nastolalainen emäntä kuvaa 1900-luvun alun asenteita seuraavasti:

Kyllä housut 1900-luvun alkupuolella levisivät helposti nuoremman ja keski-ikäisen väestön keskuuteen. Pidettiin suorastaan häpeänä, kenellä ei ollut heistä housuja se oli jo sivistyksen loukkausta ja ymmärtämättömyyttä. (MV:K11/316)

Häpeään joutuivat nyt naiset, jotka eivät olleet vielä ymmärtäneet housuja jalkaansa laittaa. Erään miespuolisen kirjoittajan mukaan vanhemmat naiset saattoivat illanistujaisissa esitellä alushousujaan, vaikkei niissä pitsejä ollutkaan. Esittely tapahtui ikään kuin vahingossa, mutta kirjoittajan mukaan tarkoituksena oli antaa istuntoväen tietoon, että myös esittelijällä oli housut jalassa.²²⁴ Alushousujen liittyvää symbolista arvoa kuvaa myös omalla tavallaan se, että köyhemmät nuoret naiset saattoivat varastaa alushousut, mikäli heillä ei niitä ollut.²²⁵ Suhtautuminen alushousuihin oli muuttunut siis häpeilystä ylpeään käyttöön; herrasväen ja miesten vaatekappaleesta muotoutui 1900-luvun alun vuosikymmeninä kaikkien suomalaisten naisten vaate.

Nuorten naisten pitsihousut

Pitsi virkattiin kotona ja pantiin lahkeen suuhun koristeeksi. Ärsykkeeksi miehille kuten eräs nainen sanoi. (MV:K11/587)

Aineistossa on muutama maininta siitä, että nuorten naisten alushousujen pitsit toimivat ärsykkeenä tai houkuttimena miehille.²²⁶ Vaikka mainintojen määrä suhteessa pitsihousuraportointiin on vähäinen, on naima-ikäisten naisten pukeutumisessa ”miesten ärsyttämällä” saattanut olla merkitystä; käytettiinhän housuja paikoissa, joissa nuoriso tapasi – kirkolla, nuorisomenoissa tai kesällä keinulla. Vuorelan mukaan esimerkiksi kirkkopyhänä kirkossa käyntiä saattoi jäädä sivuseikaksi, sillä oleellisempaa oli saapua

---

²²³ Apunen 1987: 74.

²²⁴ MV:K11/335.

²²⁵ MV:K11/504.

²²⁶ MV:K11/587; MV:K11/618; MV:K11/418.

edustavana näyttille ja katselemaan, miltä toiset näyttivät.²²⁷ Myös kansakoulu toimi nuorten tapaamisen keskuksena ja pitsihousujen esittelypaikkana.²²⁸

Historioitsijat ovat perinteisesti hahmottaneet 1900-luvun alun rakkauden aatteen syntymääjankohdaksi Suomessa.²²⁹ Tällöin avioliiton solmintaperiaatteet muuttuivat ja tunteille alettiin antaa enemmän painoa puolison valinnassa. Kun samanaikaisesti perheen ja yhteisön kontrolli menettivät merkitystään, nuorten seurustelum muodot moninaistuivat ja vapautuivat. Kaupunkiin lähtenyt nuorta eivät sitoneet kyläyhteisön katseet ja maaseudulla koulu sekä yhteisötoiminta loivat nuorille lisää tapaamispaikkoja.²³⁰ Aikakauden ja tilanteiden luonteeseen sopisi hyvin, että naimaikäiset tytöt lisäsivät pukeutumiseensa viitteitä varakkuudesta, muodikkuudesta ja ehkäpä jopa seksuaalisesta viehättävyydestä.

Laiho ja Leino kuvaavat muodin, romanttisen rakkauskäsityksen, naisen ja avioliiton suhdetta toisiaan tukevaksi.²³¹ Asetelma tuntuu tutulta myös meidän päivämme: ulkonäköön ja parisuhteen hankkimiseen liitetään yhä vahvoja uskomuksia.²³² Vaikka Laihon ja Leinon kuvaus on ajallisesti ja paikallisesti viitteellinen, lainaan seuraavan, uuden romanttisen rakkauden vaateita kuvaavan otteen heiltä:

”Avioliiton perusta oli persoonallinen viehätysvoima. Naisen tehtäväksi tuli ilmaista ja vakuuttaa persoonallista ainutlaatuisuuttaan avioliittomarkkinoilla. Hänen ulkomuotonsa kertoi perheen statuksesta, hänen omista henkilökohtaisista kyvyistään ja mieltymyksistään sekä yhteiskunnallisista odotuksista.” (Laiho & Leino 1988:25.)

---

²²⁷ Vuorela 1998: 607-611; myös Lönnqvist 1979: 74.

²²⁸ Anttila ja Räsänen 1987: 63-65. MV:K11/7; MV:K11/76; MV:K11/152; MV:K11/331; MV:K11/623.

²²⁹ Pohjola-Vilkuna argumetoi, että tunteilla oli kyllä merkitystä jo ennen 1900-lukua; tällöin kuitenkin yhteisö pyrki säätelemään avioitumista tarkemmin (Pohjola-Vilkuna 1995:70-75).

²³⁰ Anttila ja Räsänen 1987: 53-55.

²³¹ Laiho & Leino 1988: 25.

²³² Ks. esim. Nykyri 1995: 29-44, 71-100.

Pikkutyttöjen pitsihousut

Keski-Euroopassa hameen alta vilahtelevat pitsihousut olivat nuorten tyttöjen muoti 1800-luvun alussa. Tällöin naisten housut liittyivät leimallisesti tyttöikään: kerrotaan, että viimeistään naimisiin mennessään naiset hylkäsivät alushousunsa.²³³

Suomalaisesta aineistosta vastaavaa tapaa ei yleisesti löydy. Yksittäisenä on merkintä siitä, että tyttö miehelään mennessä jätti alushousut puvustaan pois: syynä tähän kerrottiin olleen kuitenkin alushousuja kammoksunut anoppi.²³⁴ Eroa ei myöskään tehdä naimattomien ja aviossa olevien naisten välille; ennemminkin vaikuttaa siltä, että jos naiset olivat kerran tottuneet alushousujen käyttöön, he jatkoivat niiden käyttämistä myös avioon mentyään.

Saint-Laurent esittää teorian, jonka mukaan pikkutyttöjen hameen alta vilahtelevilla housuilla oli yhteiskunnallista moraalista tukeva merkitys: kauniisti näkyvillä housuilla todistettiin pikkutytöllä olevan housut jalassa ja siveellisyys suojattuna. Keski-Euroopassa tyttöjen housujenkäyttö vapautti nuorten neitien liikkumista ja sai jotkut aikalaisista paheksumaan ryntäileviä tyttöjä, jotka eivät enää osanneet liikkua kyllin arvokkaasti.²³⁵ Suomalainen aineisto ei anna tälle pitsejä selittävälle teorialle tukeaan, vaikka siveellisyydellä alushousujen käyttööntuloa saatettiin puolustella.²³⁶

---

²³³ Saint-Laurent 1968: 119-123.

²³⁴ Heikinmäki 1967: 46.

²³⁵ Saint-Laurent 1968: 120-121

²³⁶ MV:K11/66; MV:K11/316; MV:K11/688.

MIKSI ONNETTOMUUDESSA PITÄÄ OLLA SIISTIT ALUSHOUSUT PÄÄLLÄ?

Aina pitää laittaa siistit alusvaatteet, eihän sitä tiedä vaikka onnettomuuteen joutuisi!
(SKS JpaS 288 1997)

Joka kerta, kun luen 1997 kirjoitettuja vastauksia, mielenkiintoni kohdistuu yllä olevaan, aineistossa useampaan otteeseen esiin tulevaan teemaan. Kutsun sitä onnettomuus-teemaksi, jonka hyvin tyypillinen jäsen edellä esitelty teksti on. Näissä kirjoituksissa kuvataan tai pelätään tilannetta, jossa sattuu onnettomuus (usein liikenneonnettomuus) ja päällä ovat kaikista kamalimmat alushousut, joiden näkymistä joutuu häpeilemään. Kirjoitus on yleensä muotoiltu eräänlaiseksi toimintaohjeeksi tai seuraavan kertomuksen tapaisesti hieman humoristiseksi kirjoitukseksi, jossa kerronnan kohteena on yleensä vanhempi sukulaisnainen.²³⁷

Sukulaisnainen puki parhaimmat aina ylleen kun käveli maantietä pitkän matkan kylän keskustaan, koska pelkäsi jäävänsä auton alle. Ja niinhän se sitten kuolikin maantielle johonkin kohtaukseen. (SKS JpaS 255 1997)

Onnettomuus-teema oli tuttu minulle jo ennen kyselyvastausten lukemista, joten kyselyni viimeisellä sivulla pyysin vastaajia miettimään, mitä he tunsivat, jos he pienen onnettomuuden jälkeen olisivat kuljetettavana sairaalaan jalassa huonoimmat alushousunsa. (Liite 1, kysymys 5d.) En tarkemmin maininnut onnettomuuden laatua, mutta oletin kyselyn aihepiirin johdattavan vastaajat ajattelemaan alushousujen mahdollista näkymistä. Vastaukset vaihtelivat enemmän kuin muissa mielipidekohdissa, mutta reilusti yli puolta vastaajista asia haittasi ainakin jonkin verran. Ääripäitä tarkasteltuna 12 vastaajaa piti asiaa epämiellyttävänä, mutta vastaavasti 14:sta mielestä asiassa ei ollut mitään kiusallista. Muutama jälkimmäisen ryhmän vastaajista kommentoi erikseen, että kuvitellun kaltaisella hetkellä olisi tärkeämpääkin ajateltavaa kuin alushousut.²³⁸ (Kaavio 3.)

---

²³⁷ SKS JpaS 33 1997; SKS JpaS 49 1997; SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 58 1997; SKS JpaS 65 1997; SKS JpaS 82 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 144 1997; SKS JpaS 148 1997; SKS JpaS 160 1997; SKS JpaS 164 1997; SKS JpaS 176 1997. SKS JpaS 204 1997; SKS JpaS 204 1997; SKS JpaS 222 1997; SKS JpaS 255 1997; SKS JpaS 288 1997.

²³⁸ SKS JpaS 58 1997; SKS JpaS 222 1997.

Kaavio 3

Harmikseni kirjoituksissa ei kuitenkaan selitetä, miksi päälle ei saisi sattua onnettomuuden hetkellä huonoja alushousuja. Seuraavat täydennykset mainittiin: ”*olisi noloa joutua esim. sairaalaan risoissa ja likaisissa alushousuissa*” ja ”*saa hävetä jos on kovin rähjäiset alushousut*”.²³⁹ Pohdin seuraavassa, mikä tekee tilanteesta 2000-luvun vaihteessa hävettävän ja pelkojen arvoisen?

Väärät alushousut jalassa!

Onnettomuus ei ole ainoa tilanne, jossa häpeillään jalkaan sattuneita omituisia alushousuja. Erottelin aineistosta kaikki tekstit, joissa päälle sattuneet, yllättäen näkyvät alushousut nolottivat kokijaansa. Juonenkulku näissä kertomuksissa on tyypitellen seuraava: jalassa sattuvat olemaan rumat, likaiset tai huonot alushousut; jotain ennakoimatonta tapahtuu, jonka seurauksena vieraat ihmiset näkevät jalkaan sattuneet alushousut, joista kertoja tuntee häpeää. Edellä esitelty onnettomuus-teema on siis yksi tämän tyypin variaatioista. Kertomukseen on yleensä sisällytetty opetus siitä, että hyvät

²³⁹SKS JpaS 176 1997; SKS JpaS 49 1997.

alushousut kannattaa olla aina jalassa, sillä milloin tahansa voi tapahtua yllättäviä alushousujen näkyminen.²⁴⁰

Mietimme vain, mistä johtuu, että aina kun lähtee illan viettoon reikäiset sloggit jalassa, käy flaksi? Nimim. 4 viestintätieteilijätyttöä + 1 historianopiskelijaneito, Vaasa (Kirsti 1999:247 / HS 2.4.1995)

Edellinen kysymys esitettiin Helsingin Sanomien sunnuntainumerossa olevalla Kirstin palstalla 2.4.1995. Poimin tämän kysymyksen kyselylomakkeeseen esimerkiksi alushousuihin liitettävistä uskomuksista; osoittautui, että tästä uskomuksesta oli kuultu, ja toiset tunnustivat uskovansa tähän.²⁴¹ Aiheesta kerrottiin myös omakohtaisia, noloja kokemuksia, esimerkkinä seuraava:

Nuoruudessa iskin kundin ja kuinka ollakaan, jalassani olivat tietysti ne pyykissä värjäytyneet ja käytössä kuluneet sloggyini - otin opiksi! (SKS JpaS 57 1997)

Kirsti tarjosi seuraavaa vastausta hänelle esitettyyn kysymykseen:

Kiitos vihjeestänne. Toivottavasti temppu toimii enkä silponut pikkuhousujani turhaan.

Tietenkin ilmiön voi aina selittää kohtalolla. Sillä, joka johdattaa askeleet sen mehevimmän marjamättään luokse silloin, kun kori on jo täynnä. Tai saa suusta tulemaan ulos abstraktin sijasta abstraktin aina silloin, kun keskusteleee jonkun fiksun ihmisen kanssa.

Tokihan kysymys voi olla myös siitä, että lähtiessänne pippaloimaan reikäiset nimettömät jalassanne ette ole liikkeellä tarkoitushakuisesti. Ette vaikuta kiiluväsilmäisiltä saalistajilta, vaan olette rentoja, vapautuneita, ehkä hauskojakin. Sanalla sanoen: viehättävimmillänne. (Kirsti 1999:247 / HS 2.4.1995)

Myös osa vastaajista oli taipuvaisia ajattelemaan Kirstin tavoin luonnollisuuden olevan valttia parinhakumarkkinoilla. Esitettiin kuitenkin vastakkaisia mielipiteitä, joiden mukaan hyvin pukeutuneena olo on itsevarmempi ja tämä puolestaan tukee mahdollisuuksia

²⁴⁰ SKS JpaS 8 1997; SKS JpaS 13 1997; SKS JpaS 18 1997; SKS JpaS 23 1997; SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 92 1997; SKS JpaS 112 1997; SKS JpaS 176 1997; SKS JpaS 200 1997; SKS JpaS 200 1997; SKS JpaS 208 1997; SKS JpaS 209 1997; SKS JpaS 217 1997; SKS JpaS 217 1997; SKS JpaS 225 1997; SKS JpaS 229 1997; SKS JpaS 233 1997; SKS JpaS 234 1997; SKS JpaS 251 1997; SKS JpaS 255 1997; SKS JpaS 263-264 1997; SKS JpaS 272 1997.

²⁴¹ SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 176 1997; SKS JpaS 233 1997; SKS JpaS 208 1997.

seuralaisen löytymiseen. Useimmiten kuitenkin kyseessä uskottiin kasautuvan epäonnen eli Murphys laki – jos jokin voi mennä pieleen, se menee.²⁴²

Intiimihetkien lisäksi noloja kokemuksia oli yllättävistä lääkärin ja terveydenhoitajan vastaanotoista, yleisistä saunomistilanteista ja jumppatunneista.²⁴³ Kamalat alushousut saattavat myös näkyä päällysvaatteiden läpi.²⁴⁴ Aina alushousujen ei kuitenkaan tarvitse olla edes päällä herättääkseen samankaltaisia tunteita: pölyräteiksi tarkoitettut, vieraiden katseille altistuvat alushousut tai ystävien luo jätetyt alushousut nolottavat juuri kamalan ulkonäkönsä takia.²⁴⁵ Omien alushousujen näkyminen voi olla myös oudosti yllättävää, kuten naiselle, jonka poikaystävä päätti juhlien jälkeisenä aamuna ilahduttaa juhlaväkeä tanssimalla tyttöystävänsä rumissa alushousuissa.²⁴⁶

Häpeää aiheuttavia, jalkaan sattuneita alushousuja kuvailtiin sanoilla kamalat, rumat, likaiset, pyykissä värjäytyneet, käytössä kuluneet, rikkiäiset, mummomalliset, virttyneet, muodottomaksi kulahtaneet, huonot, epäsiistit, pitkälahkeiset tai miesten alushousut. Nämä kuvailut vastaavat kuvailuja, joilla vastaajat kuvasivat huonompia alushousujaan kyselyni kohdassa kolme. Huonommat alushousut eivät kuitenkaan ole ulkonäöllisesti rajautuva luokka, vaan ne määrittyvät suhteessa parempiin, muodostaen vastakohtan paremmille housuille. Tyypittelin huonompia alushousuja proseminarityössäni seuraavasti:

Huonommat alushousut ovat usein käytännöllisestä puuvillasta valmistettuja yksinkertaisia housuja, iäkkäämpiä ja kuluneempia, väriltään haalistuneita tai pyykissä värjäytyneitä, ja ehkä vähän rispaantuneitakin. Istuvuus ei ole enää parempien veroinen. Housut voivat olla myös halpoja pikaostoksia ja hieman epämukavia käyttää. Huonompien alushousujen elämä kiikkuu roskakorin reunalla, sillä ne jäävät helposti pois käytöstä. (Myöhänen 1997a:11.)

²⁴² SKS JpaS 29 1997; SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 65 1997; SKS JpaS 100 1997; SKS JpaS 208 1997; SKS JpaS 213 1997; SKS JpaS 233 1997; SKS JpaS 234 1997; SKS JpaS 245 1997.

²⁴³ SKS JpaS 13 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 92 1997; SKS JpaS 200 1997; SKS JpaS 217 1997; SKS JpaS 229 1997; SKS JpaS 263-264 1997; SKS JpaS 272 1997.

²⁴⁴ SKS JpaS 217 1997; eräänlaista näkyväksi tekemistä on myös alushousujen kaiveleminen pakaroidenvälisiä julkisilla paikoilla, vrt. SKS JpaS 8 1997.

²⁴⁵ SKS JpaS 18 1997; SKS JpaS 200 1997; vrt. SKS JpaS 263-264 1997.

²⁴⁶ SKS JpaS 255 1997.

Poseerauksia ja paljastumia

Ajatus huonommista ja paremmista alushousuista liittyi oletukseeni alushousujen luokittelusta ja luokiteltujen housujen erilaisista käyttötilanteista. Kyselyssä kysyin, jakoivatko vastaajat alushousunsa parempiin ja huonompiin ja jos, kuinka housut eroavat toisistaan ja missä parempia alushousuja käytetään (Liite 1, kysymys 3b).

Vastaajista 59 kertoi luokittelevansa alushousuja. Paremmat alushousut ovat aina kauniimmat ja omistajansa tyyliin ja maailmankuvaan sopivat. Ulkoisilta ominaisuuksiltaan ne ovat yleisemmin uudemmat, kalliimmat, paremmasta materiaalista valmistetut, väriltään muista poikkeavat ja pitsiset. Viimeisestä muodostuu silta 1900-luvun alun arvostettujen housujen ominaisuuksiin – pitsi on todellinen kestopuosikki naisten alushousujen koristeena.²⁴⁷

Parempien käyttöpaikat ovat hyvin yhdenmukaisia: paremmat laitetaan päälle lääkäriin, liikuntatunnille, uimahalliin ja muihin yleisiin riisuuntumispaikkoihin tai ”esiintymisiin” mennessä, juhlatilaisuuksiin, bileisiin, ravintolaan tai kutsuille lähdetessä, paremmin pukeutuessa, omaksi iloksi, poikakaverin tullessa kotiin, intiimeihin tilanteisiin partneria ilahduttamaan, lemmeniltojen toivossa, treffeille ja miehen metsästykseseen mennessä, muiden luona yötä ollessa, lähdetessä jonnekin tai aina, kun ne ovat puhtaana. Eräs vastaajista tiivistä tilanteet osuvasti: ”*Kun oletan, että joku erityinen tai sitten tuntematon näkee ne*”.²⁴⁸

Tuskin yllättäen nämä ovat samoja paikkoja, jossa huonompien alushousujen näkymistä hävetään. Päälle sattuneita huonoja alushousuja hävetään siis tilanteissa, joissa emme ole osanneet varautua näkymättömän näkymiseen. Suhteutan tätä ajatusta seuraavassa 1900-

---

²⁴⁷ Myöhänen 1997a: 8.

²⁴⁸ Lainaus SKS JpaS 21 1997. Muut SKS JpaS 11 1997; SKS JpaS 15 1997; SKS JpaS 18 1997; SKS JpaS 21 1997; SKS JpaS 33 1997; SKS JpaS 36 1997; SKS JpaS 40 1997; SKS JpaS 48 1997; SKS JpaS 52 1997; SKS JpaS 56 1997; SKS JpaS 72 1997; SKS JpaS 80 1997; SKS JpaS 81 1997; SKS JpaS 84 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 92 1997; SKS JpaS 99 1997; SKS JpaS 107 1997; SKS JpaS 148 1997; SKS JpaS 148 1997; SKS JpaS 157 1997; SKS JpaS 159 1997; SKS JpaS 163 1997; SKS JpaS 176 1997; SKS JpaS 179 1997; SKS JpaS 191 1997; SKS JpaS 195 1997; SKS JpaS 196 1997; SKS JpaS 199 1997; SKS JpaS 203 1997; SKS JpaS 204 1997; SKS JpaS 211 1997; SKS JpaS 212 1997; SKS JpaS 216 1997; SKS JpaS 220

luvun lopun yhteiskuntateorioihin ja koetan sitä kautta perustella huonompien alushousujen näkymisen merkitystä käyttäjälleen.

Uudet yhteiskuntamallit

Yksilöstä on muotoutunut 1900-luvun loppua kohden yhteiskunnan perusyksikkö. Ulrich Beck käyttää termiä ”yksilöityminen” kuvaamassa teollisten elämäntapojen riisumista puitteistaan ja niiden uudelleenpuitteistamista siten, että yksilöt joutuvat itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, parsimaan ja paikkaamaan omat elämäkertansa. Tämän syynä Beck näkee yleiset olosuhteet, joka palkkatyöyhteiskunta ja hyvinvointivaltiot ovat luoneet. Meidät on tuomittu yksilöllistymään; elämä on täynnä valintoja, joilla muokkaamme elämäkertaamme.²⁴⁹ Yksilöllistyminen, kirjoittaa Beck, ”merkitsee siis yksinkertaisesti sekä teollisen yhteiskunnan varmuuksien hajoamista että pakkoa löytää ja keksiä uusia varmuuksia itselleen ja muille niitä paitsi jääneille”.²⁵⁰

Yhteiskunnan muutosta Beck kutsuu refleksiiviseksi modernisaatioksi, jolla hän viittaa teollisen yhteiskunnan muutokseen ja moderniuden radikalisoitumiseen. Beckin mukaan huippunopea teollinen dynamismi vie meidät uuteen yhteiskuntaan kuin varkain. Refleksiiviseen modernisaatioon liittyy yksilöllistymisen lisäksi globalisoituminen.²⁵¹ Anthony Giddens puolestaan puhuu modernin radikalisoitumisesta, jossa globaalius ja yksilö yhdistyvät: yksilön päätöksillä on globaalia vaikutusta.²⁵²

Erkki Karvonen kuvaa nyky-yhteiskuntaa mielihyväyhteiskuntana, jossa mielikuvallisista seikoista on tullut keskeinen menestystekijä. Hänen mukaansa mielikuvayhteiskunnan sijaan voidaan puhua myös tietoyhteiskunnasta, verkostoyhteiskunnasta, mediayhteiskunnasta tai postmodernista yhteiskunnasta. Keskeistä kuitenkin on jatkuva imagon rakentaminen erilaisia mielikuvia luomalla.²⁵³ Karvosen

---

1997; SKS JpaS 250 1997; SKS JpaS 254 1997; SKS JpaS 255 1997; SKS JpaS 267 1997; SKS JpaS 275 1997; SKS JpaS 287 1997; SKS JpaS 288 1997.

²⁴⁹ Beck 1996: 27-30.

²⁵⁰ Beck 1996: 28.

²⁵¹ Beck 1996: 13.

²⁵² Giddens 1996: 84-86.

²⁵³ Karvonen 1999: 17, 302.

kuvailema ihminen voi asettua kohtaamaan todellisuutta monissa eri suhteissa: ihminen ei ole subjektinakaan yhtenäinen, vaan monien subjektiuksien kokoelma, jotka voivat olla myös keskenään ristiriitaisia.²⁵⁴

Douglas Kellner (1998) selvittää kirjassaan *Mediakulttuuri* niitä tapoja, joiden avulla ja kautta tuotamme mielikuvia itsestämme. Kellnerin mukaan nyky-yhteiskunnassa identiteetit välittyvät mediakuvien avulla, jotka antavat mallit ja ihanteet oman identiteetin muovaamiselle. Identiteetti ei ole kuitenkaan yksi, vaan se muuttuu, sirpaloituu ja joutuu leikin kohteeksi. Mediakulttuurin moninaiset tuotteet horjuttavat identiteettiämme jatkuvasti ja tarjoavat uusia identiteettejä tilalle. Kellner kytkee näin identiteetin hajoamisen pääomaan, jonka ehdoilla uusia identiteettejä tuotetaan. Hän huomauttaa, että ihmiset kokevat tilanteen hyvin eri tavalla: toiset leikkivät sujuvasti identiteettien muutoksessa, toisille sopeutuminen moniin identiteetteihin puolestaan luo ahdistusta ja epävarmuutta.²⁵⁵ Tähän suhteutettuna mielenkiintoinen on myös Giddensin ajatus häpeän syntymisestä: häpeä syntyy yksilön kyvyttömyydestä muodostaa identiteettiään tai saavuttaa ideaaliminäänsä.²⁵⁶

Kellner käyttää esimerkkinään poptähti Madonnaa, jonka vaihtelevat imagot ja niiden vastaanotto kuvaavat hänen mielestään sitä, että identiteetti, muoti ja seksuaalisuus ovat yhteiskunnallisesti rakennettuja. Tapa, jolla Madonna käyttää muotia identiteettinsä luomiseen, osoittaa Kellnerin mukaan selvästi, että henkilön ulkonäkö ja imago ovat osa minuutta tai ainakin vaikuttivat paljon siihen, millaiseksi henkilö nähdään ja miten häneen suhtaudutaan.

Toisaalta Madonna kyseenalaistaa perinteistä identiteetin käsitettä ja osoittaa, että identiteetti on itse luotavissa ja haluttaessa muokattavissa. Kellner näkee tämänkaltaisen, jatkuva identiteettityön vahvistavan kulutusyhteiskunnan arvoja. Madonna-ilmio antaa ymmärtää, että kuluttamista suosivassa kulttuurissa identiteetti muodostuu imagosta ja muodista eli ulkomuodosta, poseerauksesta ja tyylistä. Madonnan tyyli muuttua myös

---

²⁵⁴ Karvonen 1999: 302.

²⁵⁵ Kellner 1998: 281, 292-293. Kellner kytkee näin identiteetin hajoamisen pääomaan, jonka ehdoilla uusia identiteettejä tuotetaan (Kellner 1998: 292).

²⁵⁶ Giddens 1991: 178-179.

paljastaa, että muoti ja imago ovat tärkeitä nykyaikaisessa kulttuurissa ja että identiteetit ovat yhteiskunnallisesti tuotettuja.²⁵⁷ Madonnan musiikkivideoita tutkinut Tuija Modinos puhuu puolestaan Madonnan naiskuvien kompleksisesta rakenteesta, jotka mahdollistavat monenlaisia tulkintoja teksteistä.²⁵⁸

Muodin ja mainonnan suhteita hahmottelevat Laiho ja Leino käsittelevät ihmisen itsen tekemisen projektia muodin avulla samaan tapaan kuin Kellner. Sosiaalista elämää rakennetaan ja uusinnetaan tavaroita kuluttamalla, mainonta luo tavaroille merkityksiä ja tavaramaailma synnyttää esinekielen, jolla ihminen voi viestittää itsestään, perheestään ja asenteistaan, tyypittelevät Laiho ja Leino. Alati uusiutuva muoti tukee kulutusta ja organisoii kulutuskäyttäytymistä, jota Laiho ja Leino luonnehtivat sanoin ”osta, kyllästy ja heitä pois”.²⁵⁹ Laihon ja Leinon mukaan mainoksen luoma esikuva toimii toisen katseena, jonka silmin kuluttaja testaa omaa hyväksyttävyyttään. ”*Mainosten, muoti- ja naistenlehtien esikuvien kautta näemme, millaisia me voisimme olla tai millaiseksi meidän pitäisi tulla*”, kirjoittavat Laiho ja Leino.²⁶⁰

Laihon ja Leinon mukaan nykypukeutuminen liittyy elämäntyyliin. Trendisuunnittelijat muokkaavat tyyppejä, joihin voimme samaistua ja joita voimme vaatevalinnoillamme korostaa. Trenditoimistot työntävät uusia ajatuksia ja elämäntyytlejä markkinoille noin neljä kertaa vuodessa; ne tekevät yhteistyötä valmistajien ja kattojärjestöjen kanssa, jolle tarjotaan näin mahdollisuus saada tuotteensa muotiin. Trendien luojien on kuitenkin sopeutettava luomuksensa kuluttajien arkeen ja elämäntapoihin, sillä kuluttajat tekevät kulttuurisella tasolla omia tulkintojaan maailmasta ja lähiympäristöstään.²⁶¹

Tilanteeseen sopivat housut

En tykkää tällaisista analysoinneista. Skaala on laaja. Toisinaan olen tylsä, välinpitämätön sloggipöksy, välillä viehättävä värikäs pitsipöksy. Riippuu jälleen kerran niin monesta asiasta... (SKS JpaS 14 1997)

---

²⁵⁷ Kellner 1998: 297-333.

²⁵⁸ Modinos 1994: 82.

²⁵⁹ Laiho & Leino 1988: 39.

²⁶⁰ Laiho & Leino 1988:46, 43.

²⁶¹ Laiho & Leino 1988: 48-59.

Viimeisenä kysymyksenä kyselyssäni kysyin, uskoivatko vastaajat alushousujensa kertovan jotakin itsestään esimerkiksi persoonana. 53 vastaajaa oli myöntäväisiä ajatukselle. Osa vastaajista piti tätä itsestäänselvyytenä: ”kyllä, onhan ne yleensä itse valittuja ja valinta osoittaa jo jotakin”.²⁶² Toiset analysoivat luonnettaan: ”kyllä, esim. maxi-sloggit - hyvin tavanomainen ihminen käyttää niitä.”²⁶³ Myös yllä oleva lainaus on yksi vastauksista kysymykseeni.

Vastaavia oletuksia heijastettiin myös kuvauksissa housuista, joita ei mistään hinnasta haluaisi laittaa päälleen (liite 1, kysymys 5e). Muutamia esimerkkejä mainitakseni: ”Stringejä. Tuntisin oloni lutkaksi” selvittää yksi kirjoittajista.²⁶⁴ ”Pitsikuvioisia, pikkumustia, paljastelevia etc.[...]jen halua yhdistää itseäni moisiin” kuvaa toinen.²⁶⁵ Kolmas kirjoittaja suhteuttaa puolestaan itseään seuraavasti: ”Ns. mummomallisia (...) ensinnäkin tämä malli on epämurkava eivätkä ne sovi jotenkin imagooni.”²⁶⁶

Vaikka Kellner korostaa identiteetin jatkuvaa muutostyötä, on hänen kuvaamansa ihminen huomattavasti pysyvämmän rakennettu kuin Karvosen ehdottama monia, jopa samanaikaisesti ristiriitaisia mielikuvia luova henkilö. Edelle poimimissani lainauksissa kirjoittajat rakentavat tietynlaista, yhdenmukaista minäkuvaa, mutta monipuolista minäkuvaa rakentavia henkilöitä löytyi myös kyselyni tyypittelyistä, hyvänä esimerkkinä luvun alussa oleva lainaus, jossa kirjoittaja kieltäytyy tyypittämästä itseään vain yhteen rooliin.

Kallistun tässä Karvosen vision puolelle: tyyli ei ole enää tietynä ajanjaksonakaan yksi, vaan se voi olla monien muiden asioiden mukaisesti vaihteleva. Suhteutettuna edellä esittelemiini parempien alushousujen käyttöpaikkoihin: vaikka lääkäreiden ja yhden yön kumppaneiden silmien edessä halutaan esitellä parempia housuja, perimmäiset syyt tuskin ovat samat - eivätkä aina alushousutkaan.

---

²⁶² Lainaus SKS JpaS 42 1997; muut SKS JpaS 19 1997; SKS JpaS 54 1997; SKS JpaS 86 1997; SKS JpaS 125 1997; SKS JpaS 133 1997; SKS JpaS 201 1997; SKS JpaS 281 1997.

²⁶³ SKS JpaS 34 1997.

²⁶⁴ SKS Jpas 197 1997.

²⁶⁵ SKS Jpas 230 1997.

²⁶⁶ SKS Jpas 105 1997.

Kyselyni kysymyksenasettelun karkeus ei kuitenkaan anna mahdollisuutta selvittää erilaisten parempien tai huonompien alushousujen luokittelua, vaikka aineisto antaa viitteitä siihen, että lääkärille näytettävät alushousut ovat erilaiset kuin kumppanille esiteltävät. Tämän selvittämiseksi pyysin vuonna 2002 muutamia naisia pitämään alushousupäiväkirjaa, jossa he lyhyesti kuvailivat eri päivinä valitsemiaan alushousuja ja valintaan johtaneita syitä. Merkinnät ja selvitykset tukevat edellä esittämäni teoriaa: viininpunaisille stringeille ja nallepuh-alusvaatteille löytyy oma aika ja paikka saman käyttäjän pukeutumisessa.²⁶⁷

Seuraavassa esittämäni on luonnostelmaa siitä, miten tilanne ja tiedossa olevat katsojat vaikuttavat alushousuvalintoihin. Tulkintani rakentuu tässä edellä mainittujen alushousupäiväkirjojen lisäksi huonompien alushousujen näkymistilanteissa mainittujen ja parempiin pukeutumisen syissä esiteltyjen katsojien statuksen kautta. Luokittelu ei siis kata kaikkia katsojia: tarkoitukseni on katsojien kautta pääpiirteissään hahmotella tilanteisiin ja katsojiin kytkeytyvää alushousujen kieltä sekä mielikuvaa, jota valinnalla on haluttu luoda.

Korostan taas tässä vaiheessa, että alushousujen näkyminen ei ole ainoa alusvaatevalintoihin vaikuttava syy. Tämä tulee esiin erityisesti päiväkirjamerkinnöissä. Valintaperusteet voivat liittyä ensisijaisesti esimerkiksi päällysvaatteisiin, päivän tekemisiin, kuukautisaikaan tai tunnelmaan.²⁶⁸ Toinen keskeisesti korostettava asia on, että näkymisen merkitykset eivät ole yhdenmukaisia. Toiset valitsevat parempia housuja hyvin herkästi tilanteen ja tapahtumien mukaan, toisille asia on tilanteesta riippuen tai aina aivan sama.

Kirjoitusten pohjalta parempiin pukeudutaan (tai niihin olisi toivottu pukeutuvaksi), tilanteissa, joissa housut näkee ensiavun henkilökunta tai terveydenhoitaja, lääkäri, oma tai iltamenoissa tavattu kumppani, koulukaverit, ystävät, tuttavat, muut naiset tai vaan muut yleisesti. Jaan nämä katsojat kolmeen yläluokkaan: ensimmäiseen sisältyvät lääkärit ja muu hoitohenkilökunta, toiseen pidempiaikaiset tai yhden yön kumppanit, kolmanteen muut naiset ja neljänteen yleisesti vieraat silmäparit. Ensimmäisen ryhmän kohdalla tilanne on

---

²⁶⁷ SA 12.3.2002.

²⁶⁸ Tämä havainto perustuu erityisesti alusvaatepäiväkirjojen kuvailuihin.

yleensä terveystarkastus tai onnettomuus, toisessa kyseessä on intiimi yhteinen hetki ja kolmannessa ollaan julkisessa saunassa, jumppatunnilla tai muissa paikoissa, joissa pukukopit tai muut riisuuntumistilat ovat yhteiset. Neljännen ryhmän osalta tilat ja tilanteet ovat aina yllättäviä eikä katsojaryhmä ole hegemoninen, joten tätä ei pysty katsojien kautta analysoimaan. Muita tarkastelen seuraavassa yksityiskohtaisemmin.

Lääkäri

Lääkärintarkastukseen mennessä toiveena on, että päällä ovat hyvät, siistit, uudet, puhtaat ja ehjät housut.²⁶⁹ Lääkäreiden hyväksi on laskettava äitien ohjeistus: kirjoituksissa oli mainintoja, että äiti oli opettanut vaihtamaan puhtaat alushousut ennen lääkäriin menoa.²⁷⁰

Suomalaista hygieniakasvatusta vuosien 1889-1900 terveydenhoitolehdistä tutkinut Turo-Kimmo Lehtonen on todennut, että näissä lehdissä lääkäri kuvataan asiantuntijana, jolla on pätevyys ja velvollisuus puuttua kaikkeen puhtauteen, koski se sitten bakteereja, käytöstapoja tai ”saastaista” varietee-näytäntöä.²⁷¹ Lehtonen kuvaa asetelmaa seuraavasti: ”Lääkärit tottelevat olennaisesti puhtaan elämän ideaalia, joka ylittää perustavasti kansalaisten yhteenliittymän. Kansalaisten puolestaan tulisi totella lääkäreitä, jotka määrittelevät yhteisen hyvän”.²⁷² Mielenkiintoinen on myös asetelma, jonka mukaan lääkäri luovuttaa tiedon äidille, joka sivistää, siistii ja hoitaa lopun perheensä.²⁷³

Tarkastelunsa lopuksi Lehtonen toteaa, että hygieenikkojen tavoitteista osan voi nähdä toteutuneen yhteiskunnassamme sellaisenaan.²⁷⁴ Olisin valmis näkemään yhtenä näistä kohdista lääkärin aseman kansakunnan terveyden asiantuntijana, hygienian edistäjinä ja puolestapuhujina. Hygienian asiantuntijan eteen ei välttämättä haluta mennä esittelemään eilisen päivän alushousuja.

---

²⁶⁹ SKS JpaS 2 1997; SKS JpaS 84 1997; SKS JpaS 92 1997; SKS JpaS 125 1997; SKS JpaS 148 1997; SKS JpaS 179 1997; SKS JpaS 195 1997; SKS JpaS 200 1997; SKS JpaS 204 1997; SKS JpaS 255 1997.

²⁷⁰ SKS JpaS 148 1997; SKS JpaS 204 1997; SKS JpaS 255 1997.

²⁷¹ Lehtonen 1995: 23, 43, 66-68.

²⁷² Lehtonen 1995: 101.

²⁷³ Lehtonen 1995: 85-92, 107-108.

²⁷⁴ Lehtonen 1995: 102.

Kumppani

Parempien alushousujen käyttötilanteissa 25:dessä vastauksessa oli maininta kumppanin kanssa vietettävästä intiimihetkestä tai tilaisuuksista, joissa ”tulisi tilaisuus iskeä”²⁷⁵. Kauniit alushousut koetaan kuuluvaksi intiimihetkiin ja niiden puute koetaan pääsääntöisesti häpeällisenä. Seuraava kertomus on yksi aineiston noloista intiimihetkiin liittyvistä näkymistilanteista:

Ystäväni kertoi tutustuneensa kapakassa mukavaan mieheen ja illan jatkuneen ystävän luona yhteisen yön merkeissä. Oli kylmä ilma ja ystäväni oli pukeutunut lämpimiin mutta hyvin epäseksikkäisiin pitkiin alushousuihin. Ystävääni oli nolottanut ja hän oli kokenut tilanteen epäromanttisena. (SKS JpaS 176 1997)

Kysymykseeni ”pukeudutko johonkin tiettyihin alushousuihin vastakkaisen sukupuolen miellyttämiseksi?” vastasi myöntävästi 40 vastaajista (Liite 1, kysymys 4g).²⁷⁶ Jatkokysymykseeni ”Millaisiin?” vastauksena tuli seuraavia kuvailuja: seksikkäisiin, vietteleviin, mustiin, pitsisiin, punaisiin, parempiin, värikkäämpiin, ehjiin, nätteihin, satiinisiin, niukkoihin, pintaa myötäileviin, hemaiseviin, paljastaviin, stringeihin, kauniisiin, tai-mallisiin, röyhelöisiin, reiällisiin, vetoketjullisiin, uusiin, laadukkaisiin.²⁷⁷ Pelkkä alusvaatteiden ulkonäön luokittelu ei anna kuitenkaan yhtenäistä kuvaa intiimitilanteiden alushousuista tai edes seksikkäistä alushousuista, vaan ennemminkin se tuo esiin käsitysten moninaisuutta. Valintaan ei myöskään välttämättä vaikuta housujen ulkonäkö, vaan myös muita syitä voi olla: kumppanin kanssa pukeudutaan niihin, jotka on kumppanilta lahjaksi saatu, tai joista hänen tiedetään pitävän.

Laura Mulveyn katseen rakenteellinen kuvaus vaikuttaa olevan 1900-luvun lopussa eniten läsnä juuri intiimihetkissä. Parempiin, kauniimpiin tai seksikkäämpiin alushousuihin

---

²⁷⁵ SKS JpaS 163 1997.

²⁷⁶ Kysymys on, myönnettäköön, sukupuolisesti johdatteleva ja näiltä osin rajoittunut.

²⁷⁷ SKS JpaS 11 1997; SKS JpaS 21 1997; SKS JpaS 32 1997; SKS JpaS 36 1997; SKS JpaS 40 1997; SKS JpaS 48 1997; SKS JpaS 52 1997; SKS JpaS 56 1997; SKS JpaS 60 1997; SKS JpaS 64 1997; SKS JpaS 68 1997; SKS JpaS 72 1997; SKS JpaS 76 1997; SKS JpaS 84 1997; SKS JpaS 99 1997; SKS JpaS 103 1997; SKS JpaS 107 1997; SKS JpaS 111 1997; SKS JpaS 115 1997; SKS JpaS 119 1997; SKS JpaS 131 1997; SKS JpaS 159 1997; SKS JpaS 163 1997; SKS JpaS 167 1997; SKS JpaS 175 1997; SKS JpaS 183 1997; SKS JpaS 187 1997; SKS JpaS 191 1997; SKS JpaS 199 1997; SKS JpaS 203 1997; SKS JpaS 212 1997;

pukeutuneen naisen voi ulkoisesti tarkasteltuna todeta olevan tyylitelty miehisen fantasian mukaisesti, visuaalista ja eroottista vaikutelmaa silmällä pitäen.²⁷⁸ Mulveyn ajattelumalli kutistaa kuitenkin naisen oman tahdon ja vaikutuksen piiloon. Nainen voi olla myös tilanteen aktiivinen toimija, kuten seuraavasta kirjoituksesta ilmenee:

Harvoin, mutta silloin lähinnä ”mahdollisimman” pieniin / en kuitenkaan pidä seksikkäisiin housuihin pukeutumista kenenkään miehen sanelemana: pukeudun niihin silloin kun minua huvittaa ja haluan tuntea itseni seksikkääksi. Se on osa yhteistä peliä eikä alistamista niinkuin helposti väitetään jos nainen haluaa miellyttää miestäns. (SKS JpaS 243–244 1997)

Tarkoitukseni ei ole kyseenalaista Mulveyn kantaa, sillä naisen typistäminen miehen halun kohteeksi voi hyvinkin pitää paikkansa valkokankaalla. Todellisessa elämässä syyt pukeutua seksikkäiksi miellettyihin alushousuihin voivat kuitenkin olla monet, aina passiivisesta ajattelemattomuudesta oman seksuaalisen nautinnon tavoitteluun. Naiset tuntevat pukeutumisen koodit ja heillä on mahdollisuus käyttää koodia hyväkseen; kyse ei välttämättä ole pukeutumisesta, jossa nainen tiedostamattaan omaksuu miesten mieleisen pukeutumisen mallin.

Nuorten, parikymppisten naisten kirjoituksista voi mielestäni havaita tiettyä leikkimielisyyttä suhtautumisessa seksikkääseen alusvaatepukeutumiseen, jopa ilakointia: ”Miehen kiihottaminen onnistuu siis jo mainitsemalla, että mulla on ne punaset jalassa jne. (riippuu tietysti taas miehestä...)” kirjoittaa eräs päälle parikymppinen vastaaja.²⁷⁹ Kauniisiin ja seksikkäisiin alusvaatteisiin pukeutuminen voi olla peliä, jota nainen pelaa tietoisesti: ”Joskus kun pokan kanssa on riisuuduttu niin olen ihmetellyt miksi mies muuttuu kun näkee alushousuni: myöhemmin olen tajunnut että ilmeisesti mustat pitsiset symbolisoi joillekin miekkosille jtkn enemmän...”²⁸⁰

Kaikkia alushousujen eroottinen lisä ei kuitenkaan ole vakuuttanut. Muutama mainitsi, että oman miehen seurassa ei ole niin väliä minkälaiset alushousut on jalassa, tai toista

---

SKS JpaS 220 1997; SKS JpaS 228 1997; SKS JpaS 232 1997; SKS JpaS 243 1997; SKS JpaS 250 1997; SKS JpaS 267 1997; SKS JpaS 275 1997; SKS JpaS 279 1997; SKS JpaS 287 1997.

²⁷⁸ Mulvey 1985:9 (suomennos Pasasen).

²⁷⁹ SKS JpaS 15 1997.

²⁸⁰ SKS JpaS 18 1997.

vastaajaa lainatakseni: siinä vaiheessa suhde on arkistunut, kun esiintyy kumppaninsa edessä risaisimmissa alushousuissa asiaa sen kummemmin pohtimatta.²⁸¹ Kyse ei välttämättä ole sukupuolielämän riutumisesta vaan pariskunnan suhtautumisesta seksuaalisuuteen, kuten seuraavassa katkelmassa:

Vanha klisee alusvaatteiden eroottisesta lisästä seksielämään ei kyllä ole vakuuttanut minua, pärjäämme poikaystäväni kanssa ihan hyvin sängyssä ilman vaatteita. Toisaalta se kertoo myös meidän vähäisestä seikkailun- ja kokeilunhalusta, mutta ainakin on jotain takataskussa mitä voi kokeilla sitte jos haluaa vaihtelua... (SKS JpaS 50 1997)

Muut naiset

Pukuhuoneessa tai naisten saunassa muut katsojat eivät ole miehiä. Silti parempaa puetaan päälle myös näihin tiloihin. Pukukopit yleisissä saunoissa, urheilukentillä, voimistelusaleissa ja uimahalleissa ovat naisille yhteisiä, miehiltä suljettuja tiloja, joissa naiset vaihtavat vaatteita ja näkevät samalla toistensa piilossa olevat vaatteet.

Tuija Nykyri tutki 1990-luvun lopussa nuorten naisten subjektiivisuuden ja identiteetin ilmenemistä diskoissa. Nykyrin mukaan diskotilassa nainen katsoo toista naista, mutta eri tavoin kuin nainen miestä tai mies naista. Naisen katse toiseen naiseen on oman viehätysvoiman peilausta tai ihmisten tarkkailua, toisen ihmisten ruumiin, muodin ja vaatteiden seuraamista. Kauneusmyytti asettaa naiset kilpailijoiksi ja vertailuun toisten kanssa tai suhteessa toisiinsa.²⁸² Samasta aiheesta kirjoittaa anonymi nainen Kaikki Kurveistani – projektissa:

Ei minun ruumiini ole ongelma, vaan heidän ruumiinsa. Ne ovat siinä. Miten paljon verhottuna tahansa, sillä ei ole merkitystä. En haluaisi katsoa niin tarkkaan, mutta katson. En haluaisi arvioida, mutta arvioin silti. Hienovireisesti, salaa, itseltänikin huomaamatta ja kuitenkin niin röyhkeästi. Katselen heitä, naisia, itseäni lihavampia, laihempia, vanhoja, nuoria. Tiedän että minullekin tehdään niin, että minäkin olen karskien ja tottuneiden naiskatseiden uhri. (Näinhän meille on opetettu.) Anonymi projektissa Kaikki Kurveistani (Airaksinen & Kapanen 2000:20).

---

²⁸¹ SKS JpaS 41 1997; SKS JpaS 81 1997; SKS JpaS 241 1997.

²⁸² Nykyri 1996: 40.

Työtään varten Nykyri teki diskoissa osallistuvaa havainnointia. Hän kertoo havainnointitapauksesta, jossa hän tuijotti tiivistä nuorta, tanssilattialla tanssivaa naista. Tiiviissä tuijotuksessa ollut nainen tuli kappaleen loputtua huomauttamaan Nykyrille, että heidän olisi aika vaihtaa rooleja. Tämän jälkeen, Nykyri kirjoittaa, hän on yrittänyt muistaa, ettei naisen ole normaalia katsoa toista naista kiinteästi.²⁸³

Katsojien vaikutus käytännössä

Käytännön tasolla toiminta on harvoin niin yksiviivaista kun edellisessä annan ymmärtää. Esimerkiksi eräs päiväkirjaa pitäneistä kertoi luokittelevansa alushousunsa ”juhla-alkkareihin”, ”perusalkkareihin”, ”urheilualkkareihin” ja ”poisheitettäviin”. Hänen urheilullisessa elämäntyylissään pukuhuoneissa vaihdettavilla alushousuilla ei ollut väliä.²⁸⁴ Itse puolestani harvoin joukkourheilevana kiinnitän paljonkin huomiota siihen, mitä yleisiin pukukoppeihin puen päälleni. Visuaalisten säännönmukaisuuksien lisäksi tyyli ja tavat muodostuvat kokemustemme ja arvomaailmamme pohjalta, eivätkä ole suoraan verrannollisia toisten vastaavien kanssa. Toisina hetkinä kauniit ja seksikkäänä pidetyt housut saattavat muuttua katsojista riippuen vääriksi ja aiheuttavat häpeää:

Yläasteella sijaisena ollessani 9-luokan pojat nostivat hameeni ja nolostuivat kuin myös minä, koska jalassani oli silloin minipienet stringit. (SKS JpaS 112 1997)

Onko peloissa perää?

Olen joskus yrittänyt selvittää, onko onnettomuuspelon taustalla todellinen tapahtuma, kirjallinen lähde vai onko se urbaanitarina. Kahden edellisen olemassaoloa puoltaa se, että onnettomuus mielletään liikenneonnettomuudeksi – kyseessä ei ole siis mikä tahansa onnettomuus, vaikka useissa onnettomuuksissa alushousujen paljastuminen olisi aivan yhtä todennäköistä.²⁸⁵ En ole kuitenkaan löytänyt mitään todenperäisyyteen viittaavaa. Tällä

---

²⁸³ Nykyri 1996: 17.

²⁸⁴ SU 21.2.2002.

²⁸⁵ vrt. esim. tulipalo.

hetkellä paras oletukseni on, että kyseessä on urbaanitarina, joka heijastaa yhteisönsä, tässä tapauksessa alushousuja päivittäin käyttävien naisten, pelkoja.²⁸⁶

Toinen mahdollisuus on yhdistää parempiin alushousuihin pukeutumistilanteet esiäitien tapaan pukeutua alushousuihin kirkkomatkaa tai muita ulosmenotilanteita varten. Ennen 1900-lukua paras puku puettiin päälle kirkossakäynnin tai muun kokoontumisen ajaksi ja vietiin käytön jälkeen orsille seuraavaa pyhää odottamaan; arkipukua ei puolestaan tarvinnut näyttää kenellekään.²⁸⁷ Nykynaisten parempiin pukeutumisessa voisi hyvinkin olla perittyjä rippeitä isoäitien pukeutumistavoista, joskin olen itse tämän selitysmallin suhteen epäileväinen.

Tarjolla on myös kolmas vaihtoehto. Aineistosta löytyy muutamia kirjoituksia, jotka kaikki tukevat käsitystä meitä tarkkailevista ja arvioivista katseista:

Esim. Ensiavun hk joskus on maininnut, miten ei uskoisi alusvaatteiden olevan niin epäsiistejä kuin joskus on. (SKS JpaS 33. 1997)

Häpeä miesseuraan sattuneista rumista alushousuista saa myös vahvistusta aineistosta²⁸⁸:

En muuta kuin parin miehen kavereistaan kertomana ”en olisi kyllä ollut sen naisen kanssa, jos olisin nähnyt sen alushousut (aamulla)” (SKS JpaS 251 1997)

Edelliset lainaukset toisen todellisen katseen olemassaolosta kuvaavat visuaalisten järjestysten toimintaa kulttuurissamme. Meitä ja valintojamme tarkastellaan kulttuurisesti muotoutuneiden, visuaalisuuteen liittyvien arvojen kautta. Toisen alushousuihin suuntaama ja niistä tulkintoja tekevä katsetta muovaavat yleiset ja yksityiset käsitykset alushousuista, kuten kaikkea tarkastelemaamme visuaalista.

Edellä mainittuja tapauksia arvioidessa kannattaa kuitenkin huomioida, ettei visuaalinen järjestys ole yksi: jokaisella voi olla hitusen toisesta poikkeava kuvasto käytössään, ja toisinaan ne vaihtelevat tilanteesta riippuen. Pukeutumista tutkiva Minna Uotila käsitteleeekin pukeutumista kommunikaationa, joka mahdollistaa sen, että voimme

---

²⁸⁶ vrt. Virtanen 1993: 13-32.

²⁸⁷ Lönnqvist 1979: 74

keskustella vaatteiden kielestä. Kokemuksen ja kasvatuksen kautta opimme tuntemaan vaatteiden olemuksen ja statuksen. Nämä merkit eivät kuitenkaan ole muuttumattomia, korostaa Uotila, vaan sekä kulttuurisesti että yksilölähtöisesti muovautuvia. Jokainen tulkitsee pukeutumisen kuvia omista lähtökohdistaan käsin – näin ollen pukeutujan lähettämä viesti ei aina koodaudu vastaanottajalle samalla tapaa.²⁸⁹ Katsojan kuvasto ja tulkinta housuistamme saattaa olla tyystin toinen kun olemme kuvitelleet: yhden seksihousut voivat olla toisen arkihousut ja kolmannelle kauhistus.²⁹⁰

---

²⁸⁸ SKS JpaS 251 1997; SKS JpaS 23 1997

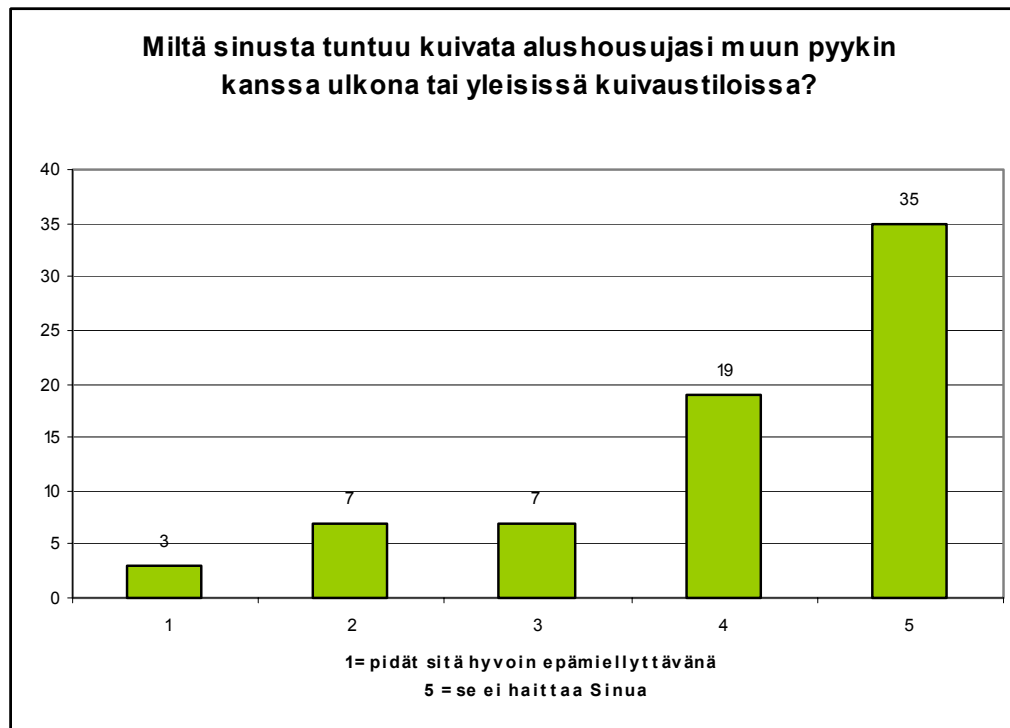
²⁸⁹ vrt. Uotila 1995: 40-50.

²⁹⁰ vrt. Seppänen 2002: 116-126; Myhänen 1997a.

MITÄ NOLOA ON KADULLE TIPPUVISSA ALUSHOUSUISSA?

Ystäväni oli tulossa kuntosalilta paikallisbussilla kotiinsa. Keskustan pysäkillä häneltä putosi huomaamattaan laukusta mustat pitsialushousut kadulle. Vanha rouva tuli ystäväni luo, mietti hetken ja sanoi: "Neiti, teiltä putosi hansikas" (SKS JpaS 124 1997)

Heikinmäen aineistossa esiintyvistä kuivauskäsityksistä tietoisena tiedustelin omassa kyselyssäni, miltä vastaajista tuntui kuivata omia alushousujaan muun pyykin kanssa ulkona tai yleisissä kuivaustiloissa. Vastaajista noin puolet ei nähnyt mitään pahaa alushousujen julkisessa kuivaamisessa. Epämiellyttävänä julkisissa tiloissa kuivaamista piti vain muutama henkilö: näissäkin parin vastauksen viereen oli lisätty tieto siitä, ettei itse kuivaaminen haitannut, mutta alushousujen varastamisen pelko tai puutteelliset tilat rajoittavat julkisissa tiloissa kuivaamista.²⁹¹ Kuivaamista käsittelevissä kirjoituksissa kerrottiin lähinnä vanhemmilta naisilta kuultuja juttuja, jotka koskivat alushousujen salassa kuivaamista tai alushousujen oikeanlaista asettelua pyykkinarulle.²⁹² (Kaavio 4.)

Kaavio 4

²⁹¹ SKS JpaS 222 1997; SKS JpaS 247 1997; SKS JpaS 255 1997.

²⁹² SKS JpaS 65 1997; SKS JpaS 78 1997; SKS JpaS 157 1997; SKS JpaS 255 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 18 1997.

Vaikka kuivaaminen ei enää riko yleistä visuaalista järjestystä, on yhä monia tilanteita, joissa alushousujen on epäsovittavaa näkyä. Aineistosta poimimieni kirjoitusten perusteella alushousujen ei ole soveliaista löytyä rappukäytävästä, sängyn alta, keittiön nurkasta, lavuaarista, ovenrivasta, housujen lahkeesta, ystäväpariskunnan sängystä tai tippua laukusta, taskusta tai päältä kadulle katselijoiden silmien eteen. Kiusallisia ovat myös yllättävämmät tilanteet, kuten alushousujen takertuminen salkkuun, laukkuun tai auton peräkontin ja ikkunan väliseen koloon. Koiranomistajien harmiksi lemmikit saattavat kuljetella alushousuja pitkin asuntoa ja tuoda ne esimerkiksi kahvivieraille näytille. Myös liehuvahelmainen hame voi aiheuttaa päällä olevien alushousujen näkymistä; kummastusta herättää varmasti alusvaatteiden käyttö päällysvaatteena.²⁹³

Alushousujen löytyminen omituisista paikoista vieraiden silmien alla koetaan kirjoitusten perusteella pääsääntöisesti aina häpeällisenä. Erona edellisessä luvussa esittelemiini tilanteisiin on, että tilanne ei ole normaali alushousujen näkymistilanne, vaan alushousut tulevat esiin yllättävässä visuaalisessa yhteydessä. Näissä kertomuksissa alushousujen ulkonäöllä on harvemmin merkitystä, vaikka lohtua häpeään saattaa tuoda se, että alushousut ”*eivät olleet huonoimmat eivätkä likaiset*”.²⁹⁴

Alushousujen merkitykset eivät aina häviä edes silloin, kun niiden käyttötarkoitus muuttuu. Uusiokäyttötilanteet aiheuttavat noloja tilanteita alushousujen omistajalle.²⁹⁵

Kämpiksieni käytti myös vanhoja alushousuja pölyrättinä: edustava (?) rivi kuivui kerran vessassa kun kämppis tajusi, että vieraamme varmaan luulivat niiden olevan käyttöhousuja! (SKS JpaS 18 1997)

Toisinaan pelkkä ajatus vieraasta ihmisestä katselemassa omia alushousuja voi aiheuttaa kiusaantuneisuutta. Kadonneet tai varastetut alushousut herättävät oletetun katsojan kysymyksen, ja kirjoittajat kertoivat miettineensä kuka housut vei ja mitä hän niillä teki.²⁹⁶

---

²⁹³ SKS JpaS 37 1997; SKS JpaS 41 1997; SKS JpaS 57 1997; SKS JpaS 65 1997; SKS JpaS 73 1997; SKS JpaS 82 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 94-95 1997; SKS JpaS 124 1997; SKS JpaS 144 1997; SKS JpaS 164 1997; SKS JpaS 255 1997; SKS JpaS 263-264 1997; SKS JpaS 268 1997; SKS JpaS 276 1997; SKS JpaS 288 1997.

²⁹⁴ SKS JpaS 160 1997; myös SKS JpaS 263-264 1997.

²⁹⁵ SKS JpaS 18 1997; SKS JpaS 95 1997; SKS JpaS 263 1997.

Aineistossa mainitaan kuitenkin myös poikkeamia ja tietoisia toisintekemisiä, jotka sotivat visuaalista järjestystä vastaan. Tilanne voi olla esimerkiksi tarkkaan harkittu ele²⁹⁷:

Lähinnä olen kuullut iskurytyksistä, jotka liittyvät alkkareihin. Esim. kesällä voi riisua alkkarit jalasta ja antaa ne salaa, muiden huomaamatta miehelle, jota yrittää iskeä. Toimii kuulemma aina. (SKS JpaS 13 1997)

Likaa visuaalisessa järjestyksessä

Olen edellä käsitellyt nyky-yhteiskuntaa vaihtuvien identiteettien aikakautena. Yksilöityvällä ja pirstoutuvalla yhteiskunnalla on kuitenkin myös muita ominaisuuksia, jotka eivät ehkä kuulu samalla tavoin esiintuotaviin (jopa korostettaviin?) visioihin nykyihmisestä, vaan liittyvät kiinteäksi osaksi arkipäivän käytäntöjä. Yksi näistä on tavaroiden paikka, Seppäsen sanoin ympäristön visuaalinen järjestys, jolla tässä viitataan elinympäristömme esinemaailmaan ja sen vakiintuneisiin piirteisiin.²⁹⁸

Jonas Frykman käyttää fyysisien likaisuuden käsitteen hahmottamista käsittelevässä artikkelissaan seuraavaa esimerkkiä: ”*Underpants can be neat and tidy lying in their drawer, but they take on a new meaning if they are found lying around on the sofa or the piano.*”²⁹⁹ Tästä inspiroituneena muotoilin seuraavan kysymyksen kyselyyni: ”Menet vieraisille, ja olohuoneessa lojuvat ilmiselvästi käytetyt alushousut. Miten pahana pidät sitä?” Vastajat saivat valita asteikolla 1-5, jossa 1 tarkoitti ”Pidät sitä hyvin epämiellyttävänä” ja 5, ”se ei haittaa Sinua” (Liite 1, kysymys 5a-b).

Yli puolet kyselyni vastaajista piti olohuoneen lattialla lojuvia käytettyjä alushousuja melko epämiellyttävänä. Vain kolme vastaajaa ilmoitti, ettei asia haitannut heitä yhtään, 13 kiusaantui hieman asiasta. (Kaavio 5.) Seuraava kysymys oli jatkoa edelliselle: ”entä jos alushousut olisivat puhtaat?”. Nyt yli puolta asia ei haitannut paljon mitään. (Kaavio 6.)

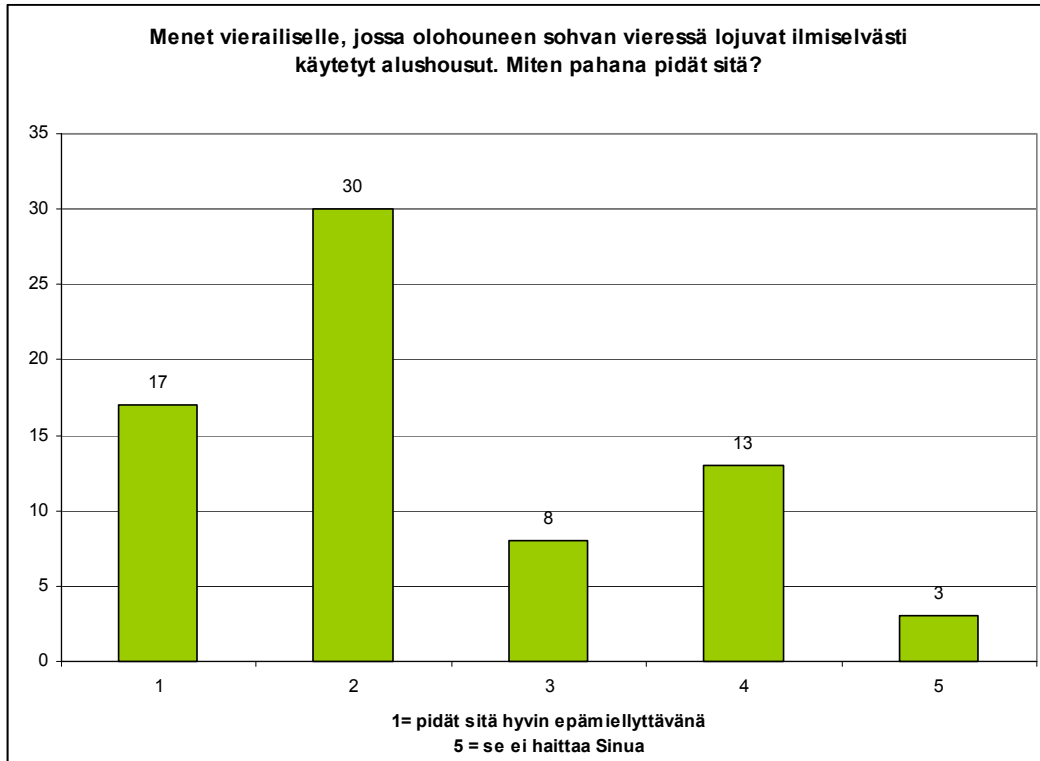
---

²⁹⁶ SKS JpaS 29 1997; SKS JpaS 144 1997; SKS JpaS 168 1997; SKS JpaS 221 1997; SKS JpaS 245-246 1997; SKS JpaS 251 1997.

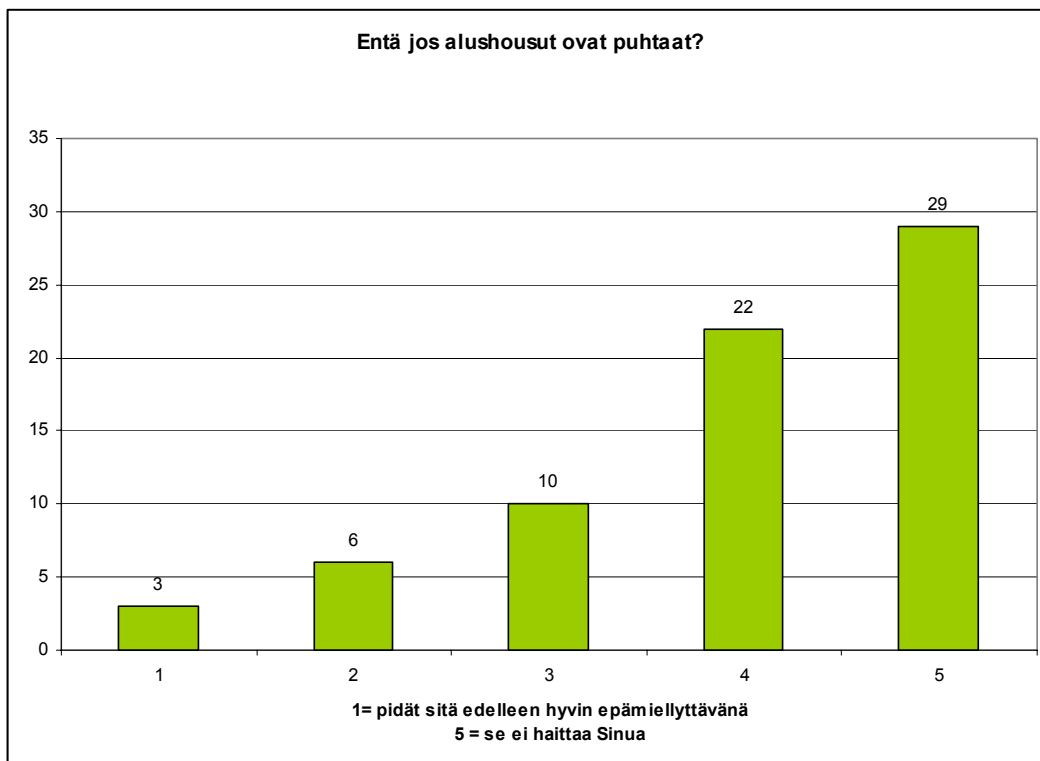
²⁹⁷ SKS JpaS 73 1997; SKS JpaS 13 1997.

²⁹⁸ Seppänen 2002:34.

²⁹⁹ Frykman 1987: 165. ”Alushousut voivat olla siistit ja puhtaat lojuessaan lipastossa, mutta ne saavat uuden merkityksen jos ne löydetään lojumasta sohvan tai pianon läheltä.”

Kaavio 5

Kaavio 6

Tein tässä yhteydessä vastauksien ja vastaajien ikään perustuvan vertailun vain tullakseni siihen lopputulokseen, että ikä ei tuottanut sanottavaa eroa vastaajien suhtautumisessa olohuoneen lattialla lojuviin housuihin. Otanta on kuitenkin pieni vanhempien vastaajien osalta, joten pitkälle meneviä päätelmiä ei tästä aineistosta voi tehdä. Kuvaavaa mielestäni kuitenkin on, että suurimmasta vastaajamassasta, joka muodostui 70-luvulla syntyneistä, löytyi huomattavasti hajontaa suhtautumisessa lattialla lojuviin alushousuihin.

Frykman viittaa kirjoituksessaan Mary Douglasin ajatuksiin. Lähdeviitteiden kautta päädyin lukemaan Douglasin rituaalisen puhtauden ja lian rajavetoja käsittelevää teosta *Purity and Danger* (1966).³⁰⁰ Tutkimuksessaan Mary Douglas määrittelee lian käsitettä seuraavasti:

”Mikäli suljemme sairauksien levittämisen ja hygienian pois likaisuutta koskevista käsityksistämme, käteemme jää vanha määritelmä liasta aineena väärässä paikassa. Tämän ajatuksia herättävän lähestymistavan mukaan lialle voidaan johtaa kaksi alkuehtoa: on oltava tiettyjä suhteita tietyssä järjestyksessä sekä tuon järjestyksen särkyminen. Lika ei siis koskaan ole ainutkertainen, erillinen järjestelmä. Missä on likaa, siellä on järjestelmä. Lika on systemaattisen järjestämisen ja luokittelun oheistuote, joka syntyy, kun tähän järjestelmään sisältyy sopimattomien elementtien hyljeksiminen”. (Douglas 2000: 85–86.)

Vaikka Douglas rakentaa käsitteistöään tarkoituksena analysoida ”primitiivisiä” puhtauden käsityksiä, hän sitoo ajatuksiaan useaan otteeseen länsimaiseen kulttuuriin ja käsitteistöön. ”Lika on suhteellista”, toteaa Douglas, ja antaa esimerkiksi vaatteiden jättämisen tuolille lojumaan ja alusvaatteiden pitämisen siellä, missä on päällysvaatteiden paikka – kumpikin hyvin länsimaista likaa.³⁰¹ Lian saastuttavasta luonteesta länsimaissa Douglas kirjoittaa seuraavasti ”saastuminen on esteettisyyteen, hygieniaan ja käytöstapoihin liittyvä kysymys, johon suhtaudutaan vakavasti vain jos siihen liittyy sosiaalista häpeää. Saastumista sanktioidaan sosiaalisesti: ylenkatseella, seurapiiristä

³⁰⁰ Teos on suomennettu nimellä ”Puhtaus ja vaara: rituaalisen rajavedon analyysi” (2000). Vaikka olen alun perin tutustunut kirjan englanninkieliseen painokseen, käytän tässä suomenkielistä painosta lähinnä lainausten yhdenmukaistamiseksi.

³⁰¹ Douglas 2000: 86.

sulkemisella, juoruiluilla, jopa poliisitoimilla”.³⁰² Käsittääkseni Douglasin eräs tarkoituksista on osoittaa tällä myös omaan, länsimaiseen elämäämme liittyvää rituaalisuutta.

Ajatus visuaalisen järjestelmän luonteesta sulautuu Douglasin ajatuksiin lian luonteesta. Douglasin mukaan ajatuksemme liasta antavat aiheen olettaa, että käytämme eräänlaista käsikirjaa, johon on koottu kaikki järjestäytyneisiin systeemeihin sopimattomat elementit.³⁰³ Kulttuurin jäsenillä on siis olemassa oleva tietoisuus järjestykseen kuuluvista ja siitä poikkeavista elementeistä.

Lian ja puhtauden luokittelussa järjestelmän perustana ovat kategoriat, joiden kulttuurinen luonne tekee niistä tiukkoja. Vaikka Douglas näkee kategoriat yksilöllisinä, hän kuitenkin ilmoittaa, että kulttuurisesti jaettuina ne eivät ole helposti vaihdettavissa. Suhtautumisemme poikkeamiin vaihtelee: kielteinen suhtautuminen johtaa asian kieltämiseen tai sen paheksumiseen, myönteinen suhtautuminen poikkeamaan mahdollistaa uuden käsitysmallin luomisen todellisuudestamme, johon tämä poikkeama sopii.³⁰⁴ Douglas jättää siis vaikutusmahdollisuuden yksilölle kuitenkin toteamalla, että kaikki ajatuksemme ovat aina muilta omaksuttuja.³⁰⁵

Alushousujen lika

Douglasin ajatuksia soveltaen voisi olettaa, että alushousut, ulkopuolella niiden sallittujen tilojen (sallittuina tiloina tässä esimerkiksi kauppa, päällä, pesussa tai

---

³⁰² Douglas 2000:132.

³⁰³ Douglas 2000: 90.

³⁰⁴ Douglas 2000: 90. Douglas käyttää poikkeamasta nimitystä anomalia. Anttonen (2001) määrittelee anomalian seuraavasti: ”Anomalia on tutkijoiden käyttämä termi tapaukselle, jonka tutkittavat ovat havainneet poikkeavan siitä kategoriasta (luokasta), johon se kulttuurissa vallitsevien luokitteluperiaatteiden nojalla kuuluu... Anomalisuuden tärkeänä merkityksenä pidetään sitä, että sen kognitiiviseen erottamiseen liittyy käyttäytymistä – tavallisesti kosketusta ja läheisyyttä – säätelevä sosiaalinen normi. Anomaliset asiat saavat usein epäpuhtaan, kielletyn, vaarallisen stigman; toisaalta niihin voidaan liittää ylliluonnollisen voiman ("väen", manan) merkityksiä. Anomalian sisältämä merkitysristiriita johtaa olion (tapauksen) erottamiseen muista erilleen, sekä ajattelussa että muussa toiminnassa; näin estetään anomalian olion vahingollinen vaikutus. Tällöin rituaali on ollut ainoa yhteisöllisesti hyväksytyt käyttäytymismuoto olla vuorovaikutuksessa anomalian asian, esineen, ilmiön jne. kanssa.”

³⁰⁵ Douglas 2000: 90.

kuivumassa), ovat likaa ympäristössään. Tämän kautta lika ei välttämättä liity alushousujen fyysiseen likaisuuteen, vaan yleisiin visuaalisiin järjestyksiin ja niistä poikkeamiin.

Kuitenkin vaikuttaa siltä, että irrallaan lojuvat alushousut määrittyvät enemmän liaksi kuin esimerkiksi muut olohuoneessa lojuvat vaatteet. Puhtaatkin alushousut saattavat aiheuttaa fyysistä vastenmielisyyden tunnetta, jonka takia esimerkiksi toisten alushousuihin ei haluta koskea.³⁰⁶

Vastauksia voi mielestäni etsiä kahdesta suunnasta. Viktoriaanisen ajatusmallin kautta tarkasteltuna naisten alushousut ovat lähellä naisen sukupuolielimiä ja viittaavat näin suoraan naisen seksuaalisuuteen. Tällöin seksuaalisuuteen liittyvä likaisuus kääntyy määrittämään myös alushousuja. Toisaalta alushousuihin liittyy fyysisesti naisellisia eritteitä: käytössä alushousut ovat kosketuksissa useiden ruumiin aukkojen kanssa, joista valuvista eritteistä muodostuu naisten alushousuihin fyysistä, näkyvää likaa. Käyn seuraavassa läpi kumpaakin selitysmallia aloittaen ruumiillisen lian käsitteestä.

Katsaus suomalaiseen likakäsitykseen

Mary Douglas käsittelee ruumiillista likaa pitäen sitä vaaran ja voiman symbolina. Hänen mielestään ruumiillisten raja-alueiden tarkastelu ei kuitenkaan saisi tapahtua irrallaan muista kulttuurillisista raja-alueista. Suhtautuminen ihmisruumiin eritteisiin ei ole yleismaailmallisesti yhdenmukaista, vaan siinä on huomattavia poikkeuksia. Jos kulttuurissa on käsitys ruumiin eritteiden liasta ja pelko eritteiden saastuttavasta luonteesta, näiden selvittämiseksi täytyy pyrkiä ymmärtämään yhteiskunnallisia vaaroja ja yhteiskunnan ruumiillisuutta.³⁰⁷

Julia Kristevan mukaan ihmisruumiin eritteistä erityisesti naisen eritteet ovat voimakkaasti säädeltyjä.³⁰⁸ Eritteistä suorimmin on säädelty kuukautiset, joiden aikana nainen on voitu eristää fyysisesti muusta väestöstä.³⁰⁹ Vaikka fyysisiä rajoituksia nyky-

---

³⁰⁶ esim. SKS JpaS 148 1997.

³⁰⁷ Douglas 2000: 90-192.

³⁰⁸ Kristeva 1993: 200-204.

³⁰⁹ Anttonen 1993: 21; Nousiainen 2000: 2-5.

Suomessa ei ole, vastaavia riittejä voi nähdä yhä elossa: nainen voi kuukautisten aikaan olla oma itsensä ja vapaa menemään, mikäli vain käyttää oikeanmallisia tamponeja. Säätelystä kertoo myös se, että edes mainoksissa ei sanota sanaa ”kuukautiset” ääneen, mainosten kuukautisveri on sinistä ja aihe kokonaisuudessaan vaatii oikeanlaista käsittelyä.³¹⁰ Leila Simonen kysyykin: ”*Miksi nainen ei saa tuoksua, lorista, värjäytyä verestä?*”³¹¹

Nykyisin naistenhuoneiden erilliset vessakopit eristävät eritteiden kanssa toimivat naiset. Nykyiseen verrattuna aiempien vuosisatojen suhtautuminen virtsaamiseen oli kansannaisten parissa mutkattomampaa: alushousuttomat naiset virtsasivat seisoaltaan, tarvittaessa vaikka kirkossa tai kävellessä.³¹² Tähän kiinnittivät huomiota myös 1900-luvun vaihteen lääkärit, jotka paheksuivat kansan tapaa tehdä tarpeensa minne sattuu.³¹³ Miesten puolella suhtautuminen on yhä 2000-luvun vaihteessa enemmän yhteisöllistä ja näkyvämpää.

Suomalaisen nyky-yhteiskunnan käsitykset liasta hahmottuvat mielestäni parhaiten 1900-luvun vaihteen hygieni-aatteen kautta, jossa vastakkain joutuivat säätyläisten ja rahvaan erilaiset käsitykset liasta ja puhtaudesta.³¹⁴ Ajatus hygieniasta palautuukin edellä käsiteltyyn kansansivistystyöhön ja bakteerien löytämiseen 1800-luvulla. Hygieni-aatteen sisäistäminen kansakunnan laajuisesti hahmotti suhtautumista ruumiiseen ja loi uusia yhteiskunnallisia vaaroja, joiden ymmärtämiseksi luon lyhyen katsauksen suomalaisten likäkäsitykseen 1800-luvun lopussa.

1800-luvun lopun terveydenhoitolehtiä analysoinut Turo-Kimmo Lehtonen kuvaa, kuinka hygienian tason kasvattaminen yritettiin tuolloin tuoda säätyläisten toimesta koko yhteiskunnan yhteiseksi tehtäväksi. Yhteiskunnalliseksi asian teki se, että bakteerit tarttuivat valikoimatta niin köyhään kuin rikkaaseen. Jos köyhien hygieniasta ei huolehdittu, köyhän sairaus saattoi tartuttaa rikkaan.³¹⁵

---

³¹⁰ Nousiainen 2000: 44-48, 63, 107-118.

³¹¹ Simonen 1995: 122.

³¹² MV:K11/93; MV:K11/102; MV:K11/199; MV:K11/234; SKS. Kivennapa. L-Pulliainen 2525.1964.

³¹³ Lehtonen 1995:79-80.

³¹⁴ Tähän viittasin jo alushousujen salailua käsittelevässä luvussa.

³¹⁵ Lehtonen 1995: 34-36.

Tartuntavaara saattoi vaania missä vaan, mutta erityisesti suotuisissa ympäristöissä: lika oli tautien tyyssija. Suomalaista kotitalousneuvontaa tarkastellessaan Visa Heinonen nostaa esiin useita 1900-luvun alun julkaisuja, joissa suomalaisen maalaisväestön tapoja ja likaisuutta arvostellaan.³¹⁶ Apuun tulivat säätyläisnaiset, joille ”kansa”, maaseudun maalaisväestö, oli Heinosen mukaan ”*kuin lapsi, joka valistuksen avulla piti kasvattaa hyvälle tavoille*”.³¹⁷ Likaprojekti koski erityisesti kaupunkien köyhiä, työväenluokkaa ja maaseudun köyhempää väestöä. Likaisuus teki köyhydestä vaarallista ja säädeltävää.³¹⁸ Yksilön terveydestä muotoutui näin kansallinen ja yleisinhimillinen kysymys.³¹⁹

Terveydenhuollon tehtävänä oli siis opettaa ihmiset ottamaan vastuu ruumiinkunnostaan ja poistettava arjesta kaikki tälle haitallinen. Lehtosen mukaan tähän pyrittiin vanhoja tapoja muokkaamalla ja valistuksella – kuriositeettina mainittakoon, että alusvaatteiden säännöllinen vaihto oli niistä yksi. Tavoitteena oli luoda puhdas yhteiskunta.³²⁰ Valistuksen kohderyhmänä olivat erityisesti naiset, joiden tehtäväksi nähtiin kansan yleisen terveystietämisen kohottaminen. Koko yhteiskunta rekrytoitiin painostamaan naista kertomalla, kuinka vastuu perheen hygieniasta ja terveydestä oli naisen.³²¹ Nämä arvot heijastuivat myös nuorille naisille suunnattuihin oppaisiin.³²² Ennen vuotta 1925 julkaistujen oppaiden Tiina Männistö toteaa korostavan puhtautta: tyttö ei saanut näyttäytyä koskaan likaisena, jotta ei olisi tehnyt väärää vaikutusta.³²³ 1925 - 1946 julkaistuissa oppaissa taas työn jäljet saavat näkyä, sillä hyvä tyttö työskenteli ahkerasti kodin ja puhtauden eteen ja sai tyydytyksensä muiden auttamisesta.³²⁴

---

³¹⁶ esimerkiksi Heinonen 1998: 137-139, 444-445. Katso myös Frykmanin kuvaus ruotsalaisen maalaisväestön likakäsityksistä, Frykman 1987:174-220.

³¹⁷ Heinonen 1998: 377

³¹⁸ Lehtonen 1995: 34-40. Katso myös Frykmanin kuvaus ruotsalaisen maalaisväestön likakäsityksistä, Frykman 1987:174-220.

³¹⁹ Lehtonen 1995: 21.

³²⁰ Lehtonen 1995: 11-12, 70-81, 40; katso myös Alppivuori 1993.

³²¹ Lehtonen 1995: 85-92.

³²² Männistö 2003:106.

³²³ Männistö 2003: 85-86.

³²⁴ Männistö 2003: 112-132.

Kuten Lehtonen lopuksi toteaa, monet hygieenikkojen ajamista käytännöistä ovat nyt arkisia ja refleктоimattomia.³²⁵ Lääketieteellinen selitystapa, jonka avulla perustellaan syitä puhtaiden tapojen omaksumiselle, on yhä voimissaan nykypäivänä. ”*Jokaisen täytyisi pitää luonnollisena ja itsestään selvänä jatkuva hygieniasta huolehtiminen, toisin sanoen hygienia ei ole joukko yksittäistojenpiteitä, joihin ryhdytään vain kun joku käskee*”, kirjoitti vuonna 1993 Marja von Schoultz, mikrobiologinen konsultti. Hygienia on prosesseja ja toimintaohjeita, joita jokaisen kuuluu noudattaa. Esimerkkiä von Schoultzilta lainatakseni: ei kannata pukea päälleen puhdasta suojatakkaa, jos alusasut ovat likaiset.³²⁶

Lehtonen toteaa, että muutokset suhtautumisessa ihmisen ulosteisiin kertovat yksilöllisen ruumiin rajojen tarkemmasta kontrollista, bakteerien keksimiseen yhdistyvistä tautien tartunnan vaaroista ja ihmisen muuttuvasta suhtautumisesta ympäristöönsä.³²⁷ Douglasin kysymä yhteiskunnallinen vaara liittyy ainakin tautien pelkoon, likaisissa alushousuissa lymyilevien eritteiden jäänteisiin. Kristevan esittämä ajatus naisruumiin eritteiden tarkemmasta säännöstelystä jää päällimmäiseksi mieleen kaivertamaan: voisiko alushousujen likaisuuden sääntelyyn liittyä myös naisruumiin ja naiseuden kulttuurista säännöstelyä? Tämän päätelmän läpiviemiseksi vaadittaisiin myös miesten alushousujen likäksitysten tarkastelua, johon käyttämäni aineistoni ei valitettavasti anna mahdollisuuksia.

Kielletyn hedelmän viettelys

Teoksessaan *Seksuaalisuuden historia* Foucault pohtii, miksi seksuaalisuudesta on kolmen viimeisen vuosisadan aikana puhuttu niin runsaasti.³²⁸ ”*Tyypillistä moderneille yhteiskunnille ei suinkaan ole se, että ne pakottaisivat seksuaalisuuden pysymään salassa, vaan se, että ne pakottavat puhumaan siitä koko ajan sillä perusteella, että juuri se on salaisin asia*”, kirjoittaa Foucault.³²⁹

---

³²⁵ Lehtonen 1995: 102.

³²⁶ von Schoultz 1993.

³²⁷ Lehtonen 1995: 80.

³²⁸ vrt. esim. Foucault 1999: 15-16.

³²⁹ Foucault 1999: 32.

Foucaultin näkökulma on sivistyneen keski-eurooppalaisen näkökulma. Suomessa tuskin voidaan kattavasti puhua modernista 300 vuotta taaksepäin, ellei tarkastelun kohteeksi oteta harvalukuista säätyläisväestöä.³³⁰ Nykykulttuurin kuvauksiksi Foucaultin ajatukset sopivat kuitenkin hyvin: teollistumisen myötä suomalaiset ovat kiivaasti ottaneet muuta läntistä maailmaa kiinni niin elämäntyylin kuin -arvojenkin tasolla.

Kun viktoriaanisen ajattelun myötä avioliittoon sulkeutuvasta seksistä tehtiin oletus, johon vain hienovaraisesti viitattiin, mielenkiinnon kohteeksi nousivat perversiot, jotka eroteltiin omiksi ryhmikseen ja ulotettiin julkisen vallan piiriin. Perversioiden nouseminen tarkastelun keskiöön ei ollut Foucaultin mukaan lisääntyvien perversion tapojen syytä, vaan yhä tarkemman ja tiukemman seksuaalisen säätelyn syytä, joka luokitteli ja järjesteli seksuaalisuuden eri osa-alueita.³³¹ Avioliiton ulkopuolinen oli poikkeavaa, josta tehtiin tarkkailun kohde. Sekä Foucault että Douglas puhuvat yhtenevästi järjestelystä, luokittelusta ja luokkien arvottamisesta hyvän ja pahan tai puhtaan ja likaisen akseleilla.

1900-luvun lopun yhteiskuntaa Foucault nimittää räikeiden ja häikäisevien perversioiden yhteiskunnaksi; ei puritanismin tai tekopyhyiden takia, vaan yhteiskunnalle ominaisen tunnistamisen, luokittelun ja nimeämisen takia. Perversiot eivät suinkaan liity moralisoiviin teemoihin, jotka olisivat ahdistaneet viktoriaanisen ihmisen häveliästä mielenlaatua, vaan ne olivat tulosta vallan puuttumisesta ruumiiseen ja sen nautintoihin. Näin ollen nautinto ja valta eivät ole toistensa vastakohtia, vaan ne ajavat takaa ja samalla vahvistavat toisiaan.³³² Seksuaalisten perversioiden säätely on siis yksi keino säädellä yksilön ruumista yhteiskunnallisesti.

Alushousuissa perversiot liittyvät alusvaatteiden seksualisointiin, jota käsittelin myös edellisessä luvussa kumppanin katsetta pohtiessani. Kulttuurisena oletuksena on, että naisten alusvaatteet herättävät seksuaalisia tunteita ja eroottista kiinnostusta miesten keskuudessa. Tämä heijastuu intiimitilanteita käsittelevissä teksteissä. Heijastumia voi nähdä myös nykyisessä media- tai kulutuskulttuurissa, jossa naisen ruumista tarkastellaan

---

³³⁰ 1500-luvulta alkavan modernin luonteesta Lönnqvist 2000:8.

³³¹ Foucault 1999: 32-35.

³³² Foucault 1999:40-42.

seksuaalisesti.³³³ Sukupuolielimiä ei ole kuitenkaan soveliaista näyttää julkisesti, jonka takia ne verhotaan alusvaatteisiin: ovathan alusvaatteet se kerros, joka viimeiseksi ennen riisumista jää. Kun naisen seksikkään ruumiin esittely näin mahdollistuu, seksuaalisuutta säteilee myös naisten alushousuille.

Alushousujen vahva seksualisointi välittyy samankaltaisesti nuorten poikien alushousuja kohtaan tuntemassa kiinnostuksessa. Aineistossa oli kaksi kertomusta siitä, kuinka pojat tirkistelevät opettajattaren alushousuja. Toinen sijoittui noin 1900-luvun puoliväliin, toinen 1900-luvun lopulle.³³⁴

Törmäsin tähän samaan aiheeseen Internetissä vuonna 2003. Kyseessä oli keskustelu liikunta-aiheisen verkkopalvelun avoimella keskustelupalstalla, johon käyttäjät voivat kirjoittaa anonyymisti tai rekisteröidä itsellensä nimimerkin. Vaikka Internetiä ei pidetä yleisesti luotettavana lähteenä, tämänkaltaisiin keskusteluihin pätee sama kriteeri kuin käyttämäni aineiston luotettavuuteen: ne kuvaavat kulttuurisesti mahdollisia maailmoja, vaikka kyse olisi koulupoikien fantasioista.

Nimimerkki ”Vepan” lähettämä eroottinen koulumuisto nuorena poikana näkemistään seksikkään opettajattaren alushousuista herätti muistelutalkoot. Muistot olivat aina eroottisia ja kirjoittajat korostivat niiden merkitystä nuoren pojan seksuaalielämälle. Jos kokoamani aineiston kummassakin kertomuksessa koulupojat toimivat aktiivisesti nähdäkseen opettajattaren alushousut, keskustelupalstan kirjoituksissa opettajattarien alushousut näkyvät vahingossa: epäiltiin (tai fantasioitiin) tosin myös, että jotkut opettajattarista saattoivat tarkoituksellisesti esitellä alushousujaan. Poikien kiinnostus tai innostus opettajattaren alushousuihin vaikuttaa olevan kulttuurisesti tunnettu alushousuihin liittyvä eroottinen kertomustyyppe.³³⁵

---

³³³ vrt. Mulvey 1985.

³³⁴ SKS JpaS 112 1997, SKS JpaS 4 1997. Yhdessä kertomuksessa pojat sattuvat näkemään kertojan jumppatunnin jälkeen alushoususillaan: sattuman osuutta tässä tilanteessa voi arvailla (SKS JpaS 136 1997)

³³⁵ Tuuli.net 2003. Tuuli.net on Primafit Oy:n tuottama verkkopalvelu, ”liikunnasta ja terveydestä kiinnostuneiden ihmisten kohtauspaikka joka tarjoaa runsaasti elämäntapaan liittyvää asiantietoa ja viihdettä.” (<http://www.tuuli.net/toimitus/toimitus.html>).

Vaatetuspsykologian puolella on esitetty, että yksi vaatteisiin pukeutumisen perusteista olisi hedelmällisyyden menettämisen uhka, joka on johtanut tiettyjen vartalonosien peittämiseen.³³⁶ Toinen pukeutumista selittävä syy on häveliäisyys ja genitaalialueiden verhoaminen: seksuaalisuuden piilottamisen tarve on esimerkiksi kristillisen käsityksen mukaan ihmisen ymmärtämyksen taakka, hyvän ja pahan tiedon käsittämisen tulos.³³⁷ Edgar Gregersenin mukaan vaatetuksen seurausta on, että vaatteiden käyttäminen lisää eroottista kiinnostusta. Gregersen toteaa vaatefetisismien olevan suhteellisen yleistä tiukasti vaateetuissa yhteiskunnissa, mutta lähes tuntematonta yhteiskunnissa, joissa erityistä tarvetta kehonosien peittelylle ei ole.³³⁸

Alusvaatefetisismissä, joka on yksi seksuaalisista perversioista ja vaatefetisismien alalajeista, on kyse sukupuolisesta kohdehäiriöstä, jossa sukupuoliset halut ja mielikuvat kohdistuvat alusvaatteisiin.³³⁹ ”*Onko sinulla intohimona naisten kiimassa tuoksuvat käytetyt alusvaatteet?*” kysyy Teija amatööriseksisivuillaan, ja lupaa lähettää käytettyjä alushousujaan 20 euron hintaan.³⁴⁰ Likaisissa naisten alushousuissa on jotakin kiihottavaa, joka myy: useilla Internetin pornosivuilla tarjoillaan märkiä alushousuja kuvina, tarinoina ja postilähetyksinä.³⁴¹

Myös omassa aineistossani oli joitakin mainintoja siitä, kuinka miehiä oli yllätetty alushousuja haistelemasta. Reaktio tähän oli erään kirjoittajan sanoin ”*yäk*”³⁴². Toinen kirjoittaja mietti, miksi muita vaatteita voi haistella, mutta alushousuja ei sovi haistella ainakaan julkisesti. ”*Se on niin kuin jotenkin perverssiä, ei sopivaa*”, kirjoittaja toteaa.³⁴³ Alushousujen kadotessa saatettiin epäillä perverssiä, jota ei niinkään kiinnosta nainen vaan

---

³³⁶ Lönnqvist 1979: 13.

³³⁷ mm. Carter 1992: 14; Flügel 1971: 53-67; Raamattu: 1Moos. 3:7-1

³³⁸ Gregersen 1993: 132-143.

³³⁹ Tohtori.fi 2004.

³⁴⁰ Hotroad 2004. Teija on virtuaalihahmo, jonka takana on suomalaisen pornokaupan Hotrodin tekijätiimi.

³⁴¹ esim. www.xxx-porno.com ja Annan tuhat kotisivut osoitteessa <http://www.sunpoint.net/~annahelmi/>.

³⁴² SKS JpaS 8 1997.

³⁴³ SKS JpaS 24 1997.

tämän alushousut.³⁴⁴ Naiset saattavat kuitenkin vitsailla likaisten alushousujen viemisestä pornokauppaan myytäväksi.³⁴⁵

Naisten alushousuilla on siis oma seksuaalisuuteen ja ”likaisiin perversioihin” kietoutuva elämä, joka ei enää tarvitse naista turvakseen. Alushousuihin suuntautuva perversio unohtaa naisen niiden sisältä, samoin vaatteen jokapäiväisyyden, ja kasaa alushousuihin ainoastaan omia, seksuaalisia merkityksiä. Henkilökohtaisesti en näe alushousuihin liittyviä perversioita pahana, mutta arvostelen niiden sivuvaikutuksia: alushousuperversiot aiheuttavat sivuvaikutuksena alushousuihin liittyvien sääntöjen lisääntymistä ja lisäävät vaatetta kohtaan tunnettua häpeää, joka ei ole omiaan purkamaan näkymiseen liittyviä rajoittavia sääntöjä.

Likaiset alushousut

Edellä esittämieni alushousujen likaisuuskäsitteiden kannalta mielenkiintoista on, että Lehtosen mukaan 1800-luvun hygieenikkojen taisto ei suuntautunut pelkästään bakteereja kohtaan, vaan myös siveettömyyttä vastaan. Selityksenä oli, että huono elämä mahdollisti bakteerien ja sairauksien leviämisen. Terveellinen elämä käsitettiin hallituksi ja siveelliseksi elämäksi.³⁴⁶ Tämä liittyy edellä esittämäni alushousujen likaisuuskäsitykset toisiinsa: seksuaalinen siveellisyys kietoutuu hygieni-aatteeseen ja etsi voimaansa siitä.

Naisten alushousujen likaisuuskäsityksiä säätelevät ja ylläpitävät tulkintani mukaan kumpikin esittelemistäni oletuksistani: sekä alushousujen seksuaalisuuteen viittaava asema että eritteisiin liitettävät bakteeritulkinnot. Fyysisen likaisuuden pelko selittää vastaajieni käytettyjä alushousuja kohtaan tuntemaa vastenmielisyyttä, kun taas symbolinen, naiseuteen ja seksuaalisuuteen liittyvä lika selvittää myös puhtaita alushousuja kohtaan tunnettua inhoa. Näiden kautta alushousuille rakentuu visuaalinen järjestelmä, joka on muita vaatteita tarkemmin nykykulttuurissamme säädelty.

---

³⁴⁴ SKS JpaS 245-246 1997; SKS JpaS 148 1997.

³⁴⁵ SKS JpaS 24 1997.

³⁴⁶ Lehtonen 1995: 21, 41-44.

Tietoista väärin tekemistä

Edellä käsittelemäni alushousujen näkymisen häpeä on keskittynyt tilanteisiin, jolloin alushousut näkyvät väärässä paikassa vahingossa, ei-toivotusti. Alushousujen esittely väärässä paikassa voi olla myös tietoinen teko. Nainen voi esimerkiksi antaa alushousut viestinä valitsemalleen miehelle, jota yrittää iskeä, tai heittää ne ihailemalleen rocktähdelle lahjaksi.³⁴⁷

Tämänkaltainen teko tehdään tietoisena näkymistä rajoittavista säännöistä, jolloin se uhmaa alushousujen julkisen näyttämisen sääntöjä. Merkityksellistä tässä teossa on, että aktiivinen tekijä siirtyy alushousujen omistajalle ja yllättävyys katsojalla. Katsottava tekee tilanteessa tietoisesti päätöksen normin rikkomisesta ja ottaa katseen kontrollin itselleen.

Niin sitten tapahtui se "perinteinen" juttu, kun kerran siskoni kanssa myytiin epätoivoisena kesällä kirpparilla vaatteita, ja kaupiteltiin sitten pojille alushousuja, mutta ei käynyt kaupaksi kun ne oli pesty. (SKS JpaS 29 1997)

Omassa tutkimuksessaan Nykyri kuitenkin päätyy kyseenalaistamaan aktiivista naista. Hän kysyy, onko seksuaalisuudella leikkivä nainen haluava, aktiivinen subjekti vai naisellista perinnettä jatkava, itsensä objektivoinut kohde? Nykyri itse olisi valmis tulkitsemaan diskoissa tarkkailemiensa nuorten naisten seksuaalisuudella leikkittelyn Butlerin tapaan naiseuden uudelleenmäärittelyksi, mutta päätyy toteamaan haastattelujensa pohjalta, ettei tätä ainakaan tietoisesti tehtynä esiinny. Nykyri tarjoaa vaihtoehtoiseksi selitykseksi naisellista fantasiointia, johon disko tilana antaa mahdollisuuden.³⁴⁸

Tulkinnan sukupuolittuessa on mielenkiintoista pohtia, voisiko saman kysymyksen tehdä miehestä, joka pukeutuu naisten vaatteisiin alushousujaan myöten. Onko mies tällöin itseään uudelleen määrittelevä subjekti vai naisellista perinnettä jatkava, itsensä

---

³⁴⁷ SKS JpaS 13 1997; SKS JpaS 148 1997. Vertaa myös muihin rajanylityksiin, esimerkiksi Osmo Kontulan ja Elina Haavio-Mannilan keräämien seksuaalielämäkerta-aineistojen joukossa on kuvauksia muun muassa naisvaltaisista tehdasyhteisöistä, joissa nuoret oppipojat saattoivat joutua naisten seksuaalisesti vihjailevien puheiden ja tekojen kohteeksi. Näitä tekstejä lukiessa minulle tuli tunne, että naisten puolelta tehdyt rajanylitykset eivät ole harvinaisia, mutta niistä puhuminen tai niiden käsitteleminen on yhä. (Kontula & Haavio-Mannila 1995: 348-450.)

objektivoiva kohde? Transvestiitteja haastatelleen Arto Jokisen mukaan naiseksi pukeutuminen tarjoaa miehelle vapautuksen miesten kilpailu- ja suorituskeskeisestä maailmasta, kaavamaisuudesta ja värittömästä pukeutumistyylistä. Jokinen päätyy ehdottamaan, että ristiinpukeutuja luo uutta sukupuolta, transsukupuolta. Tulkintani mukaan Jokisen luoma mies on tällöin itseään objektiksi aktiivisesti määrittelevä subjekti, eli yhä aktiivinen, itseään luova subjekti.³⁴⁹ Eeva-Kaisa Toivonen kuvaa vastaavaa puolestaan naisnäkökulmasta käsin:

Naisten mieltymystä vaikkapa pehmeisiin materiaaleihin tai eroottisiin alusvaatteisiin pidetään luonnollisena. Kuitenkin myös monen miehen mielestä jonkin perinnäisesti naisten vaateen materiaali, vaikkapa silkki, tuntuu iholla mukavalta, tai korsetin rutistus silloin tällöin tuo elämään mukavan lisän. (Toisaalta, miesten normialusvaatteet eivät tavallisesti ole varsinaisesti eroottisia tai edes esteettisiä. Luulisi että monet nauttivat esteettisestä alusvaatekerrasta paitsi itsenä myös kumppaninsa päällä, sukupuoleen katsomatta.) Kyse on siis asioista, jotka ovat naisille sallittuja ja suorastaan toivottuja, mutta joiden rajaaminen yksinomaan naisten oikeudeksi tuntuu tarkemmin ajateltuna keinotekoiselta. (Toivonen 1998.)

Nykyrin luoma tulkinta perustuu hänen haastattelemiensa nuorten naisten kuvauksiin suhtautumisesta omaan seksuaalisuuteensa. Myös Jokisen ja Toivosen tulkintojen pohjana ovat haastattelut. Jos asiaa kuitenkin tarkastelee ulkopuolisen katsojan silmin, määrittyvät transvestiitit ja diskossa seksuaalisuudellaan leikkivät naiset perinteisiä sukupuolirajoja rikkovaksi, toimivaksi subjektiksi, jotka ovat valmiita muokkaamaan ja venyttämään visuaalisen kulttuurin rajoja. Mitä tahansa he itse teostaan ajattelevat, he joka tapauksessa rikkovat ja olemuksellaan laajentavat visuaalisen kulttuurin säännöstöjen kenttää.

Yksi kommentti vielä aiheeseen liittyen: Sääntöjen rikkomisen ei tarvitse olla seksuaalisuuteen liittyvää tai siihen viittaavaa kuten edellä käyttämissäni esimerkeissä, vaan se voi olla myös muuta visuaalista järjestystä purkavaa. Esimerkiksi alushousujen käyttö päällysvaatteena voi olla aivan perusteltua, kuten seuraavassa esimerkissä, vaikka se ei ole yleisesti hyväksyttyä.³⁵⁰

---

³⁴⁸ Nykyri 1995: 95-100.

³⁴⁹ Jokinen 2001.

³⁵⁰ SKS JpaS 85 1997; SKS JpaS 208 1997.

Meillä kotona kuljettiin aina T-paita päällä ja alushousut jalassa kesällä. Meitä oli monta tyttöä. Alushousut oli ihan luontevat silloin. Usein emme osanneet edes hävetä, vaikka vieraita poikiakin (siskojen poikaystäviä) kävi. Äiti välillä moitti meitä tästä. Myöhemmin nämä pojatkin kertoivat, että heitä vähän nolotti meidän touhumme. (SKS JpaS 85 1997)

Seuraavassa kertomuksessa alushousut määritellään uudelleen, joka muuttaa myös alusvaatteen näkymiselle asetettuja rajoja:

Jotkut tuntuvat kokevan alkkarit jotenkin pyhiksi, eli toisten housuihin ei haluta koskea ja likaiset housut on yök jne. Vastaesimerkki tähän on se, että kun siskoni (25) oli kesällä poikakaverinsa (23) kanssa purjehtimassa, ja yöllä oli veneessä kylmä niinkuin aina. Huivia tai ohutta pipoa ei ollut, joten siskoni teki itselleen yöpipon alkkareista: ompeli jalka-aukot kiinni ja pipo oli valmis ja hyvin käytännöllinen. Poikakaveriaan ei sitä kavahtanut tai kokenut epäseksuaaliseksi tms. (SKS JpaS 95 1997)

Jos katsoja on valmis hyväksymään tämän visuaalisen säännösten muutoksen, hän osallistuu osittain tämän säännön purkamistalkoisiin: Douglasin mukailleen myönteinen suhtautuminen poikkeamaan mahdollistaa uuden käsitysmallin luomisen todellisuudestamme.³⁵¹

---

³⁵¹ Douglas 2000: 90. Tässä työssä tähän on viitattu aiemmin sivulla 97.

PÄÄTELMIÄ

Ihmiset ovat sitoutuneita kulttuuriinsa, mutta kulttuuri ei puuduta ihmisiä niihin jäykkiin poseerauksiin, joihin tutkimukset sen usein sitovat. Todellisuudessa ihmisten toiminta ei rajaudu aikakausien tai muotien mukaan vaan muodostaa yksilöllisiä jatkumoina, joissa uutuuksia omaksutaan ja vanhoja arvoja hylätään yksilöllisessä tahdissa, ei yhteiskunnallisten tai kulttuuristen muutosten sanelemana.

Olen edellä hahmotellut naisten alushousuihin liitettyjä merkityksiä 1900-luvun ja 2000-lukujen vaihteissa. Vaikka olen liittänyt merkityksiä aikakausien yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, kulttuuri muodostuu hyvin harvoin todellisuudessa kuvatus kaltaiseksi, hegemoniseksi ja helposti hahmotettavaksi kokonaisuudeksi. Joidenkin asioiden osalta on mahdollista nähdä samankaltaisuuksia pidemmältä aikaväliltä, kun taas toisiin liitetyt merkitykset ja määritelmät ovat saattaneet muuttua sadassa vuodessa paljon. Käyn seuraavassa läpi esittelemiäni tulkintoja tarkastellen sekä ajallisia jatkuvuuksia että muutoksia, joita ajattelutavoissa on tapahtunut.

Jatkumoina

Vaatemuodin kierto oli vielä 1900-luvun vaihteessa, ennen teollistumisen aikaa, hidasta nykyiseen verrattuna. Kansan parissa pyhävaatteita käytettiin nimensä mukaisesti vain pyhänä. Parhaita vaatteita varjeltiin jopa sukupolvelta toiselle. Rikkaammat lahjoittivat vanhoja vaatteitaan palkollisilleen ja vaatteet huutokaupattiin usein omistajan kuoltua. Sananmukaisesti vaatteita ei heitetty pois, vaan ne käytettiin loppuun.³⁵²

Kulutustyylin mukaisesti uutta alusvaatemuotia ei omaksuttu heti, vaan sopivan tilaisuuden tullen. Vanhoista, hyvistä housuista ei kansan parissa luovuttu uuden muoti-ilmiön saapuessa kylään, vaan silloin kun se tuli mahdolliseksi tai ajankohtaiseksi. Myös trendien omaksumisessa hyödynnettiin vanhaa: umpihousumuodin yleistyttyä vanhoista avohousuista saatettiin tehdä umpinaiset ompelemalla housut haaroista yhteen.³⁵³

---

³⁵² Esim. Lönnqvist 1979.

³⁵³ Heikinmäki 1967: 69-70. Hän tosin huomauttaa, että tällöin housuihin syntyi taakse tarpeeton pussi.

Asennemuutos käynnistyi 1900-luvun alussa, kun vapaa-aika ja kulutusmahdollisuudet lisääntyivät teollistumisen myötä ja vaatevalmistajat ryhtyivät valmistamaan kasvavan kysynnän takia viimeisen muodin mukaisia, mutta laadullisesti heikompia vaatteita keskiluokkaisille kuluttajilleen. Käytännössä suurimmat muutokset keskittyivät kaupunkeihin ja tehdaspaikkakunnille. Muualla - ja osittain myös näissä ympyröissä - muotivillitykset jatkoivat hidasta, käytäntöön sopeutettua kulkuaan, jota kuvaa esimerkiksi 1900-luvun alkuun sijoittuva pitsihousumuodin leviäminen. Pitsihousut eivät saavuttaneet suomalaisia naisia kerralla, vaan muodin leviäminen sijoittui hyvinkin eri vuosiin eri osissa maataamme. Valtakunnallisesti tarkasteltuna kyseessä oli rikkonainen ja hyvinkin paikallinen tapahtuma, mutta paikallisesti on mahdollista hahmottaa jatkumoita, joissa alushousujen käyttöönottoa seurasi pitsihousujen muotiintulo. Samoin muodin poistuminen tapahtui pikkuhiljaa: vanhoissa perhekuville 1900-luvun puolivälistä pikkutyön mekon alta pilkkottavat yhä pitsihousut. Itse pitsit alushousujen koristeena ovat säilyttäneet johtavan aseman läpi vuosikymmenten alusvaatteiden mallien ja materiaalin muutoksesta huolimatta.

Asenteisiin vaikuttivat myös sotavuodet. Talvisodan aikana ja sen jälkeen vaatepula oli huutava.³⁵⁴ Säästäväisyyden ajatusta korostettiin, ja niinpä *Nuorten kotitalousopas* vuodelta 1947 korostaa hygienian lisäksi säästäväisyyttä myös alusvaatteissa:

Alusvaatteita varataan kyllin paljon, jotta niitä voidaan vaihtaa. Kullakin tulee olla useita paitoja ja housuja sekä tarpeeksi nenäliinoja. Joka vuosi on laitettava jokin pari uusia vaatekappaleita. Siten menetellen ne eivät kulu yhtä aikaa. Vaatteet kestävät kauemmin, jos ne ovat yksinkertaisesti tehdyt ja helposti pestävät ja jos paikkaamme ja parsimme pienimmänkin reiän heti sen ilmestyttyä. Poikienkin tulisi - yhtä hyvin kuin tyttöjen - siihen työhön oppia. Sanalasku toteaa paikkaamisen tuottaman hyödyn. "Kell'on paikka paikan päällä, sill'on markka markan päällä". (Hannula 1947:78)

Syiden etsiminen pelkästään yhteiskunnan tai yksilön taloudellisesta tilanteesta on sinänsä harhaanjohtavaa, että se latistaa yksilön oman tahdon olemattomiin. Merkitystä on myös yksilön haluilla ja mieltymyksillä. Käyttämäni aineiston kirjoittajia tutkiessani havaitsin, että aineisto kertoi pääsääntöisesti nuorten naisten alushousujen käyttöön liittyvistä tavoista. Nuoret käyttämien ja kuvailemien alushousujen vastakohtaksi

muotoutuivat kummassakin aineistossa ”mummohousut”, vanhojen naisten alushousut, joihin kirjoituksissa suhtaudutaan humoristisesti tai torjuvasti: ”*mummoni käyttää niitä, enkä tunne itseäni niin vanhaksi pitääkseni sellaisia, haluan kuitenkin säilyttää tietynlaisen seksikkyyden*”.³⁵⁵

1900-luvun alun nuorille naisille mummohousut olivat avomalliset housut. 1900-luvun lopun nuoret naiset kuvailevat puolestaan niitä vaaleanpunaisiksi tai beigeiksi, korkeavyötöiseksi, pitkäpunttisiksi, paksuiksi ja lököttäviksi alushousuiksi, joissa saattaa olla lahkeensuissa kuminauhat. Jokainen sukupolvi vaikuttaa vetävän mukanaan oman nuoruutensa alusvaatemuotia, jota seuraava sukupolvi pitää auttamattomasti vanhentuneena ja mummomaisena. Tämä tyypistää helposti muotivirtaukset määrällisesti pienen ja iällisesti nuoren kansanosan käyttöön, jota kuitenkin rikkoo ajatuksien ja ideoiden kierrätys, uudelleen käytäntöön tuonti ja uusien kontekstien luonti vanhoille tavaroille. Tätä kuvaa esimerkiksi yksi 1900-luvun lopun vastaajista, joka kertoi vastaushetkellä seuraavaa:

Olen jo pitkään etsinyt kirpparilta viehättäviä vanhanaikaisia pitsialkkareita. Sellaisia joissa on pitkät lahkeet ja rimpsuja. Olisivat tosi ihanat kesämekon kanssa (siis erään tietyn mekon)” (SKS JpaS 29 1997)

Muutoksia

Asennemuutokset suhtautumisessa naisten alushousuihin linkittyvät vaatemuodin muutoksiin ja yhteiskunnallisiin asenteisiin, joista viimeinen ei kuitenkaan tarkoita itsestään selvästi suhtautumista seksuaalisuuteen. Sekä 1900-luvun että 2000-luvun vaihteessa omien alushousujen näkyminen aiheuttaa häpeän tunteita omistajalleen, mutta häpeän syyt ovat erilaiset.

Häpeän tunne syntyi 1900-luvun vaihteessa, jos joku näki naisen alushousut. Säätyläisten esteettiseen ja turhanpäiväiseen elämäntapaan liittyvänä sekä perimiehisenä

---

³⁵⁴ Lönnqvist 1979:74-80, 89-99; Mansner 1988:7.

³⁵⁵ MV:K11/663; MV:K11/216; SKS JpaS 25 1997; SKS JpaS 77 1997; SKS JpaS 105 1997; SKS JpaS 113 1997; SKS JpaS 129 1997; SKS JpaS 165 1997; SKS JpaS 173 1997; SKS JpaS 185 1997; SKS JpaS 177 1997; SKS JpaS 193 1997; SKS JpaS 218 1997; SKS JpaS 260. Näissä kaikissa mainittiin mummomalli. Vastaavia kuvailuja myös SKS JpaS 4 1997; SKS JpaS 19 1997; SKS JpaS 37 1997; SKS

vaatekappaleena housut eivät sopineet kansannaisten jalkoihin. 2000-luvun vaihteessa häpeän tunne syntyy, mikäli yllättäen vaatteiden alta paljastuvat alushousut eivät sovi itsestä rakentamaamme mielikuvaan. Häpeä ei kuitenkaan liity alushousuihin itsessään vaan nimenomaan alushousuihin suhteessa itseemme.

Alushousujen seksualisointi liittyy aineistoni pohjalta lähemmäs 2000-luvun vaihdetta. 1900-luvun vaihteessa naisten alushousut olivat paikkakunnasta riippuen muodikkaat tai turhat, mutta harvoin seksikkäät. Tähän on voinut olla hyvin käytännönläheinen syy: alushousuttomuudesta alushousuihin siirtyminen lisäsi vaatekerroksen naisten sukupuolielimien eteen, jota tuskin alkuun pidettiin seksikkyyttä lisäävänä lisäyksenä.

En ole tässä yhteydessä käsitellyt syitä 1900-luvun aikana tapahtuneeseen alushousujen seksualisointiin, mutta joitakin siihen vaikuttavia asioita on mahdollista aineiston pohjalta hahmotella. Peittelevää suhtautumista seksuaalisuuteen ja tässä tapauksessa erityisesti sukuelimien peittämiseen loi 1900-luvun vaihteessa aloitettu sivistämis- ja siveellistämiskampanja, jossa kansalle opetettiin siveellisyyttä ja säädyllisyyttä säätyläisten malliin. Tämä muokkasi asenteita seksuaalisuutta salailevampaan suuntaan. Osasyynä alushousujen seksualisointiin näen myös media- tai kulutuskulttuurin, jossa nainen myy, tai tarkemmin ottaen naisen seksuaalisuus myy. Koska naisen sukupuolielimiä ei ole soveliasta näyttää julkisesti, ne verhotaan siihen, mikä viimeiseksi ennen riisumista jää. Näin naisen seksualisoitua ruumista on mahdollista esitellä julkisesti, mutta samanaikaisesti seksuaalisuutta säteilee myös naisten alushousuille. Ehkä näiden kahden avulla kaksinaismoralistinen maailmankuvamme on onnistunut asettamaan naisten alushousut välikäteen niin, että ne yhtäläisesti voivat symbolisoida seksuaalisuutta ja varjella sitä, peittää ja piilottaa sekä yksityistää ja julkistaa.

Identiteettipeliä

Aineistoni piirtää ohutta viivaa agraarisen ja teollisen maailman välille. Teollistuvan aikakauden naisella alushousujen näkymisessä kyse ei enää ole siitä näkyvätkö ne, vaan

mitkä alushousut näkyvät. Pitkät pitsihousut hameenhelman alta tai parhaat pitsihousut saunaillassa – tärkeintä on se, mitä housut kertovat minusta. Keskeistä tässä mielikuvaleikissä on, että alushousujen valinnalla nainen pyrkii vaikuttamaan itsestään syntyviin mielikuviin. Vaikuttamista on myös asian huomioimatta jättäminen, jolla – vaikka ei olisikaan kantajalleen merkitystä – on merkitys katsojille. Vapaus puolestaan on siinä, että nainen voi valita sopivimmat alushousut naisten yhteiseen saunailtaan, intiimihetkeen kumppanin kanssa tai lääkärille mennessä – tai olla vaihtoehtoisesti valitsematta. Hankaluus puolestaan on siinä, että alushousujen kuvasto on yksilöittäin rakentuva, jonka vuoksi katsojan kuvasto ja tulkinta housuistamme saattaa olla tyystin toinen kun omamme.³⁵⁶

Nykyri kuvaa nuoren nykynaisten identiteettiä rihmastoiksi, joihin on sotkeutuneena uutta ja vanhaa: perinteisen naisen traditiohakuista, heteroseksuaalista ja kontrolloitua identiteettiä, modernin naisen individualistista, identiteetiltään vakaata ja avoimen seksuaalista identiteettiä sekä postmodernin naisen sukupuolella ja identiteeteillä leikkivää luonnetta.³⁵⁷ Tätä kaikkea on läsnä 2000-luvun aineistossa, mutta myös 1900-luvun käänteessä alushousuja salaileville naisille kyse oli oman identiteetin vahvistamisesta, kuulumisesta tiettyyn ryhmään ja tuon ryhmän arvojen korostamisesta pukeutumisella.

Asennekysymys

Douglas Kellner esittää mediakulttuuria käsitellessään mielenkiintoisen tulkinnan Madonnan Blonde Ambition -kiertueen esiintymisasiista, joissa rintaliivit, korsetit ja alushousut puettiin puseroiden, hameiden ja pukujen päälle. Kellnerin mukaan Madonnan kuvat esittivät, että korsetit, rintaliivit ja muut tavallisten naisten käyttämät alusvaatteet symboloivat naisten alistamista kulttuuristandardeihin. Käyttämällä alusvaatteita päällimmäisenä Madonna teki tästä orjuudesta läpinäkyvää ja käänsi alistamisen merkit pilkan ja seksuaalisen nautinnon merkeiksi.³⁵⁸

---

³⁵⁶ Myöhänen 1997a.

³⁵⁷ Nykyri 1996:114-121.

³⁵⁸ Kellner 1998: 321.

Mikä tahansa Madonnan syy oli, hän rikkoi visuaalista järjestystä esittelemällä alusvaatteita kontekstissa, johon ne eivät yleensä kuulu: päällysvaatteiden päällä. Vastaavia visuaalisen kulttuurin tietoisia rikkomuksia 2000-luvun vaihteessa esittelin myös edellisen luvun lopuksi. Toisin tekemisen tavat eivät kuitenkaan ole 1900-luvun lopun naisten yksityisomaisuutta: Heikinmäen aineistoista löytyi salailua koskevien kirjoitusten rinnalle hersyviä tarinoita alushousujen esittelystä, joissa nainen on tietoinen, tekevä subjekti pilailleen alushousuihin liitetyillä käsityksillä. Seuraavat kertomukset ovat 1900-luvun alusta, joista ensimmäinen on Töysästä ja toinen Kuopiosta muistiinpantu.

Hyvin paljon tehtiin naisille pöksyjä nisujauhosäkistä, joita tuli kauposta, kun ostettiin jauhoja säkeittäin. Ennenhän oli jauhot niin nisu kuin ruvisjauotkin kankaisissa säkeissä. Ja nämä käytettiin kaikki verhoiksi ja etupäässä lasten ja naisten pöksyihin ja paitoihin. Säkit olivat hyvin pehmosta liinaa, kunhan vain pestiin monet merkit ja kirjaimet, siis puustavet pois. Mutta kävipä niinkin ettei aina kaikki sanat lähteneetkään säkistä pesemälläkään, niin eräskin lihava emäntä tekikin pöksyt sellaisesta säkistä, mihin jäi kaikki sanat. Ja hän sovitti pöksyjen leikkaamisen niin, että sanat osuivat pöksyjen takakappaleisiin. Joissa luki, Vaasan höyrymylly OY. Emäntä sitten pani pyykkiä kuivamaan kerran tienviereen, jossa kulki hyvin paljon ihmisiä ja asetti nämä suuret housunsa siten, että takapuoli oli tielle päin. Ja emännän tarkkailtuaan pyykkiä huomioi hän, että monikin jopa seisahtaen pöksyjen likelle luki tuon mainoslauseen pöksyjen takapuolesta. Ja tämän johdosta olikin emännällä hauskaa, sillä kaikesta päätellen oli hän hyvin ilkeä ihminen. (MV:K11/114)

N.N kertoo tapauksen ajalta kuin Kuopioon alkoi junaliikenne. Kuopion asemalla oli mennyt 2 naista ja poika, joka ei enää ollut polvihousuissa. Toinen naisista sanoi lipunmyyjälle että 2 koko ja yksi puolikas lippu Mikkeliin. Lipun myyjä että kelle se puolikas lippu. Ostaja että tuolle pojalle. Myyjä että sillä on jo niin pitkät housut että sillo pitää olla koko lippu. Siihen nainen että jos se kerran housun pituudesta riippuu niin ostetaan siltä pojalle koko lippu, mutta minä pääsen siltä puolikkaalla. Toinen nainen sanonut että minä pääsenkin siltä ilman lippua näätänkö. Lipun myyjä että näättäkee kontutöörille, sehän se junassa liput tarkastaa. (MV:K11/170)

Koska työni lähtökohta on ollut näkymisen ja katsottuna olemisen aiheuttama häpeä, olen vastapainoksi pyrkinyt tarkastelemaan tapoja, joilla katsottu voi selviytyä nolona pidetystä tilanteesta ilman häpeän tunnetta. Muutamassa kirjoituksessa kuvattiin tilanteita, joissa naisen neuvokas toiminta ehkäisee tilanteen muuttumista noloksi naiselle itselleen. Asian kieltäminen ja tilanteeseen varautuminen ovat yleisimmät ohjeet, esimerkkinä seuraavat otteet:

Lavatansseissa tytöltä putosivat housut kesken tanssin lattialle, jolloin tyttö potkaisi housut menemään ja ihmetteli ”Keneltähän on housut pudonneet”. (SKS JpaS 268 1997)³⁵⁹

[Kommenttina Kirstin palstalla olleeseen kysymykseen] Fiksiilla on vara-alkkarit messissä tai voihan ne piilottaa ravintolan tms. vessaan ja olla ilman. (SKS JpaS 255 1997)

Kolmas esitetty tapa on oma suhtautuminen tilanteeseen. Häpeä on itsestä lähtöisin ja toisin asennoitumalla taltutettavissa. Katseen alle ei tarvitse alistua, vaan katseesta voi olla myös välittämättä tai sen voi kääntää edukseen.

Jos huomaan jonkun katselevan itseäni, suoristan selkäni ja nostan pääni pystyyn. Siitä vaan! Katselen itsekin mielelläni ihmisiä – jokaisessa asuu kauneus ja jokainen viestii lukemattomia asioita itsestään ruumiinsa kielellä, enemmän tai vähemmän tietoisesti. Nainen, anonyymi, projektissa Kaikki kurveistani (Airaksinen & Kapanen 2000:57).

Suhtautuminen näkymiseen ja näkymisen häpeä kilpistyvät lopulta katsottavan asennoitumiskysymykseksi: kuinka minä reagoin katseen kohteena olemiseen sellaisena, kun tällä hetkellä olen. Vaikka koko työni käsittelee juuri tätä katsetta, toiveeni ei ole, että toisen määrittävä katse saisi alistaa katsottavaa Sartren kuvailujen tai Mulveyn teorioiden kaltaisesti. Pikemminkin pyrkimyksenä tulisi olla tuon katseen aiheuttamien häpeäntunteiden tunnistaminen ja niistä vapautuminen - katseen kääntäminen positiiviseksi voimaksi.

---

³⁵⁹ Katso myös SKS JpaS 288 1997.

AINEISTO

MV:K11, 38-41 1964:

Kansallismuseon kansatieteellisen osaston kysely nro 11/1964, kysymykset 38-41. Naisten housut. Laatija Maija-Liisa Heikinmäki. Viitteet MV:K11/[vastaajan diaarinumero]

SKS JpaS 1-289 1997:

Suomalaisen kirjallisuuden seura, Joensuun perinnearkisto. Alushousukysely. JpaS 1-289, 1997. Laatija Taina Myöhänen. Kaksi vastausta laatijan hallussa. Viitteet SKS JpaS [sivunro] 1997.

Suomalaisen kirjallisuuden seuran perinnearkiston aineisto:

SKS Kittilä. J. Tammela Jätkät 19:205.1969.

SKS Pudasjärvi. A. Railosala E 21258.1971.

SKS Kittilä. J. Tammela Jätkät 19:205.1969.

SKS. Alavus. V. Pohjasniemi KT 371:114.1966.

SKS. Heinolan mlk. K. Tiainen. E 494:2525.1964.

Alushousupäiväkirjat:

RA 18.03.2002

SA 12.03.2002

TI 11.03.2002

TA 21.02.2002

SU 21.02.2002

SI 24.6.2002.

Materiaali on tekijän hallussa.

LÄHTEET

Aalto, Seppo 1991: Siveellisyys ja siveettömyys sääty-yhteiskunnassa. Siveellisyysrikokset sosiaalisena ilmiönä Porvoon läänissä 1660-1690. Julkaisematon lisensoitettutyö. Helsingin yliopisto, Historian laitos, Suomen ja Skandinavian historia.

Airaksinen, Jaana & Kapanen, Niina 2000: Kaikki kurveistani. Helsinki ja Turku, Like ja Maan ystävät ry.

Alppivuori, Kristiina 1993: Puhtauden historia. Miksi puhtauden ja hygienian edistämistä tarvittiin? Siivoussektori. 24(6), 14-16.

Anttila, Veikko ja Räsänen, Matti 1987: Kansankulttuurin murros. Teoksessa Blomstedt, Yrjö et al (toim.): Suomen historia 7. Espoo, Weilin+Göös, 8-79.

Anttonen, Veikko 1992: Uskonto ihmisen elämässä ja kulttuurin rakenteessa. Teoksessa Pentikäinen, Juha ja Pentikäinen, Katja (toim.): Uskonnot maailmassa. Porvoo, WSOY, 9-30.

Anttonen, Veikko 2001: Anomalia. Teoksessa Apo, Satu ja Kinnunen, Eeva-Liisa (toim.), Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, Folkloristiikka. PDF-dokumentti.

<<http://www.helsinki.fi/folkloristiikka/terminologia.htm>> (Luettu 23.3.2004)

Apo, Satu 1995: Rahvas elämäntapansa puolustajana. Teoksessa Apo, Satu: Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki, Hanki ja jää, 164-170.

Apo, Satu 2001: Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 759. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apunen, Osmo 1987: Rajamaasta tasavallaksi. Teoksessa Blomstedt, Yrjö et al (toim.): Suomen historia 6. Espoo, Weilin+Göös, 47-406.

Beck, Ulrich 1996: Poliitiikan uudelleen keksiminen. Kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyajan jäljillä. Englanninkielisestä alkuteoksesta (1994) suomentanut Leevi Lehto. Tampere, Vastapaino, 11-82.

Bernard, Barbara 1978: Fashion in the 60's. Lontoo, Academy Editions.

Boucher, Francois 1997: A History of Costume in the West. New enlarged edition with an additional chapter by Yvonne Deslandres. Ranskankielisestä alkuteoksesta (1966) englanniksi kääntänyt John Ross. Lontoo, Thames and Hudson.

Butler, Judith 1990: Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity. New York, Routledge.

Campbell, Emily & Cicolini, Alice 2000 (toim.): Inside out. Underwear and style in the UK. Lontoo, The British Council.

Carter, Alison 1992: Underwear. The Fashion History. Lontoo, B.T. Batsford.

Clothing+ 2004: Clothing+ yrityksen WWW-sivut. WWW-dokumentti.
<<http://www.clothingplus.fi/>> (Luettu 20.3.2004).

Cunnington, C. Willett & Cunnington, Phillis 1992: The History of Underclothes. Uudispainos 1951 julkaistusta kirjasta. New York, Dover Publications.

Douglas, Mary 1966: Purity and Danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo. Lontoo, Routledge.

- Douglas, Mary 2000: Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajavedon analyysi. Englannin kielestä alkuteoksesta (Purity and Danger, 1966) suomeksi kääntäneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere, Vastapaino.
- Ewing, Elizabeth 1978: Dress and Undress: a History of Women's Underwear. Lontoo, B. T. Batsford.
- Flügel, John 1971: the Psychology of Clothes. Ensimmäinen painos 1930. Lontoo, The Hogart Press Ltd.
- Foucault, Michel 2001: Tarkkailla ja rangaista. Ranskankielisestä alkuteoksesta (1975) suomentanut Eeva Nivanka. Helsinki, Otava.
- Foucault, Michel 1999: Seksuaalisuuden historia. Ranskankielisestä alkuteoksesta (1976/1984/1984) suomentanut Kaisa Sivenius. [Helsinki], Gaudeamus.
- Frykman, Jonas 1987: Clean and Proper. Body and Soul Through Peasant and Bourgeois Eyes. Teoksessa Jonas Frykman ja Orvar Löfgren: Culture Builders. A Historical Anthropology of Middle-class Life. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Den kultiverande människan (1979) englannin kielelle kääntänyt Alan Crozier. New Brunswick & Lontoo, Rutgers University Press.
- Giddens, Anthony 1991: Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge, Polity Press.
- Giddens, Anthony 1996: Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: Nykyaajan jäljillä. Englanninkielisestä alkuteoksesta (1994) suomentanut Leevi Lehto. Sivut 83-152. Tampere, Vastapaino.
- Gregersen, Edgar 1993: Seksuaalisuuden maailma. Porvoo, WSOY.
- Haapala, Pentti 2003: ”Rihkamakansa”. Työväki sivistyneistön silmin. Teoksessa Kervanto Nevalinna, Anja ja Kolbe, Laura (toim.), Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma. Helsinki, Tammi, 156-177.
- Havén, Heikki 2000: Kansakouluopetus. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 42-46.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo 1995: Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana. Porvoo, WSOY
- Heikinmäki, Maija-Liisa 1967: Mitä hameiden alla: naisten alushousujen käyttöön tulo Suomessa. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hannula, Helmi 1947: Nuorten kotitalousopas. Porvoo, Werner-Söderström Oy.

Heinonen, Visa 1988: Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. *Bibliotheca historica* 33. Helsinki, Suomen historiallinen seura.

Hotroad 2004: Käytetyt alushousut, sukkahousut ja muut vaatteet. WWW-dokumentti. <<http://www.hotroad.net/teija/alus.htm>> (Luettu 9.2.2004)

Jay, Martin 1993: *Downcast eyes. The Denigration of Vision in Twentieth-century French thought*. Berkeley, University of California Press.

Jokinen, Arto 2001: Näin tehdään nainen. Miesten ristiinpukeutuminen. Teoksessa Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna ja Pirinen, Riitta (toim.): *Nainen/Naiseus/Naisellisuus*. Tampere, Tampere University Press, 191-212.

Juntikka, Ilse 1997: Rantapyjamasta bikineihin. Uima-asuja 1880-1990-luvuilta. Oulu, Pohjois-Pohjanmaan museo.

Karvonen, Erkki 1999: Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Imago ja maine menestystekijöinä myöhäis-modernissa maailmassa. [Helsinki], Gaudeamus.

Kauppila, Jari 2000: Talouden rakennemuutos. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): *Suomen vuosisata*. Helsinki, Tilastokeskus, 160-162.

Kellner, Douglas 1998: Mediakulttuuri. Englanninkielisestä alkuteoksesta suomentanut Riitta Oittinen ja työryhmä. Tampere, Vastapaino.

Kirsti 1999: Kirsti vastaa. Kirstin parhaat kysymykset ja vastaukset. Helsinki, Nemo.

Kohvakka, Riitta 2000: 100 vuotta elokuvaa kankaalla, ruudulla ja nauhalla. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): *Suomen vuosisata*. Helsinki, Tilastokeskus, 331-334.

Kopisto, Sirkka 1991: *Muodin vuosikymmenet / Dress and Fashion 1810-1910*. [Helsinki], Museovirasto.

Korhonen, Teppo 1987: *Kansan puhtaus*. Teoksessa Blomstedt, Yrjö et al (toim.): *Suomen historia* 7. Espoo, Weilin+Göös, 19.

Kristeva, Julia 1993: *Likaisuus muuttuu saastaksi*. Teoksessa Kristeva, Julia: *Puhuva subjekti: Tekstejä 1967-1993*. Ranskankielisestä alkutekstistä (*De la saleté à la souillure* 1980) suomentanut Pia Sivenius. Helsinki, Gaudeamus.

Kölli, Tuija 1982: "Prostituutionikysymys". Ns. ohjesääntöinen prostituutiojärjestelmä, siitä käyty keskustelu ja toiminta sen lakauttamiseksi 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. *Julkaisematon pro gradu -työ*. Helsingin yliopisto, Historian laitos, Suomen ja Skandinavian historia.

Laiho, Marianne & Leino, Ritva 1988: Erojen leikki. Muodin jäljillä. Helsinki, Gaudeamus.

Lehtinen, Ildikó & Sihvo, Pirkko 1984: Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin / Folk Costume. A Survey of the Finnish National Museum Folk Costume Collection. Helsinki, Museovirasto.

Lehtonen, Turo-Kimmo 1995: Puhtaan elämän jäljillä. Huoli hygieniasta suomalaisissa terveydenhoitolehdissä 1889-1900. [Helsinki], Kuluttajatutkimuskeskus.

Liikenneministerio 1986: Tietoyhteiskunta meissä. Pelot, toiveet, teot. Joukkotiedotusteknologian tutkimusohjelma. Helsinki, Valtion painatuskeskus.

Luck, Kate 1993: Trouble in Eden, Trouble with Eve. Women, Trousers and Utopian Socialism in Nineteenth-Century America. Teoksessa Ash, Juliet ja Wilson, Elizabeth (toim.): Chich Thrills: A Fashion Reader. Sivut 200-212. Berkeley & Los Angeles, University of California Press.

Lönnqvist, Bo 1979: Kansanpuku ja kansallispuku. Helsinki, Otava.

Lönnqvist, Bo 2000: Lukijalle. Teoksessa Lönnqvist, Bo: Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin. Etnografia 3. [Jyväskylä], Atena.

Lönnqvist, Bo 2001: Muoti ja erotiikka. Miesten alusvaatteet erotiikan kontekstissa. Teoksessa Vesterinen, Ilmari & Lönnqvist, Bo (toim.): Pandoran lipas. Virvatuli esineiden maailmasta. Tietolipas 179. Sivut 142-161. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

McManus, Barbara 2003: Roman Clothing. Part One. VRoma-project. Sivut päivitetty elokuu 2003. WWW-dokumentti. <<http://www.vroma.org/~bmcmanus/clothing.html>> (Luettu 23.3.2004)

Mansner, Markku 1988: Rakennemuutoksesta rakennemuutokseen: 1900-luvun tekstiiliteollisuus Suomessa. Teoksessa Salonen, Marjatta (toim.), Suomen tekstiiliteollisuus 250 vuotta. 1738-1988. [Helsinki], Tekstiiliteollisuusliitto, 6-8.

Mansner, Markku 2000: Järjestöt. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 344-348.

Modinos, Tuija 1994: Nainen populaarikulttuurissa. Madonna ja The Immaculate Collection. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 42. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Mulvey, Laura 1975: Visual Pleasure and Narrative Cinema. Screen 16 (3), 6-18.

Mulvey, Laura 1985: Visuaalinen mielihyvä ja kerronnallinen elokuva. Englanninkielisestä alkuperäisartikkelista (1975) suomentanut Mauri Pasanen. Synteesi 4 (1-2), 5-16.

Myöhänen, Taina 1997a: Naisten alushousut. Ulkonäkö, viestit ja merkitykset näkymisen heijasteissa. Julkaisematon humanististen tieteiden kandidaatintutkielma. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Kulttuurin tutkimuksen laitos, Perinteentutkimus.

Myöhänen, Taina 1997b: Alushousut olohuoneessa. (Alapään) näkökulma suomalaiseen likaan. Julkaisematon proseminaarintutkielma. Joensuun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Kulttuurin tutkimuksen laitos, Kulttuuriantropologia.

Männistö, Tiina 2003: Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890-1972. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 63. Turku, Turun yliopiston historian laitos.

Nousiainen, Suvi 2000: Nykyaikainen kuukautistabu. Diskurssianalyttinen tutkimus kuukautissuojamainonnasta. Julkaisematon pro gradu –työ. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Nurminen-Kohvakka, Maarit 1996: Wellness underwear. Julkaisematon lopputyö. Taideteollinen korkeakoulu, Tekstiiliteiden ja vaatetussuunnittelun koulutusohjelma, Vaatetussuunnittelun ja pukuteiden koulutusohjelma.

Nygård, Toivo 1985: Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa. *Studia historica Jyväskyläläisiä* 31. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Nykyri, Tuija 1996: Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 48. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

O’Keeffe, Linda 2000: Kenkä. Avokkaiden, saapikkaiden ja sandaalien kunniaksi. Köln, Könnemann.

Paillochet, Claire 1987: Unmentionables. The History of Lingerie [The Allure of Lingerie]. Berlin, Taco.

Pulma, Panu 2002: Köyhyyden painama kansa. Teoksessa Knapas, Rainer ja Forsgård, Nils Erik (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto*. Helsinki, Tammi, 164-167.

Pohjola-Vilkuna, Kirsi 1995: Eros kylässä. Maaseudun luvaton seksuaalisuus vuosisadan vaihteessa. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Poikkeus, Minna 1991: Kuluttajatutkimus naisten alushousuista. Julkaisematon opinnäytetyö. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteiden osasto, Käsiyönopettajan koulutuslinja.

Poussu-Hemming, Marja-Riitta 1989: Refromipuku Suomessa vuosisadan vaihteessa. Julkaisematon opinnäytetyö. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.

Raamattu. Pyhä Raamattu 1992. Mikkeli, Kirkon keskusrahasto.

Ramm-Schmidt, Ralf 2000: Teollisuuden palkat. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 190-195.

Reijonen, Merja 2002: Tila ja kulttuurinen identiteetti. Entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden paluumuuttajien kulttuurisen identiteetin muodostuminen Suomessa asutun vuoden aikana. Helsinki, Helsingin yliopisto. PDF-dokumentti.
<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/reijonen/>> (Luettu 21.3.2004)

Relander, Kndrad 1894: Syvällä tammen juuret. Suomen terveydenhoitolehti 4/1894, 49-52.

Rheingold, Howard 2003: Mobiilijoukot. Seuraava yhteiskunnallinen kumous. Englanninkielisestä alkuteoksesta suomentanut Lauri Mäkelä. Helsinki, Like.

Ribero, Aileen 1986: Dress and Morality. Lontoo, B. T Batsford.

Rossi, Leena-Maija 2003: Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona. Helsinki, Gaudeamus.

Räsänen, Matti 1987: Vapaan naisen muoti. Teoksessa Blomstedt, Yrjö et al (toim.): Suomen historia 7. Espoo, Weilin+Göös, 36-37.

Saarikoski, Helena 2001: Mistä on huonot tytöt tehty? Helsinki, Tammi.

Saint-Laurent, Cecil 1968: A History of Ladies Underwear. Lontoo, Michael Joseph.

Salokangas, Raimo 2000: Sanomalehdet. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 314-216.

Sartre, Jean-Paul 2003: Being and Nothingness. An Essey on Phenomenological Ontology. Ranskankielisestä alkuteoksesta (1943) englanniksi kääntänyt Hazel E. Barnes. Lontoo, Routledge Classics.

Schoultz, Marja von 1993: Hygienia. mitä se pitää sisällään? Siivoussektori. 24(6), sivut. 4-5.

Seindal, René 6.8.2003: Villa Romana del Casale. A luxurious Roman villa from around 320 CE. The Mosaics. WWW-dokumentti.
< http://sights.seindal.dk/sight/456_Villa_Romana_del_Casale.html> (Luettu 20.3.2004)

Seppänen, Janne 2002: Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 17. Tampere, Vastapaino.

Siekkinen, Sari 1999: Peter Panista push-upiin. rintaliivit ja naisihanne 1950-1980-luvun Eeva-lehden rintaliivimainoksissa. Julkaisematon opinnäytetyö. Helsingin yliopisto, Käyttätymistieteellinen tiedekunta, Kasvatustieteen laitos.

Siikala, Anna-Leena 1991: Kertomukset, kulttuurinen tieto ja kansanperinne. Teoksessa Kytömäki, Juha (toim.): Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. [Helsinki], Gaudeamus ja Yleisradio, 47-81.

Siisiäinen, Martti 2000: Yhdistystoiminta Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 349-351.

Simonen, Leila 1995: Kiltin tytön kapina. Muistot, ruumis ja naiseus. [Helsinki], Naistieto.

Sirelius, U.T 1915: Suomen kansanpukujen historia. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Smartwearlab 2004: Tampereen yliopiston tutkimuslaboratorio SmartWearLabin WWW-sivut. WWW-dokumentti. <<http://www.swl.tut.fi/>> (Luettu 20.3.2004)

Tikka, Heidi 1999: Negotiating proper distance. Julkaisematon lisensoitu työ. Taideteollinen korkeakoulu, Kuvataiteiden osasto.

Tennilä, Liisa 2000: Kulutus. Teoksessa Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): Suomen vuosisata. Helsinki, Tilastokeskus, 201-205.

Tohtori.fi 2004: Fetisismi. Lääkärikirja. WWW-dokumentti. <<http://www.tohtori.fi/termi.php3?termID=2047&term=fetisismi>> (Luettu 20.3.2004)

Toivonen, Eeva-Kaisa 1998: Mekko päälle ja menoks. Suomalaisen miehen miehuuskoe. WWW-dokumentti. <<http://www.dreamwearclub.net/mekkopaallejamenoks.html>> (Luettu 23.3.2004)

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi.

Tuuli.net 2003: Mikä on liian uskallettua/seksikästä. Keskustelupalstan vastaukset 15.8.2003-28.8.2003. WWW-dokumentti. (Luettu 9.2.2004).

Unesco 27.2.1998: Unesco World Heritage Committee: Report of the 21st Session of the Committee. WHC-97/CONF.208/17. WWW-dokumentti. <<http://whc.unesco.org/archive/repcom97.htm#832>>

Uotila, Minna 1995: Pukeutumisen kuvaus. Kuvia kulttuurin merkeistä. Helsinki, Yliopistopaino.

Utrio, Kaari 2001: Bella donna. Kaunis nainen kautta aikojen. Helsinki, Tammi.

Vakimo, Sinikka 1997: Jo muori pääsi kurjuudestansa. Vanhan naisen seksuaalisuus kaskuissa. ELEKTROLORISTI 4(1). WWW-dokumentti. <http://www.joensuu.fi/~loristi/1_97/vak197.html> (Luettu 20.3.2004)

Virtanen, Leea 1990: Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä. Nenola, Aili & Timonen, Senni (toim.): Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista. Sivut 139-160. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea 1993: Varastettu isoäiti. vanhoja ja uusia kaupunkitarinoita. Helsinki, Tammi.

Virtanen, Leea 1999: Ellun kana ja Turusen pyssy. Kyllä kansa tietää. Porvoo, Helsinki, Juva, WSOY.

VTT 2004: Weturi. Puettava älykkyys, älyvaatteet ja puettavat käyttöliittymät. Weturi-hankkeen WWW-sivut. WWW-dokumentti.

<<http://www.vtt.fi/tte/projects/weturi/index2.htm>> (Luettu 20.3.2004)

Vuorela, Toivo 1998: Suomalainen kansankulttuuri. Porvoo, WSOY.

Kuvat

Kuva 1: Avohousut 1900-luvun vaihteesta. Museoviraston KM 61080:11 pohjalta työstänyt Taina Myöhänen.

Kuva 2: G-string .malli. Kuva Taina Myöhänen.

Kuva 3: Kuva Heikinmäen kyselystä. Seurasaari-julkaisu 11/1964: 18. Kansallismuseo.

Liite 1: Laitimani kysely naisten alushousuista 1997

Hei!

Olen kulttuurintutkimuksen opiskelija Joensuun yliopistossa ja teen perinteentutkimuksen proseminariesitelmääni naisten alushousuihin liittyvistä käytännöistä ja uskomuksista. Olisin iloinen jos vastaisit kyselyyni. Lomakkeeseen ei tarvitse laittaa nimeä, ja jokainen vastaus käsitellään anonymisti sekä ehdottomalla luottamuksella.

Alussa kysymykset ovat rasti ruutuun -tyylisiä, mutta loppupäästä löytyy myös avokysymyksiä. Tilaa avoimille vastauksille ei ole varattuna paljon, joten voit jatkaa vastauksiasi paperin toiselle puolelle tai erilliselle paperille. Jos Sinulla tulee jonkun kysymyksen kohdalla jotakin aiheeseen liittyvää mieleen, kommentoi toki vaikka erityistä tilaa ei olisikaan merkittynä!

Toivon että palautat lomakkeen kolmen päivän sisällä joko suoraan minulle tai Joensuun yliopiston Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen kansliaan Nefan laatikkoon. Mikäli Sinulla on jotakin kysyttävää työstäni tai haluat muuten keskustella aiheesta, otathan minuun yhteyttä.

Taina Myöhänen
Koulukatu 52
80100 Joensuu
p. 040-58 77 847

sähköposti: myohanen@cc.joensuu.fi
taina@myself.com

1. Haluaisin ensin joitakin taustatietoja:

a. Syntymävuotesi on 19 ____ ja b. olet opiskelija työelämässä mukana.

II. Alushousujen ostaminen ja omistaminen

a. Kuinka monet alushousut ostat vuodessa?

1- 5 5-10 useammat, kuinka monet? _____

En osta alushousujani itse. Kuka ostaa? _____

b. Mistä ostat yleensä alushoususi?

tavaratalosta vaatekaupasta erikoisliikkeestä muualta, mistä? _____

c. Suositko jotakin tiettyä merkkiä tai valmistajaa?

En yleensä kiinnitä asiaan huomiota.

Kyllä. Mitä ja minkä takia? _____

d. Kuinka monet alushousut arvelisit itselläsi olevan?

1-5 5-10 10-20 20-30 30- 40 Yli 40. Kuinka paljon? _____

III. Käytännössä ja käytössä

a. Mitä ominaisuuksia arvostat alushousuissasi? Merkitse kolme tärkeintä (1-3).

☐ mukavuus	☐ istuvuus	☐ malli
☐ pesunkestävyys	☐ materiaali	☐ väri
☐ pehmeys	☐ laatu	☐ seksikkyys
☐ hinta	☐ Jotakin muuta, mitä? _____	

b. Onko Sinulla erikseen parempia ja huonompia alushousuja?

- Ei
 Kyllä.

♦ Jos vastasit kyllä, kuinka huonommat ja paremmat alushoususi eroavat toisistaan (ovatko paremmat esimerkiksi kalliimpia, erivärisiä, pitsikoristeisia tms.)? Voit käyttää vastauksessasi edellä lueteltuja ominaisuuksia tai lisätä muita. _____

Milloin käytät näitä parempia alushousuja? _____

c. Pyritkö pukeutumaan niin, että alushousut olisivat osa asukokonaisuuttasi?

- En kiinnitä asiaan erikoisempaa huomiota.
 Kyllä. Mihin kiinnität huomiota? _____

d. Onko sinulla suosikkialushousuja, joita käytät erityisissä tilanteissa ja joista et olisi halukas luopumaan?

- Ei
 Kyllä. Missä tilanteissa, ja mikä tekee näistä alushousuista tärkeitä? _____

e. Vaikuttavatko jonkun toisen ihmisen mielipiteet alushousuvalintoihisi?

- Eivät
 Kyllä. Kenen mielipidettä tällöin kuuntelet? (esim. äidin, poikaystävän..) _____

f. Oletko saanut alusvaatteita lahjaksi? Keneltä? Miellyttivätkö? _____

g. Pukeudutko joihinkin alushousuihin vastakkaisen sukupuolen mieltymysten täyttämiseksi?

- En Kyllä. Millaisiin tällöin? _____

Milloin poistat alushoususi käytöstä? _____

IV. Kertomuksia ja uskomuksia

a. Onko sinulle sattunut joitakin noloja kommelluksia, jotka ovat liittyneet alushousuihin? Kerro! Voit myös kirjata vastauksesi paperin toiselle puolelle tai käyttää erillistä paperia. _____

b. Oletko kuullut kenenkään muun kertovan vastaavista noloista tilanteista? Mikäli olet, kerro niistäkin! _____

c. Entä oletko kuullut alushousuihin liittyviä vitsejä, kaskuja, sanontoja tai muita vastaavia kertomuksia? _____

Kirstin palstalta poimittua: Mistä johtuu, että aina kun laittaa ravintolaa kaikista risaisimmat sloggitt niin saa itselleen miehen?

d. Tiedätkö mitään alushousuihin liittyviä uskomuksia tai tapoja, oletko esimerkiksi kuullut edellä mainittua? _____

e. Kun olit lapsi, opettiko kukaan sinulle alushousuihin liittyviä käytäntöjä tai muuta perinnettä? _____

V. Mielenpitoja ja näkökantoja alushousuihin ja alushousuista

a. Menet vieraisille, jossa olohuoneen sohvan vieressä lojuvat ilmiselvästi käytetyt alushousut. Miten pahana pidät sitä? Ympäröi se joka lähinnä vastaa mielenpitojasi.

Pidät sitä hyvin epämiellyttävänä   1   2   3   4   5   se ei haittaa Sinua yhtään

b. Entä jos alushousut ovat puhtaat?

Pidät sitä edelleen hyvin epämiellyttävänä 1   2   3   4   5   se ei haittaa Sinua

c. Miltä Sinusta tuntuu kuivata alushousujasi muun pyykin kanssa ulkona tai yleisissä kuivaustiloissa?

Pidät sitä hyvin epämiellyttävänä   1   2   3   4   5   se ei haittaa Sinua

d. Joudut pieneen onnettomuuteen, ja sinut kuljetetaan sairaalaan tutkittavaksi. Muistat että jalassasi on ne kaikista risaisimmat ja vanhimmat alushoususi. Mitä tunnet?

Se saa olosi epämiellyttäväksi   1   2   3   4   5   se ei haittaa Sinua

e. Millaisia alushousuja et pistäisi mistään hinnasta jalkaasi? Miksi? _____

f. Luuletko, että valitsemasi alushousut kertovat itsestäsi jotakin esimerkiksi persoonana? _____

VI. Kommentteja, palautetta, mielenpitoja ja lisäyksiä

Minkälaisia tuntemuksia kysely Sinussa herätti? Haluaisitko kommentoida kysymyksiä? Tuleeko mieleesi vielä jotakin, mitä edellä ei tullut ilmi? Tahtoisitko kertoa jotakin alushousuihin liittyvää? Anna palautetta ja kommentoi! Voit käyttää paperin toista puolta hyväksesi.

Jos Sinulle tulee myöhemmin mieleen vielä jotakin aiheen tiimoilta ota empimättä minuun yhteyttä. Ideat, ajatukset ja uudet näkökulmat ovat aina tervetulleita!

Saako vastaukseksi tallettaa Suomalaisen kirjallisuuden Seuran arkistoihin? Kyllä Ei

*SUURET KIITOKSET VASTAUKSESTASI!
AURINKOISTA ALKUKEVÄTTÄ!*

Liite 2: Heikinmäen aineistosta valitut näkymistä käsittelevät tekstit ja säännöt

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/10	Kirjoittaja kertoo, että housut heitettiin iltaisin pois jalasta pimeässä, eli sen jälkeen kun sammutettiin tuli. Samoin housut laitettiin jalkaan pimeässä. Housuja kutsuttiin naisten nimettömiksi.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/10	Kirjoittajan mukaan housuja ei nähty koskaan pyykkivaatteiden mukana kuivumassa missään. Vasta 1915 - 20 niitä alkoi näkyä pyykkinaruilla. Pojat ja miehet pilkkasivat usein housuja. Kirjoittajan mukaan muoti levisi nopeasti, vaikka housuja pidettiin yleensä häpeällisenä ja salaa. Housut myös pestiin salaa, eikä niitä pantu kuivumaan näkyvälle paikalle.	Housut piti pestä salaa
MV:K11/107	Kirjoittaja kertoo kuulleensa, että erääseen suuren taloon tuli emäntä toiselta paikkakunnalta. Hänellä oli kahdet avohousut myötäjäisenä ja kun ne olivat narulla kuivumassa, työmiehet kyselivät, että mitkäs nuo on.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/109	Kirjoittaja kertoo, että naisten alushousut tulivat käyttöön paikkakunnalla yleisemmin 65 vuotta sitten. Hän muistaa äitinsä puhuneen alkuajoista, että piikana ollessaan äiti oli koettanut rännin pesän edessä kuivata housujaan pesun jälkeen salaa, jottei kukaan olisi nähnyt.	Housut piti pestä salaa
MV:K11/11	Kirjoittaja (mies) kertoo, että maalaisnaiset pitivät housut salaisuutenaan. Hän oli nähnyt ensimmäiset housut 20-vuotiaana järven rannalla pensaan päällä kuivumassa.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/114	Alkuun oli tapana pitää pitkälahkeisia housuja tytöillä niin, että pitsit ja lahkeet näkyivät hameen helman alta. Aikuiset eli neitokset ja vanhemmat naiset eivät antaneet näkyä pitsienkään hameiden alta.	Tyttöjen pitsilahkeet saivat näkyä
MV:K11/114	Kirjoittaja kertoo, että housut olivat pidemmät kuin hameet, eivätkä pitsit näkyneet helmojen alta. Hypellessä alushameiden alta väilehtelivät housunlahkeiden pitsit, mitä sen ajan naiset toivoivatkin. Näin olivat olleet asiat kirjoittajan lapsuuden aikana, mutta eivät enää nuoruuden aikana. Tällöin hävettiin, jos pitsit näkyivät sattumalta hameen alta, vaikka niitä muuten näyteltiin: oli nuoren neitosen ylpeys kun osasi virkata ja oli paljon pitsejä varastossa.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/114	<p><i>Hyvin paljolti tehtiin naisille pöksyjä nisujauhosäkistä, joita tuli kauposta, kun ostettiin jauhoja säkeittäin. Ennenhän oli jauhot niin nisu kuin ruvisjauotkin kankaisissa säkeissä. Ja nämä käytettiin kaikki verhoiksi ja etupäässä lasten ja naisten pöksyihin ja paitoihin. Säkit olivat hyvin pehmosta liinaa, kunhan vain pestiin monet merkit ja kirjaimet, siis puustavet pois. Mutta kävipä niinkin ettei aina kaikki sanat lähteneetkään säkistä pesemälläkään, niin eräskin lihava emäntä tekikin pöksyt sellaisesta säkistä, mihin jäi kaikki sanat. Ja hän sovitti pöksyjen leikkaamisen niin, että sanat osuivat pöksyjen takakappaleisiin. Joissa luki, Vaasan höyrymylly OY. Emäntä sitten pani pyykkiä kuivamaan kerran tienviereen, jossa kulki hyvin paljon ihmisiä ja asetti nämä suuret housunsa siten, että takapuoli oli tielle päin. Ja emännän tarkkailtuaan pyykkiä huomioi hän, että monikin jopa seisahtaen pöksyjen likelle luki tuon mainoslauseen pöksyjen takapuolesta. Ja tämän johdosta olikin emännällä hauskaa, sillä kaikesta päätellen oli hän hyvin ilkkurinen ja leikkisä ihminen.</i></p>	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/118	<p>Kirjoittajan mukaan noin 1901 oli housuja jossakin määrin ryhdytty käyttämään ja ne olivat, kuten kaikki uusi, kovan kaskuilun alaisia. Kirjoittajan mukaan piti tarkoin pestessä ja kuivatessa varoa, etteivät miehet tai pahat pojat nähneet, sillä housut olisi ryöstetty ja niiden kustannuksella olisi tehty monia piloja.</p>	Housut piti pestä salaa
MV:K11/133	<p>Kirjoittaja kertoo, että kaupungissa keväisin kulkiessaan hän näki pitkillä pyykkitrakeilla pitsisuisia housuja, joita kutsuttiin alaköokin kartiineiksi.</p>	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/143	<p>Kirjoittaja kertoo, että ensimmäiset housut kerrottiin olleen N.N:llä, joka oli ollut nuoruudessaan Helsingissä herroissa palvelemassa. Kun hän sitten oli muuttanut takaisin kylälle olivat muut naiset panneet merkille, että pyykkinarulle oli ilmestynyt kaksi housun punttia kuivumaan.</p>	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/145	<p>Kirjoittaja kertoo, että 1910-luvulla lasten pitsihousut näkyivät hameen alta noin 10 - 15 cm.</p>	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/15	<p>Kirjoittajan naapurikylässä, kirkkotien varrella, nähtiin housupyykkiä aidalla kuivumassa ja siitä riitti naurua koko pitäjälle.</p>	Housut piti kuivata piilossa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/152	Kirjoittajan vuonna 1894 syntynyt äiti oli ollut ensimmäisiä housujen käyttäjiä. Äidin isä oli tuonut housukankaan Viipurista, josta räätäli oli ommellut housut. Kirjoittajan äiti oli mennyt housut jalassa kouluun, jossa toiset tytöt olivat pyytäneet häntä näyttämään housuja koska eivät olleet sellaisia ennen nähneet. Kun kirjoittajan äiti ei ollut suostunut näyttämään, hänet oli kotimatalla kaadettu tyttöjoukolla lumihankeen, jotta housut oli nähty.	
MV:K11/158	50-vuotta sitten prodyyrihousuja käytettiin pyhähousuina, joiden piti hiukan näkyä hameen alta.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/170	<i>N.N kertoo tapauksen ajalta kuin Kuopioon alkoi junaliikenne. Kuopion asemalla oli mennyt 2 naista ja poika, joka ei enää ollut polvihousuissa. Toinen naisista sanoi lipunmyyjälle että 2 koko ja yksi puolikas lippu Mikkeliin. Lipun myyjä että kelle se puolikas lippu. Ostaja että tuolle pojalle. Myyjä että sillä on jo niin pitkät housut että sillo pitää olla koko lippu. Siihen nainen että jos se kerran housun pituudesta riippuu niin ostetaa sitt pojalle koko lippu, mutta minä pääsen sitte puolikkaalla. Toinen nainen sanonut että minä pääsenkin sitte ilman lippua näätänkö. Lipun myyjä että näättäkee kontuktöörille, sehän se junassa liput tarkastaa.</i>	Housuista ja housuttomuudesta voi vitsailla
MV:K11/174	Kirjoittaja kertoo ompelijattaren miehen kertoneen, että naiset häpesivät housuunsa niin paljon, että kun mies oli sattunut olemaan tuvassa naisten tuodessa kankaita, housuja ei kehdattu mainita vaan sanottiin vain "tästä kankaasta tehdään ne"	Housut piti tehdä salaa
MV:K11/174	Kirjoittaja kertoo, että miesväki pilkkasi jos näki naisten housut kuivumassa.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/174	Kirjoittaja kertoo, että nuoret tytöt virkkasivat pitsejä housun lahkeisiin, joilta sitten kesällä nähtiin. Se oli tavallaan tarkoituskin että näyttää.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/174	Kirjoittajan mukaan säätyläisillä oli pidemmät pitsit. Hän kertoo nähneensä 1908 laulujuhilla, jossa naiset maastossa olivat nostaneet hameensa kniffarilla ja housujen lahkeiden pitkät ja leveät pitsit vilkkuivat kävellessä. Oli ollut katselijoiden mielestä herraskaista.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/178	Kirjoittajan mukaan mikään muoti ei ole tullut paikkakunnalla kysymykseen, sillä olivat varoneet tarkoin etteivät housut missään tapauksessa päässeet näkymään. Kun naiset olivat pesseet housujaan, ne pantiin kuivumaan sellaiselle paikalle, ettei niitä kukaan sivullinen näkisi. ”Salaperäisyys” oli jatkunut aina noin vuosiin 1935-1940 saakka.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/196	Naisten housut olivat kirjoittajan mukaan ennen niin salattua tavaraa, että vain harva näki niitä. Vaikka housut olivat puhtaat, niin se oli vaisto että salata piti. Housut pestiin varkain kylpyreissulla ja kuivattiin saunan katossa.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/197	Kirjoittaja kertoo, että pyykkiä kuivatessa oli naisten housut varjeltava miesten katseilta. Sitä varten niiden suojaksi levitettiin ohut liina.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/199	Kirjoittaja kertoo, että yleensä naisten housut olivat hävettävät vaatekappaleet, eikä niitä pantu kuivumaan toisten nähtäväksi muun pyykin yhteyteen, vaan ne kuivattiin piilossa.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/205	Kirjoittajan mukaan housuja naisella pidettiin häpeällisenä, ne pidettiin salassa.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/206	Lahkeet ulottuivat puolisääreen asti ja ne laitettiin sukkiin sisään. Housut kuivattiin näkymättömässä paikassa.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/207	Kirjoittajan mukaan vuosisadan vaihteessa pidettiin hyvin häpeällisenä sitä, joka housut laittoi jalkaansa. Siksi naiset piilottelivat housujaan ja pukivat ne yleensä salassa.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/207	Rouva N.N oli käynyt Pietarissa ja ostanut sieltä levät, monin pitsein koristellut housut, jotka olivat tuoksuneet hyvin venäläiselle. Niitä oli sitten ihmetelty ja nuuskittu, että voiko niitä jalkaansa panna.	
MV:K11/211	Housut eivät olleet kirjoittajan mukaan muoti. Käyttö levisi hyvin hitaasti. Naiset pitivät housuja melkein salaisuutena, eikä niistä puhuttu. Pesun jälkeen ne pantiin jonnekin piilopaikkaan kuivumaan.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/216	Kirjoittajan äidin äiti käytti vielä 1920-luvulla avohousuja. Paita oli roikkunut hauskaasti häntänä takana ja lapsilla oli ollut hauskaa housujen tiimoilta.	Mummot käyttivät avohousuja

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/218	Pyykillä ollessa naisten pöksyt pantiin kuivumaan kesällä takimmaisten vesojen korville, etteivät miehet näkisi niitä kulkiessaan.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/218	Sadepäivinä kirjoittaja oli kaulannut pestyä pyykkiä. Naisten housuja ei saanut kaulata silloin kun miehiä oleili tuvassa, vaan ne piti sulloa vasunpään ja kaulata sillä välillä kuin tupa oli tyhjä miehistä.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/226	Housut olivat naisilla noin 70 vuotta sitten. Niitä ei näytetty pyykkiä kuivatessa vaan niiden päälle vedettiin lakana.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/23	Kirjoittaja kertoo tarinan siitä, kun eräs kylän tytöistä meni vuosisadan alussa Helsinkiin piikomaan ja lähetti sieltä äidilleen paketin. Työtön äiti ei tuntenut vaatetta ja päätteli niiden olevan ikkunaverhot. Kun tytär tuli kotona käymään hän kauhistui, ja otti kiireesti vaateen ikkunalta pois ja kertoi äidilleen, että ne olivat naisten housut. Kun naapurit saivat tästä tiedon alkoi pöksykuume levitä paikkakunnalle.	
MV:K11/234	Kirjoittajan mukaan naisten alusvaatteita ei yleensä pantu huutokauppaan, vaikka miesten alusvaatteita oli säännöllisesti huutokaupassa.	Housuja ei huutokaupattu
MV:K11/234	Kirjoittaja toteaa, ettei hän muista koskaan nähneensä säätyläisrouva N.N:n alusvaatteita kuivumassa missään kesäisinkään, vaan ne kuivattiin salaa.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/234	Kirjoittajan kertoo, että tavallisesti housunpunnit olivat sukan päällä, jolloin kauniit pitsit ja muut prodeeraukset näkyivät. Tyttöillä housunlahkeet saivat olla näkyvissä, mutta naisilla ei muulloin kuin hametta nostaessa vähän.	Tyttöjen pitsilahkeet saivat näkyä
MV:K11/245	Kirjoittaja kuvaa, että naisten housuja pidettiin salatavarana, eikä niiltä miehille näytelty.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/251	Alkuun pestiin ja kuivattiin housut hyvin salaisesti, että miesväki ei olisi niitä nähnyt.	Housut piti pestä salaa
MV:K11/252	Kirjoittaja kertoo, että vuoden 1920 jälkeen nuorten tyttöjen muotiin tulivat pitsilahkeiset housut, joita käytettiin ainakin kirkkomatkoilla ja juhlatilaisuuksissa. Pitsit pitenivät vähitellen ja niiden piti vilahdella leningin helmojen alta varsinkin nuorten tilaisuuksissa, tansseissa, kuten myös alusmekon pitsien. Kirjoittaja toteaa, että nyt voisi ihmetellä sitä, miten naisilla oli aikaa virkata pitsejä housuja varten erikseen ja vielä erityisen	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
	taidokkaasti.	
MV:K11/270	Kirjoittajan oli nähnyt äidillään housut jo siihen aikaan, kun jotakin erikoista kykeni muistamaan. Äiti oli ollut pappilassa piikana vuosina 1876-1884 ja oli siellä nähnyt housuja pappilan neideillä ja rouvalla. Kirjoittajan mukaan siihen aikaan herrasväki ainakin käytti housuja, mutta hän epäilee että maalaisrahvaan naisilla niitä ei vielä siinä vaiheessa ollut.	Säätyläisten housut saivat näkyä
MV:K11/270	Kun oli tullut yleiseen tietoon, että naisetkin pitivät jo housuja, oli se ollut juttujen ja pilkan aiheena: varsinkin miehet olivat niitä pilkanneet. Niitä oli täytynyt pitää hiukan salaa, etteivät miehet olisi nähneet.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/270	Lahkeet eivät saaneet missään tapauksessa näkyä hameen helman alta ilman, että helmaa nosti.	Housut eivät saaneet näkyä hameenhelman alta
MV:K11/270	Eräs neiti oli teettänyt alushousut 50 kilon herkkuvanhäijauhosäkistä. Kun neiti oli kumartunut korjaamaan kengännauhojaan, oli hänen takapuolellaan hameen helman alla lukenut "herkkua 50 kiloa".	
MV:K11/276	Miesväki ei saanut nähdä naisten housuja, sitä pilkattiin naisten häpeänä.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/290	Kirjoittajan mukaan housuissa oli leveät, käsinvirkatut pitsit, joiden piti näkyä koltun alta.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/293	Lasten housujen lahkeet saivat vähän näkyä hameen helman alta. Aikuisten housunlahkeet eivät saaneet näkyä.	Tyttöjen pitsilahkeet saivat näkyä
MV:K11/295	Housunpitsit saivat näkyä hameen helman alta. Sekä housut että hameet ulottuivat lapsillakin liki puolisääreen.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/296	Noin 1892 koulutyttöä ollessaan N.N. muistaa saaneensa housut kaupungissa asuvalta tädiltään, mutta ei rohjennut käyttää housuja, kun toisilla tytöillä ei ollut ja he nauroivat tälle.	Housuja ei uskallettu pitää
MV:K11/300	Kirjoittaja kertoo, että pojat olivat menneet läheisen talon pirtin vintille, jossa oli emännän housuja narulla kuivumassa, joita pojat esittelivät.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/304	Kirjoittaja kertoo, että ennen aikaan naiset koettivat pitää housut salassa miehiltä, etenkin nuorilta miehiltä.	Housut piti pitää salassa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/310	Kirjoittajan mukaan housut olivat varsinaisesti sellaista "piilotavatavaa", josta miespuoliset hyvin vähän tiesivät. Vanhemmat naiset rupesivat niitä käyttämään vuosisadan alkupuolella, nuorempien naisten pyykkinuoralla kertoja näki 1890-luvulla, mutta epäilee, että jo edellisellä vuosikymmenellä housuja oli jo käytössä.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/311	Kirjoittajan mukaan noin 60 vuotta sitten naisten housut tulivat. Niiden piti olla niin pitkät että puntit näkyivät, kun niissä oli pitsiä kuten alushameessakin, kellä sellainen ylellisyys oli.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/311	Housujen käyttö oli kirjoittajan mukaan salainen muoti. Niitä ei kaikille näytelty pyykkipuhteinakaan, vaikka nyt roikkuu housuja joka talon pyykkinarulla.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/317	Kirjoittajan mukaan housut piti piilottaa pesussakin. Jos miehet näkivät housut, he pitivät monenlaista ilvettä niillä, nostivat aidan seipäaseen, pukivat olkinuken päälle tai veivät jonkun pojan viereen.	Housut piti pestä salaa
MV:K11/325	Kirjoittajan mukaan housut olivat välillä hyvinkin pitkiä, ulottuen jopa hameittenkin alapuolelle.	Housut saivat näkyä hameen alta
MV:K11/331	Kun kirjoittaja oli kansakoulussa hän muistaa poikien sanoneen, että kattokaas tuolla on housut jos vain näkivät, mutta taas vähän jälkeenpäin, kun laitettiin pitsiä housujen suihin, niiden piti näkyä.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/333	Rannikon naisten housut olivat pysyneet hyvin salassa 1930-luvulle asti. Niitä ei näkynyt muun pyykin yhteydessä kuivumassa. Vaikka niitä pidettiin salassa, silti aina niitä joskus näkyviinkin vilahti.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/335	Kirjoittaja kertoo, että harrastaessaan valokuvausta ammattimaisesti 1920-luvun alkuvuosina hän oli tehnyt havainnon, että äidit koettivat asetella pikkutyttönsä kuviin niin, että pikkutyttöjen pitsitetyt housunlahkeet tulisivat näkyviin. Samoin tekivät rippikouluikäiset tytöt, kirjoittajan mukaan näyttääkseen muka hienoilta, että heillä oli housutkin. Myös vanhemmillakin naisilla oli tapana näytellä toisilleen pitseillä varustettuja housuja, jolloin tarkastettiin myös kuinka hienosta kankaasta housut oli tehty.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/335	Kirjoittaja kertoo, että vanhemmat naiset vähän ylpeilivät sillä, että heillä oli housut. Sopivassa tilaisuudessa iltaaistuttaessa saattoi joku nainen, luulla housujensa näkyvän, kohennella hameitaan ja puhua housuista ikäänkuin itsekseen. Kirjoittajan mukaan tällaista saattoi tapahtua vaikka esittelijällä ei ollut pitsireunaiset housut jalassa. Kun oli housut, se täyty antaa kaikkien tietoon.	Alushousuja piti esitellä
MV:K11/335	Kirjoittaja kertoo, kuinka pojat kävivät öisin piikojen vieressä makaamassa. Useimmiten nukuttiin viattomasti käsikaulassa, mutta toisinaan pojat koettelivat tyttöjen paljaita ja karvaisiakin paikkoja. Jos tytölle oli jäänyt housut jalkaan yöksi, hän saattoi kuiskata kaverilleen:” Voi, voi, kun mulla on housut, vartoos vähän mää otan ne pois”. Ja tämän jälkeen jatkettiin makuuta ja pojan ”viatonta” ”kopeloimista”. Aivan eri naisten luomettiin ”tositarkoituksella” ja kirjoittajan mukaan nämä naiset kyllä muistivat ottaa housut jaloistaan ennen maatamenoaa, jos heillä sellaisia olikaan.	Alushousut riisuttiin intiimitilanteissa
MV:K11/337	Kun naisilla alkoi olla alushousuja, niitä oli pidettävä piilossa. Se oli häpeä, jos joku sai tietää että oli housut jalassa, ja asiasta puhuttiin kylällä.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/337	Kirjoittaja oli nähnyt pikkutyttöä kirkossa pappilan neideillä pitsireunaisia housuja kesäaikana, jotka olivat niin pitkät että vilahtelivat hameen alta. Muut lapset olivat ihmetelleen sitä, kun housut näkyivät.	Housut eivät saaneet näkyä hameenhelman alta
MV:K11/354	Jos housut olivat napilla kiinni saattoi käydä niin, että ne putosivat julkisessa paikassa (väkipaikassa) napin avauduttua ja se oli kirjoittajan mukaan sellainen häpeä, ettei siitä tahtonut millään selviytyä.	Housut eivät saaneet tippua jalasta
MV:K11/362	Eräs vanha rouva oli kirjoittajalle kertonut, kuinka Tampereella suuren kauppaliikkeen neiti oli noin 1800-luvun vaiheilla aamulla varhain huuhtomassa mamelukkejaan, kun oli nähnyt jonkun tulevan katua pitkin. Peläten arvonsa kärsivän neiti oli jättänyt mamelukit virran vietäväksi ja ne uiskentelivat kuin valkoiset linnut virtaa alaspäin.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/369	Kirjoittajan äiti oli kutonut alushousukangasta, johon naapurin vaimo oli todennut: "jos sinulla olisi noita lapsia enemmän niin et itsellesi pöksykangasta kutoisi".	Housut piti tehdä salaa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/388	Housut olivat pituudeltaan vähän alemmas polvea. Koska hameet olivat pitkät, lahkeen suut näkyivät vain jossakin tapauksessa.	Housut sai näkyä hameen alta vain joissakin tapauksissa
MV:K11/388	Kirjoittajana muistaa lapsena ja nuorena ollessaan nähneensä kuvien mukaisia naisten housuja säätyläisten pyykinpesun jälkeen kuivausnarulla. Joskus kotonakin hän oli nähnyt koristeltuja naisten housuja pyykin jälkeen kuivumassa, varsinkin kesällä, kun sukulaisrouva Helsingistä oli ollut vierailulla.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/390	Kirjoittajan mukaan lahkeet ylettyivät polven alapuolelle, jotta pitsit näkyivät.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/400	<i>Näin 65 vuotta sitten ensimmäiset naisten alushousut joissa oli pitsi. Näitä ei ollut kuin varakkailta ja muistelen kuinka eräskin rippikoulutoverini kun olimme riitessä talkootansseissa pyysi veljeäni tanssittamaan niin että housun pitsit näkyy. Tarkoitus oli että näyttäisi rikkaalle.</i>	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/403	Kirjoittaja muistaa 10-vuotiaana poikana nähneensä äitinsä pesun jälkeen kuivattelevan omia alushousujaan.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/408	Kirjoittajan mukaan ihme oli, jos sen aikainen lapsi näki äitinsä housut, sillä ne olivat salaisia asioita.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/408	Kirjoittaja kertoo, että kun housut olivat pyykissä, ne oli salaa kuivatettava öiseen aikaan, ettei kukaan nähnyt. Kirjoittajan kotikylässä oli talon lihava miniä levittänyt housunsa yön ajaksi aidalle kuivumaan, josta yöjalassa olleet kylänpojat olivat löytäneet ne ja levittäneet poikkipäin aidalle. Sitten pojat olivat kertoneet kylällä, että housut olivat seitsemän aitaparia leveät.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/41	Housuja ei kehdattu pitää nuoralla kuivumassa muiden vaatteiden kanssa. Ne pantiin kuivumaan ”kaihipaikkaan” (sellaiseen paikkaan, josta ei näkynyt).	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/41	Kirjoittaja kertoo, että pari kolme vuotta sitten Tampereen asemalla joku vanha emäntä oli kulkenut kiireesti kaupunkiin, mutta vaaleahkosta flanellista tehty housunlahje laahasi maata koska sukkanauha oli pudonnut tai katkennut.	Housut eivät saaneet tippua jalasta
MV:K11/410	Lahkeen suissa oli itse virkatut pitsit, jotka olivat hienot kun vilahtelivat joskus hameen alta.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/418	Kirjoittajan mukaan säätyläisnaiset, ainakin nuoremmat, käyttivät umpinaisia housuja, joissa oli	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
	käsin virkatut pitsit lahkeensuussa kuvan osoittamalla tavalla. Myöhemmin ryhtyivät talonpoikaisnaisetkin laittamaan pitsiä tai prodyyriä lahkeensuihin. Koiranleuat kutsuivat sitä ärsykkeeksi.	
MV:K11/42	Kirjoittajan ollessa alle rippikouluikäinen kirjoittajan isä oli huutanut erään opettajan rouvan jäämistön vainajan housut.	Housut voitiin myydä huutokaupassa
MV:K11/450	Kirjoittajan 86 vuotta vanha äiti kertoi saaneensa ensimmäiset housut 12-vuotiaana. Hänen äitinsä oli nähnyt housut herrasväellä ja ommellut sellaiset. Omalla äidillä tai muilla kylän naisilla ei housuja ollut; housuja oli vain naisilla, jotka itse neuloivat ja niitä pidettiin salavihkaa, eikä näytelty.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/455	Kirjoittaja kertoo, että pitsiä piti näkyä hameen alta noin 3-4 senttiä. Jos ei ollut pitsiä, niin housuja pidettiin sukan suun alla niin etteivät ne näkyneet.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/462	Kirjoittajan mukaan noin 70 vuotta sitten alkoivat naisten housut yleistyä. Niitä oli ensin kaihdettu kovasti ja koetettu pitää salassa, koska vanha kansa oli pitänyt niitä halveksittavana ylellisyytenä.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/492	Tehtaalle 1915 tulleella insinöörillä oli ulkomaalainen rouva, jonka pitsikoristeisia housuja oli pyykkinarulla kuivumassa. Ne olivat kuvassa olevien housujen näköisiä.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/504	N.N (s. 1880) oli saanut housut jo lapsena. Lakaistessaan 14-15 vuotiaana permantoa talon emäntä oli huomannut housut ja ihmetellyt "Onko sinulla pöksytkin?"	
MV:K11/504	Kirjoittaja (mies) kertoo, että hän sai vuonna 1914 kartanon samanikäisen tyttären housut. Kirjoittajaa harmitti tuolloin, kun äiti ei ollut antanut ottaa pitsejä pois lahkeensuista ja toiset pojat olivat kiusanneet häntä.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/512	Kirjoittajan äiti oli muuttanut 1870-luvulla toisesta pitäjästä. Hän oli opettanut ympäristönsä emäntiä pitämään housuja ja ommellut niitä heille. Housut oli kuitenkin siihen aikaan pidettävä ehdottomasti salassa, eikä niitä sopinut ripustaa kuivumaan muun pyykin kanssa, sillä niiden kanssa olisi ilvehditty ja nuoret miehet olisivat saattaneet ne vaikka repiäkin.	Housut piti pitää salassa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/546	Kirjoittajan mukaan housuja alettiin nähdä joskus pyykkinarulla, joka hänen mielestään oli rohkea teko: panna niitä kaikkien nähtäväksi ja pilailun kohteeksi.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/547	Kirjoittajan mukaan naiset häpesivät kovasti pyykillä housujaan ja koettivat laittaa ne piiloon kuivumaan. Muut pilkkasivat kysellen, kenen kartiinit saunan takana olivat.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/55	Kirjoittajan mukaan säätyläisnaisilla ja muillakin oli kuvan kaltaisia housuja. Jatkosodan aikaan sotasairaalaan potilaat olivat vetäneet naisten housut kunnantalon lipputankoon, jota kylän väki oli ensin ihmetellyt ja sitten kironnut.	Housuja ei ollut sopivaa ripustaa lipputankoon
MV:K11/570	Kirjoittaja oli 1910-luvulla nähnyt äitinsä kaksilahkeiset narulla.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/572	Kirjoittaja kertoo, että naisten housut tulivat käyttöön vuosisadan vaihteessa, jolloin niitä näkyi muiden pyykkien joukossa pyykkivartaiden päällä.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/572	Kirjoittaja kertoo, että säätyläispiireistä levisivät kansan käyttöön pitsireunaiset housut, jotka juhlatilaisuuksissa saivat pitsiensä ansiosta näyttäytyä.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/578	Kirjoittaja kertoo, että kun ei vielä tiedetty pöksyjä ja niitä nähtiin Pietarin herrasväellä nuoralla kuivumassa, niitä käytiin katsomassa, ihmettelemässä ja niistä otettiin oppia.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/581	Kirjoittajan mukaan säätyläisnaisilla ja nuorilla tytöillä kaikissa piireissä oli kyselyssä kuvatunlaisia housuja. Pitsejä ja prdyyrejä käytettiin ja tytöillä ne saivat näkyä hameenkin alta.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/586	Brodyyrit tai pitsit kiinnitettiin lahkeisiin. Pitsit saivat vähän näkyä hameen alta.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/587	<i>Pitsi virkattiin kotona ja pantiin lahkeen suuhun koristeeksi. Ärsykkeeksi miehille kuten eräs nainen sanoi.</i>	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/595	Kirjoittaja kertoo, että kansakoulussa heidän piti pestä ja mankeloida opettajan pyykki, jossa oli kuvan kaltaiset housut joukossa.	
MV:K11/618	Pitsit olivat housujen lahkeessa polveen asti ja ne näkyivät helposti helman noustessa hiukankin. Siis jonkinlaiset "houkuttimet", kirjoittaja kuvaa.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/625	Kun opettaja näki kirjoittajan housut ja kehui, että kaikilla naisilla pitäisi olla sellaiset, ei kirjoittajalle enää oltu ilkeitä.	Housut piti pitää salassa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/63	Emännillä ja kirjoittajan äidillä oli pöksyt, joita he kirjoittajan mukaan peittelivät miehiltä ja lapsilta niin kuin olisivat hävenneet niitä.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/644	Kirjoittajan mummo (s. 1838) kertoi, että hänen nuoruudessaan jotkut työt olivat laittaneet kovilla pakkasilla nuotanvetoon lähtiessä miesten alushousut alle. Jos tämä oli saatu tietää sitä oli pidetty häpeällisenä, että naisella oli housut.	Naiset eivät käyttäneet miesten vaatteita
MV:K11/646	Kirjoittaja kertoo naapurikylän naisesta, joka talvisin kävi verkoilla järven selällä ja jonka kerrottiin käyttävän housuja (vuosina 1885-1890). Toiset olivat tahtoneet varmistaa asian ja kun nainen oli ollut verkkoja kokemassa vetonaru kädessään, jota ei voinut jättää, miehet olivat nostaneet hänen hameensa ylös. Naisella oli ollut housut.	Housut piti pitää salassa
MV:K11/646	Kirjoittaja kertoo, että hänen lapsuusaikanaan näki valkoisia naisten housuja pyykkinuoralla, jotka oli varustettu pitseillä lahkeensuissa.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/659	Kirjoittaja kertoo, että jotta lahkeet eivät näkyisi hameen alta, tehtiin liiningit.	Housut eivät saaneet näkyä hameenhelman alta
MV:K11/663	Kirjoittaja kertoo, että vanhemmat naiset käyttivät vielä hänen lapsuudessaan avonaisia housuja. Nuoret nauroivat näille, kun paidan kulma jäi takaa riippumaan kuin fasaanin pyrstö.	Mummot käyttivät avohousuja
MV:K11/663	Kirjoittaja toteaa housujen olleen salaiset vielä viime vuosisadan lopulla. Hän muistaa erään kiertelevän suutarin kertoneen, että kerran veljensä kanssa suutarimassa ollessa talossa oli ollut samaan aikaan naisompelija, jonka ompelutyötä ei ollut näkyneet missään. Miehet olivat ryhtyneet kyselemään ja etsimään, ja kun he löysivät naisten housujen tekeleitä piilosta pilailivat he niiden kustannuksella.	Housut piti tehdä salaa
MV:K11/691	Kirjoittaja kertoo, että vanhoissa valokuvissa hänen 11-vuotiaalla äidillään näkyvät housunpunnit pitseineen leningin alta.	Pitsit saivat näkyä hameenhelman alta
MV:K11/7	Pitsisuiset housut olivat komeammat, mutta eivät silloinkaan saaneet näkyä kuin vahingossa.	Housut saivat näkyä hameen alta vain vahingossa

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
MV:K11/70	Kirjoittajan mukaan vihkosessa olevassa kuvassa pyykkinarulla olevat housut muistuttivat paljon sitä mallia, jonka hän oli poikasena nähnyt [äitinsä] pyykkinarulla. Äiti ei ollut sanonut mitään, kun poika oli huomauttanut, että pöksyt ovat haarukoista revenneet.	Housut kuivattiin julkisesti
MV:K11/703	Kirjoittajan äiti oli palvellut pappilassa ja nähnyt siellä pappilan rouvalla housuja, jollaiset oli kotiin tultuaan ommellut myös itselleen. Talkoissa housujen lahkeet olivat vilahdelleet hameen alta, jonka joku mies oli huomannut ja sanonut että N.N:llä [kirjoittajan äiti] on housut. Siihen oli toinen mies, X.X, (kolme kertaa Siperiassa ollut mies) todennut ”N.N:llä on niin huono nainen, että housuja pitää.”	Housut piti pitää salassa
MV:K11/76	Kirjoittaja kertoo menneensä kiertokouluun housut jalassa. Housuja ei ollut vielä muilla lapsilla ja hän oli saanut toisilta tytöiltä pilkkaa osakseen. Toiset olivat sanoneet että hän on poika, kun on housutkin jalassa.	Naiset eivät käyttäneet miesten vaatteita
MV:K11/82	Kirjoittajan mukaan alushousujen lahkeet ylettyivät alapuolelle polven, mutta eivät saaneet näkyä hameen tai alushameen alta. Jos näkyivät, siitä huomautettiin.	Housut eivät saaneet näkyä hameenhelman alta
MV:K11/84	Pappilan väellä ja muuten rikkailla ihmisillä oli pitsin tai muiden korunauhojen avulla tehtyjä housuja. Ne piti laittaa näkyville. ”Rimpsut ne kaunistaa”.	Pitsien piti näkyä hameenhelman alta
MV:K11/93	Kirjoittaja kertoo, että housuja näki joskus suurena harvinaisuutena pyykkinaruilla kuivamassa. Tuon aikaiset ihmiset pitivät sopimattomana sitä, että housut pantiin muun pyykin joukkoon kuivamaan ja naisten alusvaatteet pyrittiin kuivattamaan siten etteivät ne olleet näkyvissä vaan jossakin suojaisessa paikassa katseitta. Kirjoittaja toteaa, että nykyään on asia muuttunut tässä suhteessa aivan kokonaan.	Housut piti kuivata piilossa
MV:K11/95	Kirjoittaja kertoo, että kun naisten housut tulivat käyttöön, naiset ujostelivat niitä. Niitä ei pantu näkyvälle paikalle pyykin jälkeen kuivumaan. Jos miehet näkivät naisten housut narulla, he lauloivat pilkkalauluja.	Housut piti kuivata piilossa

Liite 3: Omasta aineistosta poimitut näkymistä käsittelevät tekstit ja säännöt

Viite	Kuvaus kirjoituksesta	Sääntö
SKS JpaS 2 1997	Pukeutuu parempiin sattumalta, mahdollisesti ennen lääkäriin menoa.	Lääkäriissä täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 3 1997	Ruotsinsuomalainen tyttö oli lomalla Suomen maaseudulla 70-luvulla. Talon emäntä löysi saunasta tytön veriset alushousut ja alkoi pestä housuja. Housut sulivat käteen ja tyttö kertoi käyttävänsä kertakäyttöisiä alushousuja.	
SKS JpaS 3 1997	Maatalouskoulun kiinteistöhoitajamies kävi salaa tyttöjen asuntolassa haistelemassa tyttöjen alushousuja. Eräs tyttö yllätti hänet haistelemasta alushousujaan ja mies sai lähtöpässit.	Alushousuja ei ole sopivaa haistella
SKS JpaS 4 1997	Ennen sotia pienellä paikkakunnalla pojat tahtoivat nähdä opettajattaren alushousut ja laskivat kepillä peilin opettajattaren huusiin. Joukko katsoi peilistä kun opettajatar riisui sivustanapitettavat housut ja näkevät oletettavasti muutakin. Pojat jäivät kiinni, yksi pojista sai jälki-istuntoa.	Alushousujen tirkistely ei ole sopivaa
SKS JpaS 8 1997	Kävellessä konserttilavalle nainen tajuaa alushousujen valahtaneen pakaraväliin ja hiertävän, mutta ei viitsi kaivelemaan ruveta vaan yrittää laulaa pokkana.	Päällä olevien alushousujen koskettelu ei ole sopivaa
SKS JpaS 8 1997	Tullessaan suihkusta tuttava yllättää poikaystävänsä haistelemasta alushousuja, sama tapahtuu poikaystävän miesystävän ollessa kylässä.	Alushousuja ei ole sopivaa haistella
SKS JpaS 11 1997	Pukeutuu parempiin jos on joku mies, tuntuu siltä tai jos on pukeutunut hienosti, jolloin on kiva laittaa kauniit alusvaatteet.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 11-12 1997	Nainen sai lahjaksi italialaiselta poikaystävältä punaiset alushousut, joihin oli painettuna nimi ja teksti "i love you". Nainen pitää tätä kornina, mutta jollain tavoin kivana ja epäilee paikalliseksi tavaksi.	
SKS JpaS 13 1997	Nainen joutui lapsena olemaan liikuntatunnilla alasteella alushousuissa ja paidassa, jos voimistelupuku oli jäänyt kotiin. Hän pinnasi, koska käytti usein veljen vanhoja aukollisia alushousuja ja häpesi kikkelinreikää housuissa.	Naiset eivät käytä miesten alushousuja

SKS JpaS 13 1997	Kesällä voi riisua alushousut ja antaa ne miehelle jota yrittää iskeä. Toimii kuulemma aina.	Alushousuja voi käyttää eroottisena viestinä
SKS JpaS 15 1997	Nainen toteaa miesten suhteen naisten alushousuihin olevan kiinnostava. Esimerkiksi hän kertoo, että ex-poikaystävä saattoi pukea tietyt alushousut hänen päälleen vain riisuakseen ne hetken kuluttua pois.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 15 1997	Nainen toteaa, että miesten kiihottaminen onnistuu jo mainitsemalla, että on ne punaiset jalassa (miehestä riippuen).	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 18 1997	Nainen kuivaa kämppäkaverin kanssa pyykkejä eteisessä. Enemmistö kuivatuista on alushousuja ja naiset vitsailevat korjausmiehen tulosta.	Alushousuja ei ole sopivaa esitellä korjausmiehelle
SKS JpaS 18 1997	Kämppäkaveri käyttää vanhoja alushousuja pölyrätteinä. Housujen kuivuessa vessassa hän tajuaa, että vieraat saattavat kuvitella niiden olevan käyttöhousuja.	Älä esittele missään housuja jollaisiin et itseäsi haluaisi mieltää
SKS JpaS 18 1997	Poikaystävä ihastuu sänkyyn mennessä naisen alushousuihin niin, että riisuuntumisenkin jälkeen silittelee ja hypistelee housuja. Nainen kokee tilanteen nolona ja inhottavana.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 18 1997	Poikakaveri osti karseat alushousut lahjaksi naiselle ja sitten vain hiveli niitä. Nainen suuttui ja päätti olla käyttämättä alushousuja.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 18 1997	Miehien ilmeet muuttuvat kun he näkevät mustat pitsiset alushousut; kirjoittaja epäilee mustien housujen symbolisoivan joillekin enemmän.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 21 1997	Parempia kehtaa näytellä muillekin.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 21 1997	Pukeutuu parempiin juhlatilaisuuksissa, sillä tuulella ollessa, kun olettaa jonkun erityisen tai tuntemattoman näkevän ne, ravintolaan tai kutsuille lähtiessä tai poikakaverin tulessa kotiin.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 21 1997	Alushousuilla ei ole kirjoittajan mukaan väliä arkena, jos tietää, ettei kukaan niitä näe.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 23 1997	Miesten ja naisten yleinen sanonta poika/tyttöystävien karseista alusvaatteista on "nuo vie kyllä viimeisetkin halut"	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa

SKS JpaS 24 1997	Vaikka kukaan ei ole opettanut, kirjoittaja toteaa että sen vaan tietää ettei alushousuja sovi haistella edes selvittääkseen, ovatko ne likaisia tai pesun tarpeessa, ainakaan julkisesti. Se on perverssiä, ei sopivaa.	Alushousuja ei ole sopivaa haistella
SKS JpaS 24 1997	Ihmiset vitsailevat likaisten alushousujen viemisestä pornokauppaan myytäväksi, kun sieltä saa kuulemma puhtaat tilalle	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 25 1997	Naiselle oli sanottu, että sinä varmaan käytät sellaisia ja sellaisia alusvaatteita. Naisen mielestä se sisälsi seksuaalisen viittauksen, koska näitä asioita ei yleensä sanota toisille.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 29 1997	Kiireessä etsiessä ja pukiessa vaatteita takaisin päälle naisen alushousut katoavat, niitä etsitään ja pohditaan kuka ne löytää ja mistä.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 29 1997	Kirjoittaja myi siskonsa kanssa kirpputorilla vaatteita kesällä, kaupittelevat pojille alushousuja, mutta pojat eivät ostaneet koska alushousut ovat pestyjä.	Naisten (likaiset) alushousut kiinnostavat miehiä
SKS JpaS 33 1997	Ensiavun henkilökunta on maininnut, ettei uskoisi alusvaatteiden olevan niin epäsiistejä kuin ne joskus ovat.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 33 1997	Nainen oli oppinut äidiltään, että lähdetäessä jonnekin vaihdetaan paremmat alushousut.	Ulos lähtiessä tulee olla paremmat alushousut jalassa
SKS JpaS 36 1997	Pukeutuu parempiin lähtiessä ulos juhlimaan, miestä miellyttääkseen, joskus itsensä iloksi.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 37 1997	Naisen hame oli jäänyt pari kertaa WC:stä poistuessa ylös lanteille, muiden riemuksi.	Päällä olevien alushousujen ei kuulu näkyä
SKS JpaS 37 1997	Likaiset alushousut ovat löytyneet sängyn alta ym. muiden läsnäollessa.	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 40 1997	Pukeutuu parempiin bileisiin lähtiessä, joskus muiden luona yötä ollessa ja oikeastaan aina muulloin kun kuukautisaikaan.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 41 1997	Naisen palatessa yöreissulta alushousut taskussa ne ovat lipsahaneet esimerkiksi bussirahaa maksaessa bussikuskin eteen. Nuhjuiseen ulkonäköön liitettyinä ne ovat herättäneet hilpeyttä tai noloutta housujen vastaanottajassa ja naisessa.	Alushousuja ei saa antaa bussikuskillle

SKS JpaS 41 1997	Kirjoittaja kertoo, että koirat kuljettavat ja syövät mielellään alushousuja ja ovat tuoneet niitä (käytettyjä) esimerkiksi kahvivieraiden jalkoihin kutsuilla.	Koriat eivät saa kuljetella alushousuja
SKS JpaS 41 1997	Kirjoittaja kertoo yleisesti kuulleensa tuulen nostattaneen hametta niin, että housut näkyvät; kirjoittaja ei pidä sitä kauhean nolona.	Päällä olevien alushousujen ei kuulu näkyä
SKS JpaS 41 1997	Suhde on arkistunut, kun esiintyy risaisimmissa kuukautisalushousuissa kumppanin edessä asiaa kummemmin pohtimatta.	Oman kumppanin seurassa ei ole niin väliä mitkä alushousut on jalassa
SKS JpaS 48 1997	Pukeutuu parempiin kun on pukeutunut muutenkin juhlavammin, on esim. menossa alkuillasta, ennen juhlimista, tyttöjen yhteissaunaan tai haluaa lisätä eroottista tunnelmaa poikaystävän kanssa.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 49 1997	Yksi naisten peloista on joutua esim. autokolariin ja hävetä sairaalassa rähjäisiä alushousuja.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 50 1997	Kirjoittaja ei ole vakuuttunut vanhasta kliseestä alusvaatteiden eroottisesta lisästä, kertoo pärjäävänsä poikaystävän kanssa sängyssä ihan hyvin ilman vaatteita.	Oman kumppanin seurassa ei ole niin väliä mitkä alushousut on jalassa
SKS JpaS 52 1997	Pukeutuu suosikkialushousuihin kun viettää poikaystävän kanssa eroottisen illan.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 56 1997	Pukeutuu parempiin juhliin ja joskus intiimeihin tilanteisiin partneria ilahduttaakseen.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 57 1997	Nainen huomasi kerran lukioaikana farkkujen lahkeesta pilkottavan edellispäivän alushousut.	Alushousujen ei kuulu näkyä housunlahkeesta
SKS JpaS 57 1997	Nainen iski nuoruudessa miehen ja jalassa olivat pyykissä värjäytyneet ja käytössä kuluneet sloggit - kertoi ottaneensa opikseen.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 57 1997	Tuttavapiirissä on sattunut, että joku on saalistanut namuisen sällin ja päällä ovat olleet käytössä nuhjaantuneet kalsarit.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 57 1997	Äiti oli opettanut, että pitää olla aina puhtaat alushousut jalassa, mutta ei ollut maininnut onnettomuuden mahdollisuutta.	Aina pitää olla hyvät alushousut jalassa

SKS JpaS 58 1997	Jos ei kykene itse riisuuntumaan, on niin pahassa jamassa, että kalsarit tuntuvat ongelmista pienimmältä.	Onnettomuudessa on aivan sama mitkä housut on jalassa
SKS JpaS 65 1997	Nainen pelkää käyttää millaisia sattuu alushousuja ylläkään mahdollisen tulipalovaaran vuoksi; olisi noloa olla miesystävän risat alushousut jalassa ulkona.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 65 1997	Tytöt vievät bailuillan päätteeksi saattajat yhden tytöistä asunnolle. Yksi pariskunta majoittuu keittiöön ja aamulla keittiön nurkasta löytyvät naisten pikkupöksyt. Pariskunta itse on siirtynyt miehen asuntoon naapurirappuun. Tarinaa kerrotaan muisteloissa nimellä "n:n käyntikortti".	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 65 1997	Alushousut ripustettiin vähän piilompaan kuivumaan, varsinkin lihaviiden naisten vanhat kauhtuneet alushousut.	Alushousut pitää kuivata piilossa
SKS JpaS 72 1997	Pukeutuu parempiin aina kun ne eivät ole pyykissä, varsinkin kihlattia tavatessa ja erityisesti, kun kyseessä on special-ilta/yö.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 73 1997	Kesätöissä Ranskassa oli ollut yksi suomalainen poika, joka jakoi omakotitalon kylpyhuoneen ja keittiön muiden ulkomaalaisten kanssa. Eräänä aamuna suihkuun mennessään poika oli huomannut lavuaarissa käytetyt tyttöjen alushousut. Koska espanjalaistytöt olivat juhlineet edellisenä iltana, poika päätteli housujen jääneen yhdeltä heistä. Housut saattoivat olla myös merkki, sillä yksi tytöistä oli selvästi ihastunut poikaan.	Alushousuja voi käyttää eroottisena viestinä
SKS JpaS 74 1997	Pikkupöksyilläkin voi flirttailla.	Alushousuja voi käyttää eroottisena viestinä
SKS JpaS 78 1997	Nainen on kuullut yhdeltä Pohjois-Karjalaiselta noin 60-vuotiaalta naiselta, että hänen nuoruudessaan alushousut piti kuivata narulla niin, ettei haarakohta näkynyt.	Alushousut piti kuivata säädylisesti
SKS JpaS 78 1997	Kiihkouskovat eivät saa käyttää sivustatäytettävää pyykkikonetta, jotta alushousut ja muut "syntiset" jutut eivät näkyisi.	Alushousut eivät saa näkyä
SKS JpaS 80 1997	Pukeutuu parempiin aina kun niitä on puhtaana ja jos pitää olla hyvin pukeutunut (juhlatilanteet).	
SKS JpaS 80 1997	Pukeutuu mahdollisimman siisteihin, jos on menossa riisuuntumaan julkisesti.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä

SKS JpaS 81 1997	Nainen epäilee alushousujen olevan tärkeämpi vaatekappale ihmiselle, jolla on erilainen elämäntilanne. Itse hän on perheellinen, ja toteaa, että oman miehen seurassa ei ole väliä minkälaiset housut on jalassa.	Oman kumppanin seurassa ei ole niin väliä mitkä alushousut on jalassa
SKS JpaS 81 1997	Nainen kertoo laittavansa julkisesti riisuuntuessa mieluummin mahdollisimman ehjät alushousut.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 82 1997	Työtoveri oli kertonut, kuinka tuli terassiravintolassa kesäilmoilla vessasta kevyessä hameessa, joka oli takaa jäänyt kiinni vyötärölle ja alushousut näkyivät. Ilta oli kuulemma mennyt vähän pilalle.	Päällä olevien alushousujen ei kuulu näkyä
SKS JpaS 82 1997	Nuoruusikäinen tyttökaveri oli sanonut, että hän vaihtaa joka päivä alushousunsa nimenomaan onnettomuuksien varalta, jotta olisi puhtaat housut, jos joutuu onnettomuuteen.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 84 1997	Pukeutuu parempiin juhlatilanteissa tai yleisiin riisuuntumisaikoihin joutuessaan (uimahalli, lääkäri ym).	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 85 1997	Naiselle on sattunut yleiseen saunaan tai gynekologille joskus huonot, rumat tai risat housut, jota hän kertoo tietenkin häpeilleensä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 85 1997	Naiselta varastettiin murrosikäisenä kaikki vaatteet pukukopista uimarannalla. Hän häpesi, kun likaiset alushousutkin vietiin ja mietti, mitä varas niillä teki.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 85 1997	Nainen kertoi taluttaneensa polkupyörää bussipysäkin kohdalla leveähelmaiseen mekkoon pukeutuneena, kun alushousuista oli kuminauha katkennut ja housut pudonneet polviin. Pysäkillä seisoivat ihmisiä katsomassa. Housujen ylösnosto oli ollut vaikeaa, koska samanaikaisesti piti pitää pyörän sarvista kiinni. Nainen oli ottanut nolona toisella kädellä housut pois, laittanut ne laukkuun ja jatkanut matkaansa naama punaisena.	Alushousut eivät saa tippua jalasta
SKS JpaS 85 1997	Naisen setä kertoi koti(kerros)talossa asuneesta vanhasta rouvasta, joka käveli käytävillä välillä pelkässä vaaleanpunaisessa paidassa ja alushousuissa.	Pelkkiin alushousuihin pukeutuminen julkisesti ei ole soveliasta

SKS JpaS 85 1997	Vanhempi rouva asetti vaaleanpunaiset, pitkäpunttiset ja paksut alushousunsa kerrostalopihan pyykkinarulle kuivumaan siten, että housujen haaraosa oli huolellisesti levitetty esiin pyykkipojalla.	Alushousut pitää kuivata säädyllisesti
SKS JpaS 85 1997	Ystävä sanoo aamulla, oltuaan naisen luona yötä, että hyi mitkä kalsarit, toivottavasti en joudu liikenneonnettomuuteen.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 85 1997	Naisen kotona kuljettiin kesäisin aina T-paita päällä ja alushousut jalassa. Tyttöjä oli monta, ja alushousut olivat olleet ihan luontevat. Tytöt eivät osanneet hävetä, vaikka vieraita poikia (siskojen poikaystäviä) oli käynyt kylässä. Äiti oli välistä moittinut tyttöjä tästä. Myöhemmin myös pojat olivat kertoneet, että heitä oli vähän nolottanut.	Pelkkiin alushousuihin pukeutuminen julkisesti ei ole soveliasta
SKS JpaS 92 1997	Kirjoittaja ei pue huonompia housuja uimahalliin, lääkärille tms. tilaisuuksiin, mutta ei kuitenkaan ylettömästi niitä missään tilanteissa häpeile.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 92 1997	Pukeutuu parempiin tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä, siis paljastavissa tilanteissa.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 94 1997	Kirjoittajalla on pari kertaa jäänyt edellisen päivän alushousut housunlahkeeseen, josta ne ovat päivän mittaan valuneet nilkkaan. Kaikista pahinta ei ole onneksi sattunut, eli hän on havainnut epäilyttävän möykyn ennen kuin alkkarit ovat pudonneet ulos.	Alushousujen ei kuulu näkyä housunlahkeesta
SKS JpaS 94-95 1997	Kesällä kirjoittajalle oli sattunut nolo tilanne, kun äidin kanssa kaupunkiin ostoksille lähdettäessä hän oli bussipysäkillä huomannut, että äidin repun tarrakiinnitysjuuttuun oli takertunut rintikat. Pysäkillä ei ollut muita. Kirjoittaja vertaa tilanteen hämmentävyyttä siihen, että kyseessä olisivat olleet alushousut, ja toteaa alusvaatteiden hassuissa paikoissa herättävän aina hilpeyttä/paheksuntaa.	Alushousujen ei ole sopivaa roikkua laukusta
SKS JpaS 94 1997	Alkkarit lahkeessa on aika klassikko, jota on sattunut monille tytöille. Myös Radiomafian toimittajanainen oli pari päivää aiemmin kertonut samasta omakohtaisesta tilanteesta.	Alushousujen ei kuulu näkyä housunlahkeesta

SKS JpaS 95 1997	Kirjoittaja toteaa toisten kokevan alushousut jotenkin pyhiksi; toisten housuihin ei haluta koskea ja likaiset housut ovat yök yms. Hän kertoo vastaesimerkin naisesta, joka oli kesällä poikakaverinsa kanssa purjehtimassa. Yöllä oli veneessä ollut kylmä eikä huivia tai ohutta pipoa ollut, joten nainen oli tehnyt itselleen yöpipon alushousuista: ommellut jalka-aukot kiinni ja pipo oli valmis sekä hyvin käytännöllinen. Naisen poikakaveri ei ollut sitä kavahtanut tai kokenut epäseksuaaliseksi tms. Kirjoittaja epäilee, ettei tämänkaltainen alkkarien funktion muuttaminen tulisi monille varmasti edes mieleen.	Alushousuja voi käyttää myös muuhun tarkoitukseen
SKS JpaS 99 1997	Pukeutuu parempiin lemmeniltojen toivossa ja kun haluaa hyvän olon itselleen.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 107 1997	Huonot ovat tavallisia puuvillaisia, niissä voi olla vaikka kukkia eikä se haittaa. Niitä käytetään arkena.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 107 1997	Pukeutuu parempiin treffeillä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 108 1997	Alushousut eivät saaneet näkyä, se oli paha juttu. Kirjoittaja toteaa, ettei tuo niin nöpönnuukaa ole.	Alushousut eivät saa näkyä
SKS JpaS 109 1997	Alusvaatteet ovat kirjoittajan mukaan osa seksuaalisuutta. Niitä ei kuulu riisua heti pois vaan nuuhkia, sivellä ja hypistellä.	Parempiin pukeudutaan intiimitilanteita varten
SKS JpaS 109 1997	Kun naisen kuukautiset olivat lapsena alkaneet ja hän oli tuhrinut housunsa, äiti oli ripustanut veriset housut ovenripaan ja antanut niiden olla siinä niin kauan, kunnes nainen oli ottanut ja pessyt ne.	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 112 1997	Yläasteella sijaisena olleessaan yhdeksännen luokan pojat olivat nostaneet naisen hametta ja nolostuneet kuten myös nainen, sillä hänellä oli ollut silloin jalassaan minipienet stringit.	Alushousujen tirkistely ei ole sopivaa

SKS JpaS 116 1997	Tiedättehän tämän normaalin tapauksen kun edellisen päivän sukkahousut pursuvat farkun lahkeesta... Kuvitelkaapa tilanne, että ne ovatkin alushousut - jotka kesken tunnin jonkun huomauttamana revitte lahkeestanne... Ai, että nolottiko?	Alushousujen ei kuulu näkyä housunlahkeesta
SKS JpaS 124 1997	Ystävä oli ollut tulossa kuntosalilta paikallisbussilla kotiin. Keskustan pysäkillä häneltä oli pudonnut huomaamattaan laukusta mustat pitsialushousut kadulle. Vanha rouva oli tullut ystävän luo, miettinyt hetken ja sanonut: "Neiti, teiltä putosi hansikas"	Alushousuja ei saa tiputtaa julkisesti
SKS JpaS 125 1997	Jos nainen menee lääkäriin, hän kiinnittää huomiota alusvaatteisiinsa.	Parempiin pukeudutaan lääkäriin mennessä
SKS JpaS 135 1997	Pukeutuu parempiin etenkin viikonloppuisin, kun tapaa miesystävänsä.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 135 1997	Jos pukeutuu ns. paremmin, ei halua, että alkkarit pursottavat ja paljastuvat vaatteiden läpi. Näin myös jumppapuvun kanssa.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta
SKS JpaS 136 1997	Yläasteella voimistelutunnin jälkeen kaksi poikaa oli nähnyt naisen alushousuillaan ja naureskelleet sekä huomautelleet asiasta monta päivää. Se oli nolottanut naista, vaikka hän oli yrittänytkin uskotella sekä itselleen että pojille, että olisi ollut paljon pahempaa, jos pojat olisivat nähneet hänet ilman housuja.	Naiset eivät käytä miesten alushousuja
SKS JpaS 144 1997	Naisen mies oli lähdössä töihin ja pakkasi salkkuaan sängyn päällä. Kun mies napsautti salkun kiinni jäivät naisen alushousut salkun väliin ja miehen huomaamatta riippumaan salkusta. Nainen pelasti miehen nolosta tilanteesta juoksemalla perässä parkkipaikalle juuri kun mies oli menossa autoon ja lähdössä.	Alushousujen ei ole sopivaa roikkua laukusta
SKS JpaS 144 1997	Nainen oli ollut stipendiaattina Venäjällä. Hän oli kerran pessyt melkein kaikki hienot pitsialushousunsa kerralla ja kuivannut ne asuntolan suihkuhuoneessa. Pöksyt varastettiin, ja nainen oli joutunut käyttämään seuraavat puoli vuotta venäläisiä laatuhousuja mallia maatuska, kokoa 52 - ainoa malli ja koko, jota oli saatavana.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 144 1997	Äiti oli opettanut, että alusvaatteen on vaihdettava päivittäin ja niiden on oltava ehjät ja siistit siltä varalta, että joutuu vaikka liikenneonnettomuuteen tms. ja sairaalaan.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa

SKS JpaS 148 1997	Nainen toteaa, että on noloa kun joskus pyykkituvassa edellinen pyykkäri ei tule ajallaan hakemaan pyykkejään ja sitten täytyy itse ottaa toisen vaatteet koneesta, jolloin edellinen pyykkäri tulee paikalle.	Tuntemattomien alushousuihin ei kosketa
SKS JpaS 148 1997	Naiset viskovat rocktähdille lavalle alushousujaan.	Alushousuja voi käyttää eroottisena viestinä
SKS JpaS 148 1997	Sairaat miehet varastavat pyykkinaruilta naisten alushousuja.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 148 1997	Äiti oli neuvonut, että alushousut on vaihdettava joka päivä ja varsinkin, jos menee lääkäriin tai jonnekin, missä joutuu riisumaan.	Aina pitää olla hyvät alushousut jalassa
SKS JpaS 148 1997	Mummo puki parhaat alusvaatteet ylleen jos lähti kotoa pois, esim. kauppaan, siltä varalta, että sattuisi joku onnettomuus tms.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 157 1997	Äiti oli neuvonut, että sovelias tapa laittaa alushousut pyykkinarulle kuivumaan on laittaa ne muun pyykin taakse tai taittaa takapuoli eteenpäin.	Alushousut pitää kuivata piilossa
SKS JpaS 157 1997	Äiti oli opettanut, että aina pitää olla ehjät ja puhtaat housut jalassa.	Aina pitää olla hyvät alushousut jalassa
SKS JpaS 159 1997	Pukeutuu suosikkialushousuihin kun näkee kihlattunsa pitkästä ajasta ja haluaa pukeutua nätisti.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 160 1997	Nainen oli kihlattunsa luona opiskelija-asuntolassa. Mies oli kilttinä miehenä pessyt alakerrassa naisenkin alushousut. Kun he olivat olleet lähdössä kauppaan nainen huomasi rappukäytävässä alushousunsa nostettuna nätisti kaiteelle. Nainen totesi, että onneksi eivät olleet huonoimmat eivätkä likaiset. Kihlattu oli saanut kuulla kunniansa.	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 160 1997	Kirjoittaja on kuullut, että auto-onnettomuuteen joutuessa on huonoimmat alushousut päällä.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 163 1997	Pukeutuu parempiin lyhyiden vaatteiden (mekot, hameet) kanssa juhlissa - aina kuin mahdollista että tulisi tilaisuus iskeä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä

SKS JpaS 164 1997	Kirjoittajalla on kaksi tyttökoiraa, joiden vuotosuojina käytöstä poistetut alushousut ovat joskus toimineet. Koirat eivät ole antaneet suojien olla paikallaan ja verisiä, enemmän ja vähemmän repaleisia pikkuhousuja on löytynyt milloin mistäkin. Kirjoittaja kertoo, että kylään tulevien ihmisten ilmeet ovat olleet paljon puhuvia...	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 164 1997	Ystävätär vaihtoi joka aamu puhtaat housut, samoin joka ilta nukkumaan mennessä. Hän uskoi että hiivatulehdus ei tule niin helposti jos on puhdasta yllä, arveli miehestään olevan mukavampaa kun vaimo on puhtaantuoksuinen ja "jos joutuu yöllä sairaalaan, niin olisihan se noloa..."	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 167 1997	Alushousujen väri käy tavallisesti muiden vaatteiden väreihin - vaikka vain käyttäjä itse tietää sen.	
SKS JpaS 168 1997	Työtoveri oli nostanut kovan metelin siitä, että hänen alushousunsa oli varastettu työpäivän aikana.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 169 1997	Nainen ei kuivaa alushousujaan ulkona.	Alushousut pitää kuivata piilossa
SKS JpaS 175 1997	Pukeutuu suosikkialushousuihin halutessaan hemmotella itseään tai miesystävää pukeutumalla kauniisiin ja seksikkäisiin alushousuihin.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 176 1997	Ystävä kertoo tutustuneensa kapakassa mukavaan mieheen ja illan jatkuneen ystävän luona yhteisen yön merkeissä. Kylmän ilman takia ystävä on pukeutunut lämpimiin, mutta hyvin epäseksikkäisiin pitkiin alushousuihin. Ystävää tämä nolotti ja hän koki tilanteen epäromanttisena.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 176 1997	Kirjoittaja on kuullut sanottavan, että pitäisi pukeutua huolellisesti alushousuja myöten, sillä koskaan ei voi tietää, milloin jokin onnettomuus kohtaa. Olisi noloa joutua esim. sairaalaan risoissa ja likaisissa alushousuissa.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 179 1997	Käyttää huonompia kuukautisten aikaan, lenkillä, mökkireissulla, parempia kyläreissuilla, juhlavimmassa tilaisuuksissa, ehkä myös lääkärin tms. vastaanotolla.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 179 1997	Nainen pukee valkoisen asun alle valkoiset alusvaatteet, ellei halua erityisesti korostaa tai näyttää alusvaatteitaan.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta

SKS JpaS 191 1997	Pukeutuu parempiin kun lähtee ulos; kapakkaan, ravintolaan, juhliin, tai muissa "erikoistilanteissa".	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 191 1997	Avokaula-aukkoisen paidan kanssa ei voi pitää kaikenlaisia rintaliivejä, siitä seuraa, että tietyt alushousut tulevat tiettyjen liivien kanssa.	
SKS JpaS 191 1997	Jos housut tai hame on läpikuultava, niin vaateen väristä riippuen tietynväriset alushousut.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta
SKS JpaS 191 1997	Jos pukeutuu "paremmin", laittaa myös paremmat alusvaatteet.	
SKS JpaS 195 1997	Pukeutuu parempiin esim. lääkärille, uimahalliin tai muihin "esiintymisiin" mennessä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 196 1997	Alushousujen näkymisestä tuli jossakin vaiheessa paheellista.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 199 1997	Pukeutuu parempiin juhlissa, bileiltoina, tilanteissa, jotka poikkeavat arjesta. Tai ennemminkin niin, että näissä tilanteissa ei pidä niitä "huonompia", mutta "parempia" voi pitää arkisinkin.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 199 1997	Eri vaatteiden kanssa sopivat erilaiset housut. Jokin väri voi näkyä jossakin vaatteissa läpi. Suuret sillipöksyt on vaikea ahtaa sukkahousuihin, pienet tangat jättävät rajat, jotka näkyvät tiukan vaateen kanssa.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta
SKS JpaS 200 1997	Naiselle on joskus sattunut niin piukat sloggit päälle, että kiiman kohdatessa niiden poisottamisesta on tullut oikein erillinen ohjelmanumero.	Intiimitilanteissa ei saa olla liian tiukat alushousut jalassa
SKS JpaS 200 1997	Kirjoittaja toteaa, että eri ihmisiä nolottavat eri asiat: toisia nolottaa se, että terveystarkastukseen ovat sattuneet omituiset alushousut päälle.	Aina pitää olla hyvät alushousut jalassa
SKS JpaS 200 1997	Toisia nolottaa se, että talonmiehen tullessa tarkastamaan kylpyhuoneen putkia, on siellä ollut kokoelma kauheimpia alushousuja kuivumassa.	Alushousuja ei ole sopivaa esitellä korjausmiehelle

SKS JpaS 203 1997	Pukeutuu suosikkialushousuihin kun lähtee esim. juhlimaan tai treffeille.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 203 1997	Hyvännäköiset housut pitää aina määrättyissä tilanteissa olla päällä.	Paremmat puetaan päälle määrättyissä tilanteissa
SKS JpaS 204 1997	Aina pitää olla hyvät housut, eihän sitä tiedä milloinka joutuu lääkäriin tai jonnekin muualle?	Lääkäriissä täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 208 1997	Naisen siskolla oli noin 3-4 vuotiaana tapana olla ulkona pelkät alushousut jalassa. Sisko ei suostunut laittamaan jalkaansa muita housuja ja aiheutti yleisillä paikoille äidille "maan alle pakenemisreaktion". Nainen toteaa, että alushousuthan eivät ole virallisesti hyväksytyt päällysvaate.	Pelkkiin alushousuihin pukeutuminen julkisesti ei ole soveliasta
SKS JpaS 208 1997	Kirjoittaja kertoo, että empiirisen tutkimuksen jälkeen on todettu, että edellä mainittu (Kirstin palstalta poimittu juttu) toimii. Kertoo kaverinsa testanneen juttua ja todenneen sen oikeaksi.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 209 1997	Kirjoittajan mukaan kammottavaan tilanteeseen johtaa myös se, jos on sattunut lainaamaan poikakaverilta miesten alkkarit, kun omia ei ole puhtaana.	Naiset ei käytä miesten alushousuja
SKS JpaS 211 1997	Pukeutuu parempiin juhliessa ja miestä metsästäessä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 212 1997	Pukeutuu parempiin tietäessään tai odottaessaan illan kääntyvän eroottiseksi.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 216 1997	Pukeutuu parempiin juhliin, ulos mennessä ja silloin kun pitää riisuuntua yleisissä tiloissa, esim. saunailtoina.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 216 1997	Tiukoissa ja ihoamyötäilevien vaatteiden alla täytyy olla istuvat alushousut. Jos saumat näkyvät läpi, täytyy alushousujen leikkauksen olla hyvä.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta
SKS JpaS 217 1997	Nainen muistaa yläasteen ajoilta muutaman tapauksen, jonka jälkeen hän on tarkkaan huolehtinut, että kaappiin ei eksy yhtäkään epäsiistejä tai rumia alushousuja.	Aina pitää olla hyvät alushousut jalassa

SKS JpaS 217 1997	Nainen oli joskus pitänyt vaaleiden kesähousujen alla tummansiniraidallisia alushousuja. Illalla, tajutessaan raitojen erottuvan selvästi läpi, asia oli nolottanut häntä.	Alushousut eivät saa näkyä päällysvaatteiden alta
SKS JpaS 220 1997	Pukeutuu tiettyihin alushousuihin poikaystävää miellyttääkseen, kun ei ole nähnyt poikaystävää pitkään aikaan (kaukorakkaus).	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 221 1997	Alushousut jäivät kiireen tullen sohvalle - liittyy salaisiin kohtaamisiin yms.	Alushousuja ei saa jättää lojumaan
SKS JpaS 222 1997	Kirjoittaja toteaa ulkona kuivaamista koskevaan kysymykseen: ei hetkauta mitenkään, paitsi yleisissä tiloissa tulee mieleen, että joku saattaisi varastaa juuri ne kaikkien kalleimmat.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 222 1997	Kirjoittaja toteaa, että onnettomuustilanteessa alushousuvalinta tuskin paljon painaa.	Onnettomuudessa on aivan sama mitkä housut on jalassa
SKS JpaS 225 1997	Kirjoittaja on joskus joutunut lainaamaan alushousuja poikaystävältään yllätysreissuilla, kun omia ei ole ollut mukana, ovat näyttäneet koomisilta päällä.	Naiset eivät käytä miesten alushousuja
SKS JpaS 228 1997	Pukeutuu parempiin, kun tietää, että alushousut huomataan ja kun haluaa tuntea itsensä seksikkääksi.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 229 1997	Joskus kaverit ovat nähneet kirjoittajan kamalimmat alushousut, joita pukiessaan hän ei ole ajatellut riisuuntua muiden nähden.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 233 1997	Viittaus Helsingin Sanomien Kirstin palstalla olleeseen kysymykseen: miksi flaksi käy aina silloin, kun jalassa on rikkinäiset Sloggi-alushousut? Kirjoittaja toteaa, että hän uskoo tähän jotenkin.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 234 1997	Kirjoittaja oli pukeutunut viimeksi, kun oli sattunut tärppäämään, kaikkein virttyneimpiin, pyykissä värjäytyneimpiin ja muodottomaksi kulahtaneisiin alushousuihin; nainen epäilee, oliko se aivan sattumaa.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 238 1997	Äiti oli opettanut, että pöksyt on hygieniasyistä vaihdettava joka päivä. Muuten sääntöjä oli vähän, lapset olivat saattaneet liikkua ihan pikkuhoususillaan ulkona kesällä.	Lapset voivat pukeutua pelkkiin alushousuihin

SKS JpaS 241 1997	Nainen kertoo järjestelevänsä housuja värin mukaan pinoihin ja nauttivansa näteistä housuista.	
SKS JpaS 241 1997	Alusasut eivät lataudu kirjoittajalle eroottisesti, eikä hän ole ikinä käyttänyt alusasuja "viettelytarkoituksissa" tms. Kirjoittaja toteaa nykyisen suhteen olevan niin vakiintunut, että päällä voisivat olla vaikka ne risaiset sloggit.	Oman kumppanin seurassa ei ole niin väliä mitkä alushousut on jalassa
SKS JpaS 243 1997	Pohtii alushousuja vain, jos tietää joutuvansa riisuutumaan muiden nähden esim. jumppavarusteiden vaihdossa.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 243-244 1997	Pukeutuu intiimitilanteessa seksikkäisiin alushousuihin harvoin, mutta silloin lähinnä "mahdollisimman" pieniin. Ei kuitenkaan pidä seksikkäisiin alushousuihin pukeutumista kenenkään miehen sanelemana, vaan pukeutuu niihin silloin kun huvittaa ja haluaa tuntea itsensä seksikkääksi. Se on osa yhteistä peliä eikä alistamista, kuten helposti väitetään jos nainen haluaa miellyttää miestänsä.	Intiimitilanteisiin pukeudutaan seksikkäisiin alusvaatteisiin
SKS JpaS 245-246 1997	Lukioaikana nainen ja hänen ystävättärensä kävivät liikuntatunnilla soutamassa. Vaatteiden vaihto ja suihkut olivat erään urheilukentän pukuhuoneissa, jossa oli samaan aikaan ala-asteelaisia tyttöjä. Naisen ja hänen ystävänsä ollessa suihkussa tytöt olivat pukeutuneet ja lähteneet. Naisen ystävä ei löytänytäkään enää alushousujaan kun alkoi pukeutua. Hän oli unohtanut ottaa vaihtovaatteet eikä hänellä ollut kuin yhdet ainoat alushousut, ja joku oli ne likaisetkin vienyt mukanaan. He ajattelivat ensin että joku oli ottanut ne vahingossa, mutta kenenkään vaatteet eivät olleet kovinkaan lähellä ystävän vaatteita. Heidän mieleensä hiipi yököttävä ajatus jostain alushousufetisististä. Veikö joku pikkutyttö toisen likaisia alushousuja? Vai oliko joku ulkopuolinen hiippaillut pukuhuoneeseen heidän ollessa suihkussa? Ystävä joutui vetämään verkkahousut paljaaltaan koska ei sietänyt ajatusta "siviilivaatteena" olleista ohuista sukkahousuista ja minihameesta ilman alushousuja. Ystävän mukaan olo oli loppupäivän koululla hieman irtonainen ja turvaton ilman alushousuja. Hän kieltäytyi ajattelemasta mitä alushousuille todella tapahtui.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista

SKS JpaS 246 1997	Mummo oli kerran pyykillä saunan kohdalla kun nainen ja hänen serkkunsa sattuiivat törmäämään paikalle. Mummo pesi kaameita lahkeellisia vaaleanpunaisia, ohutta keinokuitua olevia housujaan. Mummo katsoi parhaaksi hieman häveliäästi supista että "hän tässä peseksii vähän noita haarukoita". Ilmaus sekä mummon housut huvittivat kirjoittajaa, mutta samalla hänelle tuli ensimmäistä kertaa mieleen, että alushousuissa voisi olla jotain häveliästä.	Alushousut eivät saa näkyä
SKS JpaS 247 1997	Selvityksenä siihen, ettei kuivaa ulkona: kirjoittaja on asunut alueella, jossa joku saattoi mennä penkomaan pyykkejä kesken koneesta. Ei luota kuivaustelineisiin.	
SKS JpaS 250 1997	Pukeutuu parempiin juhlatunnelmissa, edustustilaisuuksissa, "sillä silmällä" liikenteessä.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 251 1997	Nainen oli unohtanut mustat alushousut uimarannan pukukoppiin 15 vuotta sitten, joku oli ottanut ne.	Alushousujen kadottaminen on kiusallista
SKS JpaS 251 1997	Ystävä (jolle asiaa ei ole kerrottu) oli kerran kirjastossa käydessään valitellut siellä olleelle tuttavalleen pahaa hiivatulehdustaan, jonka takia hän oli joutunut vaihtamaan alushousuja kirjaston vessassa. Hän oli kuitenkin laittanut huolimattomasti housut takaisin laukkuunsa, josta ne olivat pudonneet lattialle. Kirjastonhoitaja ei ollut heti huomannut sitä vaan vasta kun seuraava asiakas oli tullut paikalle. Hän oli sitten yrittänyt potkia likaisia alushousuja tuolin alle, ettei asiakas olisi nähnyt niitä.	Alushousuja ei saa tiputtaa julkisesti
SKS JpaS 251 1997	Nainen kuullut parin miehen kaveristaan kertomana "en olisi kyllä ollut sen naisen kanssa, jos olisin nähnyt sen alushousut (aamulla)"	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 254 1997	Pukeutuu parempiin juhlissa, viikonloppuisin, kun on mahdollisuus herraseuraan tai muuten paljastuu, mitä päällysvaatteiden alla on.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 255 1997	Juhlien jälkeisenä aamuna kumppani oli pukeutunut naisen alushousut ja sukkahousut päälleen ja tanssinut muiden poikien iloksi. Naista hävetti, kun housut olivat rumat, foteiset ja skottiruudulliset (äidin ostamat).	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä

SKS JpaS 255 1997	Parilla kirjoittajan tutulla on jäänyt vessassa käynnin jälkeen hameen helmat alus- ja sukkahousujen takamuksen alle.	Päällä olevien alushousujen ei kuulu näkyä
SKS JpaS 255 1997	Enon vaimolta oli napsahtanut kuminauha ja alkkarit olivat valahtaneet nilkkoihin jossain hyvin sopimattomassa tilanteessa.	Alushousut eivät saa tippua jalasta
SKS JpaS 255 1997	Sukulaisnainen puki parhaimmat aina ylleen kun käveli maantietä pitkän matkan kylän keskusta, koska pelkäsi jäävänsä auton alle. Ja niinhän se sitten kuolikin maantielle johonkin kohtaukseen.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa
SKS JpaS 255 1997	Nainen kommentoi Kirstin palstan "miksi aina saa kun jalassa on risaiset alushousut?" -juttua: fiksuilla on vara-alkkarit mukana tai risaiset alushousut voi piilottaa ravintolan vessaan ja olla ilman.	Intiimitilanteessa ei saa olla huonot alushousut jalassa
SKS JpaS 255 1997	Ystävättären äiti oli opettanut, ettei alkkareita saa kuivata ulkona, se häiritsee/kiihottaa miehiä. Oma äiti ei ollut moista opettanut eikä siitä välittänyt ja niinpä lasten alushousut varastettiin pyykkinarulta.	Naisten alushousut kiihottavat miehiä
SKS JpaS 255 1997	Äiti opettanut, että lääkärin ja terveydenhoitajan tarkastuksissa ja jumppatunneilla pitää olla siistit alusvaatteet.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 263 1997	Nainen oli kerran löytänyt verkkareiden lahkeesta edellisen päivän alushousut, jotka oli illalla riisunut päältä samaan myttyyn verkkareiden kanssa. Alushousut olivat kulkeneet lahkeessa koko koulupäivän, nainen huomasi ne vasta illalla.	Alushousujen ei kuulu näkyä housulahkeesta
SKS JpaS 263-264 1997	Nainen oli viettämässä saunailtaa tuttavansa luona. Saunan pukuhuoneena toimi isäntäväen makuuhuone. Mukana naisella oli juhlavaatteet, jotka hän puki päälle saunomisen jälkeen ja laittoi arkivaatteet kassiin. Pari päivää myöhemmin hän näki saunailan emäntää, joka kaivoi olkalaukustaan alushousut ja kyseli, olivatko ne kenties naisen. Ne olivat. Housut olivat löytyneet pariskunnan sängystä, samoin kun yhden toisenkin naisen alushousut. Nainen toteaa, että onneksi housut olivat sentään aika puhtaat ja ehjät. Nainen sai myöhemmin kuulla virnuilua siitä, ettei hänen juhlapukeutumiseensa kuulu ollenkaan alushousuja.	Alushousuja ei saa jättää lojumaan

SKS JpaS 263 1997	Mummo kierrättää ahkerasti riepuja, yleensä kuitenkin vain mökillä. Kerran kaupunkiasuntoon oli kulkeutunut mummon vanhoista alushousuista tehty keittiöriepu (leikattu sivusaumat auki), jolla ukki oli pyyhkinyt pöytää kattaakseen kahvipöydän vieraille. Mummo oli saanut siitä sätkyn.	Alushousuilla ei pyyhitä kahvipöytää
SKS JpaS 267 1997	Pukeutuu parempiin juhlissa, naisten saunailloissa.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 268 1997	Lavatansseissa tytöltä olivat pudonneet housut kesken tanssin lattialle, jolloin tyttö oli potkaissut housut menemään ja ihmetellyt ”Keneltähän on housut pudonneet”.	Alushousut eivät saa tippua jalasta
SKS JpaS 272 1997	Neurologisissa tutkimuksissa kaksi nuorta miestä (opiskelijoita) tutki naista ensin, jonka takia hänen oli riisuuduttava alushoususilleen. Nainen toivoi, että olisi ollut hiukan kauniimmat ”pöksyt” jalassa.	Parempiin pukeudutaan lääkäriin mennessä
SKS JpaS 275 1997	Pukeutuu parempiin esim. juhliin lähdetessä, aviomiehen mieleksi jne.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 276 1997	Ystävätär oli jumpan jälkeen vaihtanut puhtaat alushousut ja kietonut käytetyt vain löyhästi rullalle. Autolle saavuttuaan hän kaiveli avaimiaan ja laittoi alushousukäärön auton takapellille, unohtaen ne siihen. Jotenkin housut olivat takertuneet ikkunan ja peräluokun väliseen koloon ja lepattivat siinä iloisesti ystävättären ajaessa kotiinsa.	Alushousut eivät saa tippua jalasta
SKS JpaS 287 1997	Pukeutuu parempiin juhlissa, ravintolailloissa ja ”kahdenkesken”.	Parempiin pukeudutaan tilanteissa, joissa muilla on mahdollisuus nähdä
SKS JpaS 288 1997	Oli kuullut tädiltään eräästä mummosta, jonka alushousujen kuminauha oli mennyt rikki tavaratalon vaateosastolla. Mummo oli nokkelasti potkaissut rikkimenneet housut vaatetankojen alle ja jatkanut matkaa tyytyväisenä ilman housujaan.	Alushousut eivät saa tippua jalasta
SKS JpaS 288 1997	Aina pitää laittaa siistit alusvaatteet, eihän sitä tiedä vaikka onnettomuuteen joutuisi.	Onnettomuudessa täytyy olla siistit housut jalassa